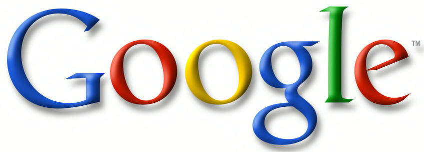
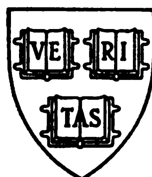

Google

VE
RI
TAS

HUNGARY

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

LXVI. VII. KÖTET. 5. FÜZET.

A HÁZASSÁGON KÍVÜL SZÜLETETT GYERMEKEK JOGI ÁLLÁSA.

TANULMÁNY AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTUDOMÁNY SZEMPONTJÁBÓL.

IRTA

Dr DOLESCHALL ALFRÉD.

FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1891. MÁRCZIUS 21-IKI ÜLÉSÉBEN.

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.
1891.

Ára 50 kr.

Az igazgató választmány tagjai:

Elnök: *Csemegi Károly* curiai tanácselnök;
alelnökök: *Manoilovich Emil* curiai tanácselnök;
Dr. Környey Ede ügyvéd;
titkárok: *Dr. Fayer László* egyetemi rk. tanár;
Vargha Ferencz, kir. alügyész;
ügyész: *Dr. Siegmund Vilmos* a budapesti ügyvédi kamara titkára;
pénztárnok: *Dr. Szivák Imre* ügyvéd, orsz. képviselő;
könyvtárnok: *Dr. Tarnai János* kir. táblai biró;
választmányi tagok: *Dr. Beck Hugó* ügyvéd, *Dr. Chorin Ferencz* ügyvéd, orsz. képviselő, *Czorda Bódog* igazságügyminiszteri államtitkár, *Dr. Dárday Sándor* orsz. képviselő, *Daruváry Alajos* curiai másodelnök, *Dr. Győry Elek* orsz. képviselő, *Dr. Herczegh Mihály* egyetemi tanár, *Hodossy Imre* a budapesti ügyvédi kamara elnöke, orsz. képviselő, *Dr. Hoffmann Pál*, egyetemi tanár, *Dr. Illés Károly* ügyvéd, nyug. kir. ügyész, *Dr. Plósz Sándor* egyetemi tanár, *Sárkány József* kir. táblai alelnök, *Dr. Schwarz Gusztáv* ügyvéd, egyetemi magántanár, *Székács Ferencz* törvényszéki alelnök, *Székely Ferencz* kir. curiai biró, *Szentgyörgyi Imre* curiai tanácselnök, *Dr. Teleszky István* igazságügyminiszteri államtitkár, *Tóth Elek* nyug. kir. táblai tanácselnök, *Tóth Lőrincz* curiai tanácselnök, *Dr. Vécsey Tamás* egyetemi tanár.

* * *

A börtönügyi bizottság elnöke: *Manoilovich Emil* curiai tanácselnök, alelnöke *Tóth Lőrincz* curiai tanácselnök, jegyzője *Dr. Lévay József* igazságügyminiszteri segédfogalmazó.

Kivonat a »Magyar Jogászegylet« alapszabályaiból.

3. §. Az egyletnek alapitó, rendes, levelező és tiszteletbeli tagjai vannak.

4. §. A rendes és levelező tagok belépése egy évi időszakra történik; a tagok névsorába való beiratkozás hallgatag megujitottnak tekintetik mindaddig, mig az illető tag nem tudatja kilépését az igazgató választmánynyal.

Budapesti lakos csak rendes tag lehet.

7. §. A rendes tagok tagsági díja 5 frt; a levelező tagoké 3 frt.

A mely tag egyszer-mindenkorra 200 frt alapitványi tőkét ajándékoz az egyletnek alapitó taggá lesz.

A titkári hivatal: Zöldfa-utcza 31. sz. II. em. 9.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

LXVI. VII. KÖTET. 5. FÜZET.

A HÁZASSÁGON KÍVÜL SZÜLETETT GYERMEKEK JOGI ÁLLÁSA.

TANULMÁNY AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTUDOMÁNY SZEMPONTJÁBÓL.

IRTA

DR DOLESCHALL ALFRÉD.

FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1891. MÁRCZIUS 21-IKI ÜLÉSÉBEN.

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.
1891.

Forty

D

ELŐSZÓ.

Rendszeres magánjogi törvénykönyv hiányának kikerülhetlen következménye a jogszolgáltatásnak ingadozása ha nem éppen bizonytalansága. Hazai jogszolgáltatásunk határozatlansága némileg enyhíttetik ugyan a magyar királyi Curiának döntvényalkotási joga által, de ezen törvényt pótló határozathozatali jogosultság koránt sem helyettesíti a magánjogi codexet, nem csak azért, mert a legfőbb biróság nem ismerheti feladatának minden a tételes törvények hiánya folytán nyilt jogi kérdésnek megoldását megkisérteni a minthogy feladatához de jogköréhez sem tartozik a tételes jogforrásnak pótlása, csupán a vitás kérdéseknek tételes jogalapon való eligazítása — másfelől pedig a kir. Curiának döntvényei hitem szerint csupán ezen birói testület határozatainak hozatalánál irányadók a nélkül, hogy az alsóbb biróságokat meggyőződésüknek szabad nyilvánításában megkötnék; mert ellenkező feltételezés mellett a kir. Curia törvényhozási teendőket teljesítene, mi az alkotmányosság rendszerének alapelveivel ellenkezik.

Azon magánjogi kérdések közül, melyek az emberiségnek dicséretére szolgáló humanisticus irányú mozgalmak folytán mindenütt felszínre hozattak és a hamisítatlan szabadelvűség követelményeinek megfelelő megoldást sürgetnek, kitünő helyet foglal a természeti gyermekek jogállásának kérdése; és természetes, hogy megalkotandó magánjogi törvénykönyvünk sem térhet ki a kérdésnek szabályozása elől. Nehezíti a helyzetet azon körülmény, hogy a szokásjog útján jogforrás erejére emelt

Hármaskönyv éppen úgy mint későbbi törvényeink a házasságon kívül folytatott nemi együttélés következményeivel egyáltalában nem foglalkodnak, mert ezen kérdést a cánonjog keretébe utalták. Az egyetlen jogforrás ennél fogva gyámi törvényünknek gyér és csupán a természeti gyermekek külső állására vonatkozó rendelkezéseitől eltekintve a joggyakorlat, mely felső biróságaink határozataiban nyert casuisticus kifejtést és mely az elméleti tudománynak behatása és a külföldi törvényhozási alkotásoknak áthasonítása mellett épült fel. Az osztrák polgári törvénykönyvnek rövid tartamú uralma alatt annak a Justinian előtti római jog alapján tovább fejlesztett rendelkezései nyertek a hazai jogszolgáltatásban is alkalmazást és bár az ideiglenes törvénykezési szabályok a régi magyar magánjognak merev visszaállítása által jogforrásunknak tisztán negativ tartalmú érvényét hatályába visszahelyezték, a joggyakorlat ezen alapra nem tért vissza, hanem következetesen azon irányt követte, mely a természeti gyermekek részére meghatározott jogállapotnak biztosítása felé következetesen halad.

A törvényhozási alkotások terén hátramaradottabb nemzeteknek a helyzetnek minden hátránya mellett egy igen értékes előnyük van a jövő szempontjából, az t. i. hogy a haladottabb nemzetek által alkotott és azoknak joggyakorlata által kipróbált törvényalkotások között választhatnak. Azon szoros kapocsnál fogva, melyben minden nemzet törvényei azon nemzet geniusával állanak és melynek megtagadása a gyakorlati életben mindig megboszulja magát, természetes dolog, hogy itt egyszerű receptioról szó nem lehet, legkevésbbé a családi és örökösödési jog keretében, a melyek a nemzet egyediségének leghívebb tükrei. Magánjogi codificátiónk szempontjából mulhatlanul kettős alapból kell kiindulni; az egyik a történelmi alap, a melyről letérni, mindaddig, a míg az általa fejlesztett jogintézmények a haladott kor által támasztott követelményekkel összhangzásba hozhatók;

nem szabad; a másik a külföldi törvényhozásoknak gondos tanulmányozása, hogy azokból az, mit a nemzeti felfogáshoz és intézményekhez legkönnyebben áthasonítandóknak hisznek, a meglévő rendszerbe felvétessék. Ezen kettős irányt követem jelen tanulmányom során; igyekeztem híven feltüntetni hazai jogforrásainknak állását a felvetett kérdés tekintetében, e mellett hazai jogforrásaink hiányosságának tekintetbe vételével fokozott figyelmet fordítottam az europai culturnemzeteknek törvényhozásaira. Mint az atyasági keresetek rendszerének feltétlen híve, azokat mind addig, míg az államhatalom nem veszi gondjai körébe a házasságon kívül született gyermekeknek sorsával gondolni, nélkülözhetleneknek de a közerkölcs szempontjából is szükségeseknek tartom; e mellett ellenzem a házasságon kívüli anyának oly dédelgetését, mely a magát házasságon kívül teherbe ejtésnek kedvezésére vezet és a férfit a nő rosszhiszeműségével szemben védtelenné teszi. Midőn a természeti gyermeket biztosított jogállásba kívánom helyeztetni, nem tudok egyetérteni az álhumanismus azon igyekezetével, hogy a házasságból való származásnak az anyával szemben minden előjogát tagadva a természeti gyermeket törvényesek mellett is azokkal mindenben egyenjoguaknak kell tekinteni, mert általa a házas életnek erkölcsös jellegét és fölényét veszélyeztetve látom.

Végül megjegyzem, hogy tanulmányom alapjául a következő forrásokat használtam: *Frank, Suhajda, Wenzel, Zlinszky Zsögöd, Jellinek, Herczegh* magyar magánjogi művei, *Dósa Elek* «Erdélyhoni jogtudománya», a közkézen forgó *döntvénytárak*, *a külföldi törvénykönyveknek és tervezeteknek* eredeti szövege, *Bluntschli* «Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Zürich», *Dr. Schneider* «Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Zürich», *Dr. Moritz Stubenrauch* «Commentar zum allg. bürg. Gesetzbuche» *Josef Unger* «Das oesterr. Erbrecht», *Franz Zeiller* «Commentar über das allg. bürg. Gesetzbuch», *G. Adolf Acker*-

mann «Entscheidungen zum bürg. Gesetzbuch für das Königreich Sachsen» *Eduard Siebenhaar* «Commentar zu dem bürg. Gesetzbuche für das Königreich Sachsen», *Gustave Beltjens* «Les codes belges annotes», *F. Laurent* «Avant projet de la revision du code civile», *Windscheid* «Lehrbuch des Pandektenrechtes», *Wächter* «Pandekten», *Schulte* «Katholisches Kirchenrecht», *Konek-Antal* «Egyházjogtan».

Budapest, 1891. február 28.

Dr. Doleschall Alfréd.

A házasságon kívül történt nemzés következtében született és utólag nem törvényesített gyermek jog és családi állásának megállapítása körül két szempont küzd egymással szemben; az egyik, mely a házasságnak mint meghatározott alakszerűségekhez kötött jogügylet természetéből folyik, az ezen alakszerűséggeknek mellőzése mellett született gyermek mindazon jogainak megfosztását követeli, mely jogok csakis az alakszerűen kötött házasságból származtathatók; a másik nyilvánulása szerint egységes, kétféle tekintetnek közreműködése folytán létesül, egyfelől emberiességi érzületnek követelménye, hogy ártatlan csecsemő ne lakoljon szülei akaratából vagy legalább is hibájából, másfelől az állami opportinitas sugallata, hogy a házasságon kívül született gyermekek ne essenek az államnak terhére, hanem eltartásukra szüleik akár egyetemlegesen köteleztessenek akár azoknak egyike vagy másika. Az emberi művelődéssel karöltve az előítélet és elfogultság a törvénytelen gyermekekkel szemben következetesen csökken és ma azoknak jogkorlátoztatása már kizárólag a családi jog terére szorult minden külömböztetés nélkül a családi állapot szempontjából, melyben szüléik a nemzés idejében voltak; ellenben a családi állás tekintetében, melyben a törvénytelen gyermekek részeltetnek, az utóbbi szempontból még mindig lényeges külömbségek tétetnek a tételes jog avagy mint nálunk a joggyakorlat által. A kereszténység előtt felépült római jog mai értelemben vett liberi naturales alatt csak a concubinatus mint férfi és 12 éven felüli nő között *állandó* nemi együttélés által létesített és jogilag szabályozott viszonyból származott gyermekeket értett, kiknek azonban csak a novellaris jog szerint van tartási igényük és pedig mind két szülő irányában, míg az állandóság czélja nélkül alapított nemi egyesülésben — stuprum — született gyermekek csak anyjuktól igényelhettek tartást, — ki után ab intestato öröklési joggal is birnak — kivéve azokat,

kik mint ex damnato coitu procreati — mi alatt az egyenes ágbeli rokonok és sógorok közötti együttélésből származott gyermekek értendők — sem tartási igénynyel sem öröklési joggal egyáltalában nem birtak. Enyhítette ezen szigorú felfogást a cánonjog, mely a törvénytelen gyermekek közötti megkülömböztetést részben megszüntetvén, azoknak tartási igényét atyjuk irányában a decretales-ben általában megalapította, de ezen rendelkezésnek egyensúlyozása szempontjából az exceptio plurium constuperatorum féle kifejezést mindenkoron megengedte. Justinian óta a liberi naturales már rendkívüli törvényes örökösödési joggal is birnak atyjuk hagyatékának $^1/_6$ részére, a mennyiben sem felesége sem törvényes gyermekei nem maradtak, mégis azon megszorítással, a mely egyúttal a természetes anyjának a mai jog által sehol sem respectált jogállását jelzi, hogy az $^1/_6$ rész örökségben az anya gyermekeivel osztozkodik, abból egy gyermekrész őt illeti; viszont a természetes atyjának házasságon kívüli gyermekei után hason terjedelmű rendkívüli öröklési joga van. A mióta az egyház mint államalkotó tényező szerepel a világtörténelemben és ezen állásából kifolyólag a házassági jogot önhatalmából és elveihez idomítva szabályozni kezdette, túlsúlyra jut a házasság természetében annak egyházi, vallási jellege és az eredeténél fogva épen úgy mint természetének megfelelőleg tisztán polgárjogi ügylet lassankint magára ölti az egyház-vallási köpenyt, mely alatt a polgárjogi következmények másodrangú szerepre leszoríttatnak, de sőt egyházi áldás nélkül létet sem nyernek. Ily felfogás mellett az egyházi segédletnek mellőzése mint egyházi vétség vétetik tekintetbe, az alakszerűségeken túlhelyezkedett tisztán consensualis nemi frigyek az egyház által mint erkölcstelen tények üldöztetnek, az ilynemű összeköttetésből származott gyermekek «levis notae macula» hatása folytán becsteleneknek tekintetnek s mint ilyenek a legmesszebbmenő jogkorlátoztatásoknak vannak alávetve. Az egyháznak egyoldalú álláspontjából ezen felfogás a haladó kor által kierőszakolt mérséklettel ma is fennáll, a mint az az egyházi hierarchia felsőbb fokainak elérhetése szempontjából gyakorlati jelentőséggel bír, a mennyiben a törvénytelen gyermekek «a beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis» ki vannak zárva. Ellenben a hivatásának tudatára ébredt állam mindenütt letért e szűk-

keblű álláspontról, mert ha jogrendezett társadalom követi is a felfogást, hogy a család alapítása, mint a legfontosabb jogviszonyoknak megteremtése csakis fenhatósági felügyelet és tanúskodás mellett történhetik, ennek elmulasztásában semminemű erkölcsi vétket nem keres, mely miatt akár a szülék is de legkevésbbé a gyermekek bünhődnének. A házasságnak formal actus jellege azért ma is fennáll oly értelemben, hogy a felek közötti megegyezésen kívül bizonyos alakszerűségeknek megtartása kivántatik, legyenek azok akár egyházi, akár államhatósági jellegűek; de ezen alakszerűségek a jogügyletnek lényegét csak anynyiban képezik, hogy általuk a kölcsönös beleegyezésnek közhitelű tanusítása bizonyittatik. Az alakszerűségnek elmulasztása miatt a jogügylet jogi szentesítést nem nyer, a felek jog szempontjából oly állapotban levőknek tekintetnek mintha nemi frigyben nem állanának, következésképen a nemi együttélés címén *egymás irányában* sem jogokat sem kötelezettségeket nem származtathatnak, de másfelől az államhatalom részéről semminemű hátrányoknak sem néznek elébe; a római jog szerinti concubinatust a mai jog nem ismer, az ugyanazon szempont alá esik mint bármely más házasságon kívüli nemi összeköttetés. Ezen szabadelvű felfogással egyáltalában nem ellenkezik, hogy bizonyos személyek között részben államerkölcsi, részben élettani tekintetekből a nemi együttélés tiltva van és a tilalom áthágói büntető jogi felelősségre vonatnak, a nélkül, hogy az ily tiltott viszonyból származott gyermekekre észjogi szempontból különös tekintettel kellene lenni; és ha mindazonáltal a legtöbb állam törvényhozása itt letér a helyesen megválaszott iránytól, az határozott visszaesésnek képezi jelenségét a pártatlan és tárgyilagos jog állásától az egyoldalu erkölcsi felfogás és megbirálás felé, mely a szüléknek bűnét a gyermekekben ostorozza. *Általános jogi szempontból a házasságon kívül született gyermekeket szüléikkel szemben ugyanazon minőségű jogok illetik meg mint a törvényeseket,* mert azon körülmény, hogy a szülők a kötelező alakszerűséget mellőzték, az ő jogaiknak sérelmére nem lehet — *mind addig, míg mások erősebb mert jogi szentesítés mellett nyert jogokat nem szereznek,* a mely eset a vérrokonság közelségére alapított öröklési rendszer mellett előáll akkor, ha a szülék bármelyikének törvényes leszármazója született. A mily jogos az,

hogy a házasságon kívül együttélő felek között mindaddig míg ily viszony különös jogi szabályozást nem nyer, semminemű jogi viszony nem létesül, oly jogos az ily összeköttetésből nemzett gyermekeknek ugyanoly személyi és anyagi jogokat biztosítani szüleikkel szemben, minőkkel a törvényes gyermekek bírnak; *ezen jogállásnak egyfelől személyhez kötöttnek kell lennie* oly értelemben, hogy a szülőkre és gyermekekre szorítkozik, *másfelől egész terjedelmében csak addig érvényesíthető, míg törvényes gyermekek nem lépnek erősebb jogaikba.* Az általános jogi felfogás ily rendszertől még távol van a mennyiben ott is hol az atyasági keresetnek tág tere nyilik, a házasságon kívül született gyermeket általános jogi viszonyba csak anyjával szemben helyezi, míg atyjuk kötelezettségét a szükséges tartásra sőt szabály szerint ennél is kevesebbre szorítja; másfelől azonban az anyával szemben oly jogokat is enged, minők, mint a törvényes gyermekekkel közös örökösödési jog, a házasságon kívüli gyermeket észjogi szempontból sem illethetik. Következménye ez azon ma már meghaladottnak hihető felfogásnak, mely a házasságon kívüli születés által származó kötelezettségeket mint obligationes ex delicto tüntette fel, mely felfogás mellett a delictumnak főszerzője a nő lévén, arra hárították a kötelezettségeknek oroszlán részét; hiszen az exclusiv maternitas elméletét követő törvények mint a Code civile és annak követői, az atyasági keresetnek szabályszerint nem engednek helyet, az atyát rendszerint — a mennyiben nem törvényileg tiltott módon történt a nemzés — teljesen felmentik cselekvőségének következményei alól.

I.

Áttérve a tárgy részleteire, mindenekelőtte azon kérdés merül fel: mely gyermekek tekintendők a szülőknek — tehát atyának és anyának — természetes gyermekeiként? Hogy általános szabály, mely szerint mindazon gyermekek, a kikre vonatkozólag a törvényes születésnek vélelme meg nem áll avagy nem is alkalmazható, házasságon kívülieknek tekintetnek, erről másutt szólottam (l. Jogi Szemle III. k. 21. és 22.) e helyütt, miután a paternitas elvének hódoló felfogás mellett mater semper certa

est, csak azon kérdést fogom a hazai és az europai nevezetesebb jogok szempontjából megvitatni: *ki tekintendő a gyermeknek házasságon kívüli atyjának s miként bizonyítandó ezen körülmény?* — Előre kell itt bocsátnom, mire már fentebb utaltam, hogy sem a francia code civile sem az olasz codice civile ú. n. atyasági keresetet szabály szerint nem ismernek és így a következőkben ezen két törvénykönyv rendszerétől eltekintve, azokkal külön fogok foglalkodni annál inkább, mert bennök egy egészen sajátszerű rendszer jut kifejezésre. Hazai jogunk szerint, minthogy az atyasági kereset törvényeink által tiltva nincs, az ennélfogva mindig gyakorlatban volt és a polgári törvénykezési rendtartás által sommás bírósághoz utasíttatván, határozottan elismertetett; ellenben a gyámi törvény hiányos rendelkezéseitől eltekintve teljes hiányában vagyunk oly törvényeknek, melyek a házasságon kívüli nemzést és annak következményeit szabályoznák. Összes és egyedüli jogforrásunk mint annyi más úgy ezen téren is a joggyakorlat, mely a római jognak receptiója és a szomszéd államok törvényhozásainak a tudományra kiható befolyása alatt fejlődött; maga a vélelmi határidő vagy a legfőbb ítélőszéknek kijelentése szerint a fogamzási idő t. i. a gyermek születését megelőző 10 és 6 hónap között, a kir. Curiának indokolása szerint törvényes gyakorlat által fogadtatott el, a nélkül hogy az iránt határozott törvény rendelkeznék. Abban a tekintetben, hogy a házasságon kívül született gyermek atyjának rendszerint az vélelmeztetik, ki az anyával a fogamzási időszakban nemileg közösült, joggyakorlatunk megállapodott és eltérést nem mutat, épen úgy mint megegyeznek ezen kérdésben az europai tételes törvények is. Hasonlóképen általánosan el van fogadva az elv, hogy az atyasági keresetet rendszerint az anya indítja a nemző ellen és pedig rendszerint *a gyermek születése után,* legalább az következtethető azon körülményből, hogy a legtöbb törvény a kereset megindításának első határpontja tekintetében különös rendelkezést nem tartalmaz; kivételt képez a zürichi polg. törvénykönyv, mely (698. §.) szerint az *atyasági kereset rendszerint csak a terhesség ideje alatt indítható meg,* kivéve ha a felek jegyesek avagy az atyának írásbeli elismerése létezik, mely esetekben a kereset a szülést követő 6 hét alatt is megindítható. Ezen szigorú rendel-

kezést a joggyakorlat némileg enyhítette, midőn a 6 heti kedvezési időnek alkalmazását azon esetekben is megengedte, ha a férfi a nőnek terhessége alatt ígért házassága által ezt a keresetnek korai megindításától álnokul visszatartotta, vagy a mennyiben koraszülésnek esete igazoltatott; az eljegyzés pedig akkor is használható a 6 heti késedelem igazolására, ha a terhesség alatt jött létre. Czélja a jelzett megszorításoknak a törvény szerkesztőjének nyilatkozata szerint abban rejlik, hogy a nő tényleg az ellen lépjen fel keresetével, ki a gyermek atyja és ne várhassa be a szülésnek bekövetkezését, hogy az után a fogamzási időnek számításba vétele mellett a neki leginkább fizetésképesnek mutatkozó férfit válogassa azok közül kikkel közeli érintkezésben állott. Igen érdekesek az atyasági per megindításának illetékessége szempontjából a korábbi zürichi polgári törvénykönyvnek rendelkezései. Azoknak értelmében t. i. az atyasági kereset a panaszosnő lakhelye szerint illetékes *lelkészi hivatal előtt* volt bejelentendő; a lelkész panaszlottat megidézve kihallgatta az iránt: elismeri-e a gyermeket sajátjának? Ha a megkérdezett az atyaságot magára vállalta, a lelkész ezen beismerésről okiratot készített, azt a lelkészi levéltárba helyezte s eljárásának eredményéről értesítette az atyának illetékes kerületi biróságát. Ellenkező esetben a lelkész a keresetet áttette az illetékes birósághoz, mely azután saját hatáskörében járt el. — A most ismertetett törvénykönyv még egy igen lényeges megszorítást tartalmaz és ezen tekintetben is egymagában áll, midőn (697. §) a kereset indítását csak azon nőknek engedi meg, kik svájczi polgárjoggal birnak — mely az 1848 sept. 12-ki szövetségi alkotmány szerint egységes az összes kantonokban — avagy oly államoknak alattvalói, melyekkel ezen tekintetben viszonosság áll fenn; kétségtelenül szigorú és kevéssé szabadelvű rendelkezés, melyet a törvénykönyv szerzője azzal indokol, hogy nem csak az anyának érdeke forog itt szóban, de egyúttal a községé, a mi a törvénykönyvben tényleg egészen határozott kifejezésre jutott; de úgy hiszem következése az azon egyetlen más törvényben sem található gondozásnak is, melyben a törvénytelen gyermekek különösen atyjukkal szemben részeltetnek, mire alantabb fogok visszatérni. A többi törvények a kereset megindíthatásának tekintetében közelebbi időhatárt nem állítanak fel, tehát ezen jognak ér-

vényesítése az általános elévülési szabályok alá esik. Ugyanez áll hazai joggyakorlatunk szempontjából is, mert bár a kir. Curiának hová-tovább megállapodott gyakorlata szerint a «természetes atya nem kötelezhető az elmult időre felperes által felszámolt tartási és nevelési költségnek megtérítésére» (Dt. XIII. 108., XIX. 21., XXIV. 21., ellenben ellenkező irányú határozat: Dt. XVI. 104.) és így tekintettel arra, hogy gyakorlatunk csak anynyiban ingadozik, a mennyiben a tartási kötelezettséget nemre való tekintet nélkül a gyermeknek hol 12, hol pedig 14 éves koráig állapítja meg, a tartás iránti kereset legkésőbb a születéstől számított 14 év alatt volna megindítandó —, másfelől azonban joggyakorlatunk szerint a tartási kereset első sorban atyasági per, melyben a természetes atyaság biróilag megállapíttatik és e nélkül a tartási kötelezettség nem is nyer megállapítást, a keresetnek ily értelemben való megindítására tehát az általános 32 évi elévülési szabályt kell mérvadónak elismerni. Kitűnik ez abból is, hogy a keresetnek megindítására a kir. Curia a gyermeket is feljogosítja, a mennyiben törvényes korát elérte, gyámság alatt nem áll vagy önálló keresettel bír (Dtár., R. F. VI 484.); ennek kimondása által a semmítőszék szakított a szabály kizárólagosságával, mely szerint csak az anya bír kereshetőségi joggal a házasságon kívüli atyaságnak birói megállapítására vonatkozólag. A szabálynak jogosultsága kétségbe vonhatatlan, mert bizonyos, hogy az anya legközelebb van érdekelve már anyagi tekintetből is abban, hogy gyermekének atyja elismertessék; de a mennyiben az anya az atyaság megállapíttatására vonatkozó jogával egyáltalában nem élt avagy abban közbejött halála által meggátoltatott, a legnagyobb igazságtalanságra vezetne, ha magát a gyermeket megfosztanák a kérdésben forgó kereshetőségi jogtól. A biztosított jogrendnek követelménye, hogy a *gyermek ebbeli jogának érvényesítésében épen úgy mint az anya bizonyos az általános elévülési határidőnél rövidebb zárt időhatárhoz köttessenek*, a melynek elmulasztása esetében ezen jogról lemondottaknak vélelmezendők; de ugyancsak ezen jogrend kivánja meg, hogy a *házasságon kívüli atyaság birói megállapítására vonatkozó jognak gyakorlása a gyermeken túl nem terjeszthető*, kizárólag az anya és a gyermek személyéhez kötendő, kit törvényes koráig törvényes képviselője helyettesít.

Azon tekintetek, melyek a kereshetőségi jognak a gyermeken túl való kiterjesztését ellenzik, fokozottabb mérvben küzdenek a mellett, hogy *az atyaság megállapítására irányuló keresetek csupán és kizárólag az atyának állított személy ellen emeltethessenek,* és az alperességnek kiterjedése ennek bármily czimű jogutódaira egyáltalában meg ne engedtessék, mert a per alapját az atyának oly személyes ténykedése képezi, a mely egyéniségétől külön választhatlan és a perben emelhető kifogásoknak emelésére és érvényesítésére kizárólag ő képes, míg jogutódja — legyen ez akár leszármazó rokona akár örököse — a védelem eszközeitől meg volna fosztva. A tételes törvényeknek többsége, a kereseti jog és a perbe állás átszállásának kérdését általában hallgatással mellőzi, amit nézetem szerint csakis megszorító magyarázat utján értelmezhetünk, mert ellenkező felfogás mellett — miután semminemű határ felállítva nem lett és a törvénykönyvek a keresetnek elévülésére vonatkozó megszorító rendelkezéseket sem tartalmaznak — egy valóságos chaos állana elő és senki sem lehetne biztonságban az ellen, hogy évtizedek multán, atyasági perrel fogna megtámadtatni azért, mert az ő atyja állítólag, valamikor elhált valamelyik nőszemélylyel. Ennek daczára vannak, kik erélyesen a mellett küzdenek, hogy az atyasági per elévíthetlen legyen és megindítása a gyermek leszármazóira sőt egyéb örököseire is átszállhasson, mint azt a code civile revisiójára késztült belga javaslat czélozza a törvényes származás megállapítására vonatkozó kereseti jog elévűlhetlenségének példájára, bár a két féle per természete közötti külömbözőség szembetünő; másfelől a zürichi polgári tvénykönyv a keresetnek keretébe az atyának állított személy örököseit is belevonja.

Ezen törvénykönyv t. i. bizonyos megszorítások mellett egyrészről az anya örököseit jogosítja fel a pernek folytatására, esetleg megindítására, másrészt az atyának állított férfi örököseit kötelezi a perbe állásra. A 699. §. szerint a nő örököseire, sőt a 696. §-ból vont következtetés folytán a *községre* is annak kereshetősége átszáll akkor, ha a nő a pert életében megindította, viszont a 700. §. szerint a már perbe vont férfi örökösei ellen a per folytatható, és pedig akkor is, ha a nő a pert megindította, mielőtt a férfi haláláról értesült; ezen utolsó rendelkezést túlhajtottnak tartom, mert a hol legszemélyesebb tény bizonyítása forog szóban

és oly kifogásoknak emelése, melyeket mint pl. a férfi tehetetlenségét csakis maga a fél bizonyíthat és érvényesíthet, ott nem tartom jogszerűnek a kereshetőségi jognak kiterjesztését másokkal szemben. Ellenben a hivatkozott §§-oknak azon további rendelkezései, melyek szerint úgy a fel-, mint az alperesség az örökösökre átszáll, valahányszor az atyának irásbeli elismerése létezik az atyasága kérdésében: feltétlenül helyeselhető, mert ezen esetben a fogamzási időben történt közösülés tényének bizonyítása, mely körül a pernek lényege mozog, meg van haladva és legfelebb az elismerés érvényességének kérdése képezheti vitának tárgyát; a kereseti jognak az örökösökkel szemben azon esetre való kiterjesztése pedig, midőn jegyesek gyermekéről van szó, azon különös figyelembevételnek következménye, melyben a zürichi törvénykönyv az ily viszonyban származott gyermekeket részelteti, miről annak helyén lesz szó.

II.

A természetes atyaság mint jogi fogalom két féle módon állhat elő: vagy elismeri a férfi a gyermeket mint általa házasságon kivül nemzettet vagy ezen tény ellenében perrendszerűleg bebizonyíttatik. Az elismeréssel a paternitas rendszerét követő törvények külön nem foglalkoznak, de annak lehetősége oly természetes magánjogi elv, hogy attól eltérni nem lehet, mert ha valamennyi törvény megengedi a házasságon kivüli gyermekeknek törvényesítését, egyáltalán nincs ok arra nézve, hogy az atyának kevesebb joga megtagadtassék; nem képeznek kivételt a tiltott nemi viszonyból származott gyermekek sem, mert azon okok, melyek miatt törvényesítésük nem engedtetik meg, a természetes gyermekként való elismerésnek útjában nem állanak, sőt éppen az utóbbinak lehetősége mellett szóllanak. A tételes törvények az atyasági keresetnek általában a házasságon kivüli nemző ellen adnak helyet minden különböztetés nélkül a viszonynak tiltott vagy nem tiltott jellegére és legfölebb abban a tekintetben tartalmaznak megszorítást, mint pl. a zürichi törvény, hogy az atyasági keresetnek nem adnak helyet akkor, ha a nemző házassági viszonyban állott és az anya erről tudomással birt, de ezen megszorítás sem vonatkoztatható az atya általi elismerés kizárására.

Ellenben a maternitasi elvet követő törvények az atyasági keresetnek kizárását némileg enyhítik az által, hogy a gyermekként való elismerést részletesen szabályozzák és azt nevezetes jogi következményekkel kapcsolják össze; álláspontjuk rideg-ségének következményeként azonban a házasságtörésből és vérfertőzés folytán született gyermekeket minden jogtól úgy atyjuk mint anyjukkal szemben megfosztják. Természetes, hogy az elismerésnek közhitelű formában kell történnie, minek hazai gyakorlatunk szerint, Ausztriában pedig a polgári törvénykönyv 164. §-ának értelmezése czéljából kibocsátott udvari kanczelláriai rendeletekben szabályozott egyik módja, hogy a természetes atya ilyen jellegét az anyakönyvbe bejelenti, és az anyakönyvvezető előtt kifejezi kivánságát, hogy mint a gyermek természetes atyja vezetessék anyakönyvbe; a code civile «acte authentique»-ot, a codice civile «un atto autentico»-t kiván az elismerés jogérvényességéhez.

A természetes atyaságnak bebizonyítása a perrendnek általános szabályai szerint történik; a tételes törvények általában kimondják, hogy a gyermek atyjának az tekintendő, kivel szemben bebizonyíttatik, hogy a gyermek anyjával a fogamzási időn belül nemileg közösült, nincs ok, mely miatt ilynemű keresetekben a bizonyítás általános tanaitól el kellene térni; ezen elvet követi hazai joggyakorlatunk is, mely az eskü általi bizonyításnak, akár fő-, akár—jelesen a házasságnélküli együttélés esetében, még ha később megszakíttatik is — póteskü alakjában következetesen helyet ad. A bizonyítás mindig azon kérdés körül forog, hogy alperes a gyermek anyjával a fogamzási időn belül nemileg közösült, és azon rendszer szerint, mely egyetemleges atyaságot nem ismer, hogy *ezen időn belül a nővel más férfi nem közösült.* A kérdések természetéből következik, mily nehéz ezeknek kétségtelen bebizonyítása; az első oly mérvben discretionarius, hogy absolut bizonyossága csakis a két fél által szolgáltatható, miből következik az eskünek végtelen tere; a másik mint emberi leleményesség által ellenőrizhetlen valóságában kizárólag a nő által fejthető meg, — megannyi tekintetek, melyekkel szemben az általános bizonyítási elméleteknek alkalmazása merő elmélet, mely a gyakorlat által meghiúsíttatik.

A mi az első kérdést illeti, mindenekelőtte szemügyre kell

venni azon esetet, midőn a férfi beismeri, hogy a nővel a fogamzási időben közösült. Ez esetben alkalmazásba lép a vélelem, hogy a ki a gyermek anyjával bizonyos határidőben belül nemileg közösült, a gyermek atyjának tekintetik mindaddig, mig az utóbbi — t. i. az atyjának vélelmezett — az ellenkezőt ki nem mutatja. Ezen vélelem megdöntése ott, hol az atyaság elismerése illetve birói kimutatása első sorban atyasági azaz status kereset, melynek élettani következménye, hogy atyának csak egy férfi mondható ki, — oly formán történik, hogy a vélelmezett atya bebizonyítja, hogy a nővel a fogamzási időn belül más férfi is közösült. Ez az u. n. exceptio plurium concubentium féle kifogásnak érvényesítése, mely a cánonjog által az exceptio plurium constuperatorum-ban felállíttatván, onnan az összes törvénykezésekbe átszivárgott. Ezen kifogás a paternitas elméletének oly természetszerű következménye, melyet valamennyi újabb törvénykezés respectál; legkifejezettebben tartalmazza az elvet a német birodalmi magánjogi tervezet (1572 §.), mely egész határozottan kizárja az atyaságnak kimondását, ha az anya a fogamzási időn belül mással is közösült. A zürichi polgári törvénykönyv az elvet kifejezetten nem foglalta szakaszba, de egész szelleméből és különösen 701. §-ának fogalmazásából következtethető, hogy a nevezett exceptiót befogadta rendszerébe, de következtethető ez a 697. §-nak fogalmazásából is: «eine Frauensperson — ist berechtigt, *ihren Schwängerer wegen Vaterschaft* zu belangen», tehát a keresetet status pernek tekinti, és csak a teherbe ejtő ellen engedi meg, mi által az élettan tételeinek figyelembe vétele mellett az exceptio megengedhetősége önkényt előáll. Az austriai általános polg. tvénykönyv ily kifogást nem ismer, mert (163. §.) szerinte az atyaság megállapíttatik az ellen, ki «a gyermek anyjával oly időszak alatt *közösült*» ennek ténye tehát elegendő az atyaságnak bizonyítására, és azt a másokkal történt közösülésnek ténye sem zavarja, miután az atyaságból folyó tartási kötelezettség nem a teherbe ejtésnek, de a közösülés puszta tényének mint delictumnak következménye, jobban mondva *büntetése*. Mert nyilvánvaló, hogy ezen álláspont logikai következménye azon elméletnek, mely a tartási kötelezettséget obligatio ex delicto formájára származtatta, mely elmélet mellett az atyaság mint állapot jog nem szerepel; ellenben ott, hol mint Zürich, Németország törvénykönyveiben az atyasági ke-

reset tisztán status per, ott az atyaságnak a teherbe ejtés, tehát a kizárólag egy férfival történt nemi közösülés kétségtelen bizonyossága, elengedhetlen előfeltétele. Habár az osztrák polg. törvénykönyv nem mondja ki elvként, mindazonáltal kiindulási alapjának megfelel, hogy az *egyetemleges* atyaság fogalmát is elfogadta, mert a hol a kötelezettséget nem befejezett tényre, állapotra, hanem puszta ténykedésre ez esetben delictumra vezetjük vissza, ott az abból előálló kártérítési kötelezettségnek okvetlen egyetemlegesnek kell lennie mind azok között, kik ugyanazon ténykedést fejtették ki a melynek — illetve ezek egyikének — következménye a gyermeknek születése. A szász polgári törvénykönyv atyasági pert nem ismer, csupán tartási keresetet, és habár mindenütt teherbeejtésről (1858. §.) és teherbe ejtőről — 1859 és következő §§ — szól, sőt 1860. §-ában határozottan az atyasági állapot per álláspontjára áll, — eredeti kiindulási pontjának következetességénél fogva 1872 §-a *az egyetemleges tartási kötelezettséget állapítja meg mindazok között, kik az anyával a fogamzási időn belül közösültek.* Az atyasági állapot jog elméletnek az exceptio plurium concubentium elengedhetlen ellenőrzője és kiegészítője, mert ha a tartási kötelezettségnek alapja az atyaság, miután ez mindig csak egy és egységes lehet, annak a többekkel történt közösülés okából kétessége kizárja a tartási kötelezettségnek megállapítását, mert arra még megközelítőleg sem nyújtatik támpont: hogy a plures concubentes között melyik az atya? És minthogy minden ilyen esetben az anyát terheli a vád, hogy az atyaságnak megállapítását lehetetlenné tette, a fenebbiektől kifolyó jogosság tekintetein kivül a méltányossági szempontok is teljesen igazolják, hogy a tartási kötelezettség kizárólag a gyermek anyjára hárul. Vannak ugyan, kik az atyasági állapot per álláspontjából is az egyetemleges tartási kötelezettség mellett szállanak síkra, mint azt *Busch* (Theoret. prak. Darstellung der Rechte geschwächter Frauenspersonen gegen ihre Verführer) tette, a ki minden egyes stupratort a tartás részleteire kötelezné, mert mindegyik saját ténykedése által a gyermek atyasági igényeinek érvényesítését meghiúsította; míg *Waldeck* egyik értekezésében azon stupratort marasztalná a tartási kötelezettségben, a kire a vélelem legjobban reáillik, — megannyi kisérletek, melyek az elv iránt elkövetett hűtlenségek közös jellemvonását tüntetik fel,

hogy sem az egyik sem a másik álláspontról nem állják meg a komoly birálatot.

A tételes törvényeknek szilárd alapjáról hazai joggyakorlatunknak ingatag terére térvén át, mindenekelőtte szemünkbe ötlik annak teljesen határozatlansága. Általában az atyasági elvet, és az állapot jogelméletét követi és ennek következményeként egyetemleges atyaságot avagy egyetemleges tartási kötelezettséget nem ismer, de másfelől az exceptio plurium concubentium érvényesítését oly szűk határok közé szorítja, melyek azt eredeti rendeltetéséből teljesen kivetkőztetik. Az atyasági elv határozott kifejezésre jut abban, hogy a tartás iránt folytatott perben, a férfi a gyermek természetes atyjának mondatik ki a bírói itéletben, akkor is, ha elévülés okából tartási kötelezettség nem állapíttatik meg (Dtár XIII, 108), mert az atyaságnak megállapítása a tartási kötelezettségre nézve præjudiciumot alkot oly értelemben, hogy az utóbbi az első nélkül ki nem mondható. A legfőbb itélőszék határozatainak tanúlmányozása azon észleletre vezet, hogy régebbi gyakorlatunk a többekkeli közösülés kifogásának inkább kedvezett mint az újabbi, mert a kifogásnak merev elutasításával általában nem találkozunk ma sem; a kir. Curiának egy 1870-ben hozott határozata szerint «alperes azon állítását, hogy felperes másokkal rosszalkodott volna, mivel sem bizonyította» (Dtár, R. F. VII. 149) és egy 1879-ki határozat szerint «alperesnek azon mentsége, hogy felperesnő kivüle másokkal is elhált — mint mivel sem bizonyított állítás, figyelembe vehető nem volt» (Dtár, R. F. XXIV. 34), sőt egész határozottsággal felállíttatik az elv: «a gyermektartás kötelezettségének megállapítására nemcsak a fogamzás időszaka alatti közösülésnek, hanem annak bebizonyítása is megkivántatik, hogy az anya ez időszak alatt mással nem közösült» (Dtár, R. F. XXII. 55), és egy 1883-ban kelt itélet szerint is «bár alperes beismerte, hogy a válságos időben felperessel közösült: ha tanúja van, hogy a nővel ezen időben más is közösült, a felperes által elfogadott főeskü megitélendő, hogy ez időben felperes mással mint alperessel nem közösült» (Dtár, VII. 50), tehát az exceptio bizonyításának hely adatott, bár ez utóbb idézett határozat a bizonyítási elmélet szempontjából ellenmondást tartalmaz, mert ha alperesnek a kifogás bizonyítására tanúi vannak, az eskü általi ellenbizonyításnak

nem lehet helye a perrend szabályai szerint. Egy ugyanazon évből való határozat (Dtár, VI. 80.), mely alperes beismerésével szemben a felperesnek megkinált és általa elfogadott főesküt annak megitélte arra, hogy a fatalis időben másokkal nemileg nem közösült, még szabadelvűségről tanúskodik, mert alperes legalább kifogásának bizonyításához bocsáttatott, de már egy 1885-ki határozat szemben az 1875-ben 600. sz. a. hozott határozattal (Dtár, R. F. XIII. 65.), mely szerint a férfinak jogában áll bizonyítni, hogy a fogamzási idő alatt a nő kivüle más férfival is elhált, mely esetre az atyaság meg nem állapítható, — felállítja az elvet, hogy «ha atyasági perben a férfi a nővel való közösülést tagadta, nem védekezhetik azzal, hogy a nő a fogamzási időn belül mással közösült» (Dtár, XII. 134.), alperesi tagadással szemben tehát felperesnek itéltetik meg a főeskü, hogy vele alperes elhált, és ennek nincs módjában bizonyítni azt, hogy felperessel abban az időben többen háltak el, holott ezen bizonyítás megengedésében semmi nemű jogalap-változtatás nem rejlik, miután kétféle tény bizonyítása szerepel a perben: az egyik, hogy alperes közösült felperessel, a másik, hogy ezzel más férfi nem közösült. A mai joggyakorlat a tárgyalt kifogást csak két esetben engedi meg: ha felperes a másokkal történt nemzést határozottan beismerte (Dtár, XVI. 146), avagy ha alperes kimutatja, hogy felperes magát árúba bocsátja pénzért (Dtár, XVIII. 268), hogy az kétes jellemű és oly nőnek ismertetik, ki több férfiakkal nyilvános szerelmi viszonyt folytat (Dtár, XIII. 58.), ily esetekben a felperes által kinált és alperes által elfogadott főeskünek mellőzése mellett is elutasítja felperest, «mert apasági pereknél az eskü általi bizonyítás nincs ugyan kizárva, de azon eskü alkalmazásánál tekintettel kell lenni arra, hogy az apaságot vitató nő minden nyilvános és erkölcstelen életmódtól ment legyen» (Dtár, XVIII, 267), sőt ha egyébként — t. i. nem eskütől feltételezetten — «sikerülne is felperesnek a bizonyítás arra nézve, hogy alperes vele a gyermek fogamzásakor közösült, az atyaság megállapítható nem volt» (Dtár, XIII. 58). A mint látszik hazai joggyakorlatunk, mely a most tárgyalt irányban kifejlett a minimalis határt tartja meg, mely egyáltalában képzelhető, mert különben a köztudomás szerint kéjnők is léphetnének fel atyasági keresetekkel; oly minimum az, mely az atyaság elvének megtaga-

dására elvezet, mert ezen elv magában hordja a többekkel való közösülés bizonyításának ellenszerét. Erkölcsi tekintettel lenni ott, hol terhes kötelezettségeknek megállapítása forog szóban, nem lehet és a kifogásnak bármily irányban való korlátozása a férfit a nővel szemben védtelenné teszi; teljesen méltánylom ez igyekezetet, hogy a férfi viselje ténykedésének következményeit, de nem tudom a jog rendszerével megegyeztetni, hogy őt legnyomósabb védveitől megfosszuk; a viszony természeténél fogva már eléggé hátrányos a férfi állása a nőével szemben, semhogy azt indokolhatlan korlátozások által még visszásabbá szabadna tenni. Vagy elfogadjuk a kifogás érvényesithetését vagy sem, — közepes út itt nem vezet; az elsőt megköveteli az atyaságnak elve, a másik visszavezet az obligatio ex delicto féle elméletre, melynek az egyetemleges kötelezettség természetszerű következése, a kettőnek egyesítése rendszertelenségre vezet, mely folytonos jogtalanságoknak előidézője.

A magyar joggyakorlatnak idézése közben áttértem már azon kérdésnek tárgyalására, midőn a férfi a nővel való közösülését a fogamzási idő tartamára vonatkoztatva tagadásba veszi. Ezen esetben a perrend általános szabályai szerint a nőt mint állító felet terhelvén a bizonyítás, ez a viszony természeténél fogva tanúk vagy eskü által történhetik; és minthogy a tanúk a gyakori érintkezésre, fennállott bensőbbnek mutatkozó viszonyra vallhatnak ugyan, de a közösülés ténye mellett csak legritkább esetben tehetnek tanúságot, ebből kitünik azon kiváló szerep, mely ezen bizonyításnál az eskünek jutott, kitünik egyúttal, mily ingatag alapon áll az atyaságnak birói kimondása. Kedvezőbbre alakul a viszony alperes szempontjából, ha perdöntő kifogásoknak emelése által az ellenbizonyításnak terhét magára vállalta; ezen kifogások tágabb érvényesithetési körrel lényegileg ugyanazok, melyekkel a törvényes házasságban élő férj a házasságában született gyermeknek törvényessége ellen tiltakozhatik. Az állandó távollétel mellett különös fontosságú, mert ezen perben feltétlenül érvényesíthető a nemzési vagy általában a közösülési képesség hiányának bizonyítása a fogamzási időre vonatkozólag, mely bizonyításnak sikeressége esetében a per eldöntést nyer. Ha ellenben alperes jogi álláspontja a puszta tagadásra szorítkozik és evvel szemben a közösülés ténye perrendszerűleg bebizonyíttatott, egyáltalában nincs ok, melynélfogva alperest elzárni lehetne

a többekkeli közösülés kifogásának érvényesítésétől, a mint azt honi gyakorlatunk teszi; mert oly esetben, midőn gyakran évek múltán egyszeri érintkezésnek ténye forog szóban, ép oly gyakran futó alkalmak szolgáltatnak okot a közösülésre, mely okból nincs kizárva, hogy alperes nem ismeri felperest és arra nem emlékszik, ennélfogva lelkiismeret szerint a neki kinált tagadó főesküt le nem teheti és azt legjobb esetben visszakinálja, miáltal a lelkiismeretére kevésbbé kényes nőnek ki van szolgáltatva: ily esetben nem tudom igazolni, ha megfosztjuk alperest e jogtól, hogy kimutassa, miszerint felperes a fogamzási idő alatt másokkal közösült, mert a tagadás különösen ezen esetekben jóhiszemű is lehet. abból alperesre nézve feltétlenül rosszhiszeműséget következtetni nem lehet.

A kereshetőségi jog szempontjából utalnom kell még azon törvényhozási intézkedésekre, melyekkel az atyasági per bizonyos körülmények között, tekintettel a nő vagy a férfi bizonyos állapotára, érdemleges eljárás nélkül ab ovo elutasíttatik. A szász polgári törvénykönyv (1860. §.) szerint az, ki házasságban élő nővel a fogamzási időben közösült, teherbeejtőnek csak akkor vélelmeztetik, ha a teherbe ejtett nőnek férje azzal ugyanazon időben nem hált el; ez egyenes folyománya a törvényes házasságban való születés körül felállított vélelemnek, s mint ilyen mindazon jogrendszerek által is el kell ismertetnie, melyek a vélelemnek hódolnak. Tovább ment a zürichi polgári törvénykönyv, mely egész sorozatát állitja össze azon eseteknek, melyekben az atyaság iránt támasztott kereset elutasitandó (701. §.); ezen okok között kettő a férfi állapotában, a többi a nő helyzetében, illetve viselkedésében rejlik. Nem perelheti a nő azon férfit, ki az *állítólagos* teherbe ejtés idejében még nem töltötte be 16-ik életévét; nyilvánvaló, hogy ezen pergátló ok élettani indokokon alapul, mert feltételeztetik, hogy ily korú egyén még kétségtelen nemző tehetséggel nem bír, de ezen ok mögött azt hiszem egy másik, t. i. erkölcsi is lappang, mely a *g)* alatt tárgyalt eset végpontjában is nyert kifejezést, hogy ily esetben feltételeztetik, hogy a nő csábította a fiút nemi közösülésre, mi kétségtelen erkölcstelen viselkedésnek jele, melyet a törvénykönyv következetesen sújt. Kizárólag ezen utóbbi szempont alá esik a *b)* pont is, melynek értelme szerint nem támadható meg atyasági perrel,

illetve a nő azzal elutasíttatik ha a férfi a teherbe ejtés idejében házassági viszonyban élt és a nőnek ezen körülményről tudomása volt, — mindenesetre kevéssé indokolható a férfi szempontpontjából, ki legalább is hason erkölcstelenséget követ el, mint a nő és ennek daczára minden kötelezettség alól menekszik. A szász polgári törvénykönyv 1860. §-ának szigorított kiadása a tárgyalt §-nak *c)* pontja, mely általában véve elutasítja atyasági keresetével a nőt, ki teherbe ejtése idejében férjnél volt, egy rendelkezés, melyet a törvényesen születés vélelmének védelme és a nő erkölcstelenségének büntetésére irányuló igyekezet teremtettek. Igen lényeges és perjogi szempontból nevezetes korlátozást tartalmaz a *d)* pont, melynek értelmében az atyasági per elutasítandó, ha a panaszos nő már előbb egy más egyént perelt meg, mint teherbe ejtőjét, kivéve, ha ezt a tényleges teherbe ejtőnek fenyegetése vagy reászedése következtében tette; kifejezést nyert ebben az elv, hogy az atyasági pernek egy bizonyos személy ellen történt megindítása a jogalapot megemésztette, ezen pernek elutasítása által — mert csak ily eldöntése esetében képzelhető az atyaság rendszere mellett, hogy a nő más férfi ellen fordul — az ítélt dologgá válik. Ezen elvet egyébütt kifejezve nem találtam, hazai joggyakorlatunk messze távol van annak elfogadásától, sőt az osztrák polgári törvénykönyvhöz kifejlett joggyakorlat határozottan megengedi, hogy a gyermek képviselője *egymásután* több atya ellen fordulhat, csak azt tiltja, hogy *egyszerre* ne hivassék perbe több állítólagos atya. A többi pontok azon eseteket tárgyalják, melyekben a nő nyilvános személy, magát pénzért árúba bocsátja vagy egyébként is erkölcstelen életmódot folytat, a mihez soroltatik a többszöri házasságon kívüli szülésnek, a házasságtörés miatt történt megbüntetésenek ténye és minden más ok, melynélfogva a kereshetőségi jogra érdemetlen, pl. a férfit közösülésre csábította és ezen érdemetlenségi okokat a joggyakorlat tetemesen kiterjesztette, úgy, hogy pl. érdemetlennek lett kijelentve azon 24 éves cseléd, ki szolgálatadójának 20 éves fiát elcsábította, — megannyi eset, melyekben hazai joggyakorlatunk az atyaságot kétségtelenül megállapította volna, hiszen a notorikus kéjhölgyekkel szemben is legjobb esetben a többekkeli közösülésnek kifogását veszi tekintetbe, ellenben a keresetnek ex primo decreto elutasítását egyáltalán nem ismeri.

III.

A házasságon kívül született gyermekeknek jogállására vonatkozólag igen lényeges eltérések mutatkoznak az európai törvényhozások között; mindazonáltal vannak oly tekintetek, a melyekre nézve a megegyezés kivételt nem ismer és azért a gyermekeknek jogállását mindenek előtt ezen szempontból fogom tárgyalni, azután pedig az egyes törvényhozások és joggyakorlatunknak gyakran ellentétes álláspontját fogom ismertetni. Általános az elv, hogy a házasságon kívül született gyermek anyjának saját *családi nevét* követi, annak társadalmi állását csak annyiban, mennyiben az nem privilegiált állás, mely utóbbi esetben a családi előnyök a gyermekre nem szállanak át. Kimondja ezen elvet az általános polgári törvénykönyv, melynek erre vonatkozó 165. §-ának alkalmazása körül rendeletek és az anyakönyvvezetők részére kibocsátott instructiók alapján a következő joggyakorlat fejlett. A törvénytelen gyermekeknek anyja nem köteles saját nevének bejelentésére, sőt ha nevét bejelentené is, az csak mint «angeblich» vezettetik be és valóságos nevének csak akkor ismertetik el, ha az anyakönyvvezető előtt ismert két tanú az anya bemondását megerősíti, a mely esetben a tanúk aláírják az anya bemondását. Az atya nevének felfedezésére sem az anya, sem ő maga nem kötelezhető, sőt már az ált. polg. törvénykönyv előtt is gyakorlatban volt egy 1787-iki pátens értelmében azon ma is kötelező eljárás, hogy az atya neve csak határozott kívánságára vezettetik be az anyakönyvbe, a mennyiben két tanú bemondását megerősíti, tanúk hiányában pedig az atya községi elöljárósági bizonyitványt mutat fel arra vonatkozólag, hogy, mint a gyermeknek atyja, önként jelentkezett és kifejezte abbeli kívánságát, hogy az anyakönyvben ezen minősége kitüntettessék. Egy 1835-ből eredt rendelet pedig szabályozza az eljárást arra vonatkozólag, ha az atya a gyermeknek kereszteltetésekor vagy később kíván a születési anyakönyvbe mint az illető gyermeknek atyja bevezettetni. Hogy a természetes gyermek anyjának nevét és állását osztja, ki van mondva a szász polgári törvénykönyvben (1801. §.) is, épen úgy, mint Zürich polgári törvénykönyvében (690., 691. §§.),

hol a Bluntschli által szerkesztett törvénykönyvnek életbeléptetéseig — mely törvénykönyv a jelenleginek volt előzője — a természetes gyermek az atyjának nemzetségébe lépett, annak nevét viselte. Az utóbb nevezett törvénykönyv, valamint a német tervezet (1569. §.) közelebbi meghatározást tartalmaznak azon esetre, ha az anya már nem hajadon, a mikor törvénytelen gyermeke mégis hajadoni nevét viseli; mindenütt csak *névről* tétetik említés, sehol családi *állásról*, mely körülmény kifejezője az osztrák törvénykönyvben foglalt azon határozott intézkedésnek, hogy «sem a nemességre, czímerre és a szülők egyéb előnyeire nincs igényök»; de tekintve, hogy ily előnyök azoknak adományozásakor mindig az első szerzőnek és *törvényes* utódainak adományoztatnak, az osztrák törvénykönyvben foglalt értelmezés a többi törvények szempontjából is alkalmazandó. Nem változtat ezen elven azon körülmény, hogy a szász törvénykönyv (1874. §.) szerint, melynek ezen tekintetben a német tervezet (1568. §.) egyrészt követője, míg azt másfelől lényegileg kiterjeszti, a házasságon kívül született gyermek és az anya, valamint ennek rokonai között ugyanazon jogok és kötelezettségek állanak fenn, mint a törvényes gyermeknél; mert ezen jogok és kötelezettségek alatt csakis a személyiségből folyó jogokat szabad érteni, ugyanazokat, melyeket a zürichi törvénykönyv (692. §.) a «persönliche Rechte» alatt ért és melyeknek tartalma a név és polgári álláshoz való jogokon kívül — melyekhez a vallás szerinti tartozandóság is tartozik — kizárólag a vérrokonságon alapuló vagyoni jogok és kötelezettségek által kimeríttetik. Míg a szász törvény a gyermek részéről a rideg személyhez kötöttség elvéhez ragaszkodik és a rokonsági kapcsot a gyermeken túl nem terjeszti ki, addig a német tervezet utóbb hivatkozott szakasza ebben a tekintetben a gyermek és anyja között a paritás elvét követi, és a gyermeknek leszármazóit is belefogadja az anya családjába, mi az öröklési jog és a tartási kötelezettség szempontjából nevezetes különbségeket szül. Hazai joggyakorlatunk is követi az általános irányt és a házasságon kívül született gyermeket anyjának saját családi állásában részelteti; nyilván kifejezésre jut ezen elv a gyámi törvény 15. és 39. §§-aiban, melyek a törvénytelen gyermeket kiveszik az atyai hatalom alól és azt gyám által képviseltetik, és már egy 1874

augusztus 12-én 6813. sz. a. hozott legfőbb ítélőszéki határozat kimondotta, hogy «házasságon kívül nemzett gyermekekre az apai hatalom ki nem terjed, a magyar törvény szelleménél fogva is». (Dtár. R. F. XII. 141.)

Megvitatásra méltó azon kérdés: hogy a természetes gyermek, midőn anyjának családi állásába lép, ezáltal az anyjának rokonságába is fogadtatik-e, avagy a viszony tisztán személyi és az anyán túl nem terjed; mert hogy a természetes gyermeknek törvényes leszármazói a kapcsot nagyszülőjükkel tovább fűzik, az magyarázatra és indokolásra nem szorul. Hazai jogforrásaink a felvetett kérdésre nyilt választ nem adnak, épen ebből következtetem, hogy *fennálló jogunk szerint a természetes gyermek kizárólag anyjával szemben helyeztetik szabályozott jogi kapcsolatba a nélkül, hogy ezen kapocs az anyának családjára is kiterjeszkednék.* Mert a családba való belépésnek egyetlen formája a házasság által létesíttetik, a nélkül keletkezett rokonsági kapocs csak a személyhez kötött lehet mindaddig, míg a tételes jog ellenkezőt kifejezetten nem rendel. Hogy hazai jogunk szerint a természetes gyermek és anyja között kizárólag személyi viszony létezik a nélkül, hogy a gyermek az anyának családjába lépne, az gyámi törvényünknek azon álláspontjából is kitünik, melyet az a törvénytelen gyermeknek gyámsága tekintetében elfoglal. Mert bár a gyermeket teljes korú anyjának gyámsága alá helyezi, sem az anya kiskorúságának, sem elhalálozásának esetére nem hívja meg az anyai nagyszülőt mint törvényes gyámot, hanem a gyámhatóságot utasítja gyám rendelésére, nyilván annak kifejezéseként, hogy a törvénytelen gyermeknek törvény szerinti felmenő rokonai anyján kívül nincsenek.

Hogy pedig gyámi törvényünknek határozott iránya a természetes gyermeknek jogállását kizárólag anyjával szemben rendezni, az kétséget kizáró módon kitűnik a törvénynek szembesítéséből az eredeti törvényjavaslattal. A gyámi törvény*javaslat* t. i. a szülői tehát családi hatalom rendezését követte, ezen *szülei* hatalomnak rendelte alá a természetes gyermekét anyjávali viszonyában és ezen álláspontjának következetességénél fogva a törvényes gyermekekre vonatkozó rendelkezéseknek megfelelőleg azt rendelte, hogy «*kiskorú anya törvénytelen gyermeke felett a szülei hatalmat az anyai nagyatya gyakorolja*». Kifejezést ta-

lál ebben azon elv, hogy a törvénytelen gyermek anyjának családjába lép, hogy a rokonsági kapocs az anyának felmenőire nézve is elismertetik, mert az anyának természetes gyermekével szemben mindenben azonos külső állást biztosított, melyet a törvényes gyermek szüléivel szemben elfoglal, sőt a gyámi törvényünk szerint az atyának kizárólagos azon jogát, melynek erejénél fogva ő kiskorú gyermekeinek gyámot nevezhet, az anyának is megadta törvénytelen gyermekeire vonatkozólag: «ha az anya a szülei hatalom gyakorlatában bármi okból gátolva van, vagy ha elhalt *a nélkül, hogy kiskorú gyermekei részére törvényszerűleg gyámot rendelt volna, a szülei hatalom gyakorlata* . . . törvénytelen gyermekeknél *az anyai nagyatyára és ennek hiányában az anyai nagyanyára* száll». A javaslat a *szüléi hatalomnak mellőzése és az atyai hatalom rendszerének elfogadása czéljából* és a rendszerváltoztatás folytán szükséges átalakítások végett a közigazgatási bizottsághoz utasíttatott, mely megbizatásának megfelelve, a törvénynek jelenlegi szövegét megállapította. Itt már azon elv állíttatik fel, hogy «a kiskorúak atyai hatalom vagy gyámság alatt állanak»; ezen elvnek folyománya, hogy kinek törvényes atyja nincs, mert «az atyai hatalmat az atya törvényes és törvényesített gyermekei felett gyakorolja» és «mindazon kiskorúak, kik atyai hatalom alatt nem állanak, gyámság alá jönnek» tehát a törvénytelen gyermek gyám általi képviseletre szorúl már anyjának életében is, mert ez gyermekét nem mint szülője de mint annak gyámja képviseli. A törvénytelen gyermeknek tehát nincs családja, de anyja sincs, ki a családból természetjog szerint folyó jogokat gyakorolná helyette, csupán gyámja; mert az anya csak akkor viseli a törvénytelen gyermeke fölötti gyámságot a mennyiben a gyámság viselésének általános feltételének — nagykorúság — megfelel, tehát gyámi minősége nem következik önkényt és okvetlen anyai állásából; és míg törvényes gyermekeknél az anya után a törvényes gyámság az atyai nagyatyát, utánna az anyai nagyatyát s ez után a finembeli oldalrokonokat unokatestvérekig bezárólag illeti, addig az anya elhalálozása esetében a törvénytelen gyermek részére a gyámhatóság rendel gyámot épen úgy mint kiskorú anyának törvénytelen gyermeke részére is. Mindezekből kitűnik, hogy gyámi törvényünk tudatosan és czélzatosan kivette a törvény-

telen gyermekeket az anyának családjából, őket kizárólag ezzel szemben helyezte meghatározott jogi viszonyba, melynek az anya családjára semminemű kihatása nincs. És ezen felfogás nézetem szerint correct, mert a családiság a vérrokonság terjedelmét nem fedi, hanem ezen belül csak forma szerinti házasság által állapíttatik meg; ezen rendszernek követése a gyermekre nézve sem jogtalanságot sem méltánytalanságot nem okoz, ha jogai anyjával szemben feltétlenül biztosítvák, de nem zárja ki a gyermekeknek törvényes jogutódlását sem nagyszüléik után, a mennyiben a képviseleti jognak hatálya reájuk is kiterjesztetik mi ellen aggály nem merülhet fel. Ezen képviseleti jog alapján a természetes gyermeknek törvényes öröklési joga anyja révén a nagyszülők után minden jogi fictió nélkül megindokolható, mert a jus repræsentationis elvénél fogva a törvényes unokák sem örökölnek nagyszüléik után önjogukon, hanem mint szüléiknek jogutódjai; ha tehát az anya törvényes örökösödéssel bírt szülei után, a vele minden tekintetben a törvényes gyermekekkel hason személyi viszonyban álló természetes gyermekek anyjuknak ezen absolut érvényű öröklési igényeit teljes joggal érvényesíthetik. És épen a most kifejtettek alapján kifogásolom az osztrák polgári törvénykönyvnek azon rendelkezését, mely szerint (754. §) a házasságon kívül született gyermekek az anyára nézve a szabadon elörökíthető vagyonbani örökösödést illetőleg a törvényes gyermekekkel egyenlő jogokkal bírnak ugyan, de az anya felmenői hagyatékában őket törvényes örökösödés nem illeti, bár szükségörökösödés szempontjából házassági és házasságonkívüli születés között külömbség nem létezik (763. §).

Ezen törvénykönyv t. i. szintén és pedig kifejezetten azon állásponton áll, hogy a természeti gyermekek általában kizárvák a család és rokonság jogaiból és anyjoknak családi nevét viselik (165. §); hogy azonban ezen törvénykönyv sem szorítja a házasságon kívüli gyermeknek jogviszonyát anyjával szemben ennek nevének viselhetésére, de őt általános és részletesen megállapított jogviszonyba helyezi, arra annak helyén kiterjeszkedtem és minthogy ezen jogi viszonyba a kölcsönös törvényes sőt szükségörökösi minőséget is befogadta: következetlen volt az eljárás a természetes gyermeknek örökösödési jogát egy reá nézve telje-

sen véletlen eseménytől tenni függővé, hogy t. i. az anya túléli-e szüléit vagy sem?

A többi külföldi törvénykönyvek közül — melyek szintén atyai és nem szüléi hatalmat rendszeresítenek és pedig úgy az atyasági alapon állók mint az anyasági elvnek hívei — a szász codex a házasságon kívül született gyermeket anyjának családjába helyezi oly értelemben, hogy a gyermek és anyja *valamint ennek rokonai között* ugyanazon jogok és kötelezettségek állanak fenn mint a törvényes gyermekekre vonatkozólag (1874. §), tehát a törvénytelen gyermek anyjának családja az ő családja is, rokonai egyúttal az ő rokonai. Ezen elvnek következménye, hogy a tartáshozi jog és az arra való köteleztetés a törvénytelen gyermekekre nézve anyjuk és ennek felmenői között épen úgy fennáll, mint törvényes leszármazás esetében, hogy a törvényes örökösödési jog szempontjából az anya és ennek törvényes rokonságára vonatkozólag nincs külömbség házassági és azon kívül való leszármazás között (2019. §).

A zürichi polgári törvénykönyv nem tartalmaz határozott rendelkezést a tárgyalt kérdés tekintetében; a törvénytelen gyermeket anyjának vezeték nevében és polgárjogában részelteti (690. §), a nélkül, hogy családi állásról említést tenne. Mindazonáltal a törvénykönyvnek egész szelleméből de egyes rendelkezéseiből is az következtethető, hogy a törvénytelen gyermeket befogadta az anyának családjába. Kitűnik ez már abból, hogy a szülőknek subsidiarius tartási kötelezettsége a törvénytelen gyermekkel szemben ismét subsidiarius terjedelemben a nagyszülőkre száll, a mi ugyan még nem bizonyítéka a szülők családjába való belépésnek — mert ily értelmezés mellett a törvénytelen gyermek az atyjának családjába is volna befogadandó, a mi ezen törvénykönyvnek rendszerével is határozottan ellenkezik — de további rendelkezésekkel való kölcsönhatásban arra utal, hogy a törvénykönyv a törvénytelen gyermekeknek családiságát anyjukkal szemben megállapitani kívánta. Így a fel és lemenő rokonok között az 1853-ki szegényügyi törvény értelmében fennálló feltétlen gyámolítási kötelezettség — Unterstützungspflicht — az anyai ágra vonatkozólag a törvénytelen gyermekek és anyai rokonai között kimondatott, mely kötelezettség mint a családi állásból folyó teher az atyai ágra vonatkozólag csak a törvényes

gyermekek tekintetében áll fenn. Végül, szemben az eredeti javaslattal, melyben a törvénytelen gyermekeknek anyjuk után törvényesek mellett ezek osztályrészének $^1/_3$-ában, ilyeneknek hiányában az anyai hagyatéknak $^1/_3$-ában megállapitott törvényes osztályrész volt biztosítva és szemben a szövegezési bizottság által javasolt azon rendelkezéssel, mely szerint a törvénytelen gyermekeknek *anyjuknak* hagyatékában a törvényesekkel egyenlő örökösödési jog adatott volna, — a nagy tanács által megállapíttatott a törvénynek azon szövege, melynek értelmében a házasságon kívül született gyermekeknek *anyjuk és anyai rokonaik* hagyatékában a törvényesekkel egyenlő szükségöröksi jog biztosíttatott (893. §). Ezzel a törvénytelen gyermeknek családi állapota kétséget kizáró megállapítást nyert.

A német birodalmi tervezet a szász polgári törvénykönyvnek hasonlatosságára a házasságon kívül született gyermek és anyai rokonai között ugyanazon jogviszonyt állapítja meg, mintha a gyermek törvényes származású volna, «a mennyiben a törvény ellenkező rendelkezést nem tartalmaz» (1568. §.); ezen ellenkező rendelkezések pedig mindössze arra szorulnak, hogy az anyának saját családi nevét viseli, annak nem áll «szülei hatalma» alatt, hanem gyám által képviseltetik — a mi nézetem szerint következetlenség — de a gyámságában is nyilvánul az ő családi állapota, mert gyámjául első sorban anyai nagyatyja rendelendő ki (1635. §) a gyámhatóság által.

Azon körülményből, hogy a házasságon kívül származott gyermekek nem lépnek atyjuknak családjába, azon rendszerek mellett, melyek az atyai hatalom álláspontján állanak, önként következik, hogy ezen hatalom reájuk nem terjedhet ki és azért gyám általi képviseletre szorulnak; de mint a német birodalmi tervezetnek példája mutatja, a szülei hatalom rendszere mellett is kivétetik a törvénytelen gyermek az alól és gyámság alá rendeltetik, bár midőn ezen gyermekeket az anya családjába befogadja, a következetesség azt hozná magával, hogy anyjoknak szülei hatalma alá fogadtassanak és legfölebb az anya mellé gyámtárs volna kirendelendő, mint azt a javaslat a törvényes anya szüléi hatalmának gyakorlásának bizonyos eseteiben előirja (1538. §). A gyám általi képviseletet mint előadtam kimondja az osztrák polg. törvénykönyv (166. §), melynek azon kitétele «nem

áll nemzőjének *tulajdonképeni* atyai hatalma alatt» nézetem szerint felesleges, mert atyai hatalom alatt nem áll akkor sem, ha az atya természetes gyermeke részére gyámnak kirendeltetik, minek az osztrák törvénykönyvnek gyámsági rendszere nem áll útjában; a természetes gyermeknek gyám általi képviseltetését mondja ki a szász törvénykönyvnek 1808. és 1875. §§-ai, a zürichi polg. törvénykönyvnek 696., 730. és 731. §§-ai, míg a német birodalmi tervezet, mely nem atyai de általában szülei hatalmat — elterliche Gewalt — ismer, mely első sorban az atyát és ennek halála után az anyát illeti, 1570. §-ában a házasságon kívüli gyermeket ezen szülei hatalom alól is kiveszi és azt 1633. §. által anyján kívül fekvő gyámságnak rendeli alá, tehát ebben a tekintetben kevésbbé szabadelvű, mint gyámi törvényünk, melynek értelmében a nagykorú anya házasságon kívül született gyermekének term. és törv. gyámja. A mi végül a törvénytelen gyermek vallását illeti, az eddigiekből is következik, hogy anyja vallását követi, mi az ausztriai 1868 május 25-ki törvényben határozott kifejezésre jutott.

IV.

A gyermeknemzés- és szülésnek legfontosabb magánjogi következménye azon vagyoni jogok és kötelezettségek, melyek ez által létet nyertek. Nincs különbség az europai törvények között abban a tekintetben, hogy a házasságon kívül született gyermek *eltartási* igénynyel bír szüleivel szemben de ezen igény terjedelmére, nem különben azon viszonyra nézve, a melyben ezen kötelezettségben a szülék osztozkodnak, lényegesen eltérő, gyakran ellentétes álláspontokkal találkozunk. Eltérők mindenekelőtt a törvényeknek rendelkezései abban a tekintetben, hogy kit tekintenek első sorban a gyermek tartására köteleztetnek? *Hazai joggyakorlatunk* az általános polgári törvénykönyv nyomán *első sorban az atya kötelességének mondja a gyermek tartását;* kitűnik az a legfőbb ítélőszék több határozatából, különösen abból, melyben határozottan kifejezést nyer az elv: «*első sorban az apa* és csak ennek fizetésképtelensége esetére tartozik az anya gyermekének ellátásáról gondoskodni» (Ú. f. XIX. 250.); továbbá: «apasági perben első sorban a gyermek érdeke forog fenn, *a ki-*

nek tartása az atyát terheli» (Ú. f. XIX. 174.), és ennek természetes kiegészítője azon határozat, mely szerint «a gyermektartás költségei felperes anyát *is* terhelik» (Dtár. VI. 158.) és «felperes a tartásra mint anya *szintén* kötelezve volt» (Dtár. XIII. 106.). Ebben egyúttal ki van mondva, ha nem is állíttatik fel mint elvont tétel, hogy a tartási kötelezettség egyetemleges, az egyaránt terheli a szüléknek mindegyikét és csak a férfi társadalmi állásának következménye, ha első sorban reá nehezedik a kötelezettség. Az ausztriai polg. törvénykönyv (167. §.) szerint «*tartással különösen az atya köteles*, ha pedig ez nem képes a gyermeket eltartani, ezen kötelezettség az anyára száll». Az egyetemleges tartási kötelezettséget de túlnyomólag az anyának felelőssége mellett a szász polgári törvénykönyv is ismeri (1858. §.); mely a szerint, a teherbe ejtő «ist verpflichtet, zu dem Unterhalte des Kindes einen Beitrag zu geben» ; látni való, hogy ezen törvény az atyát csak arra kötelezi, hogy a gyermektartási költségekhez *hozzájáruljon*, tehát *az első sorban az anyának terhe*. Természetes folyománya ez az obligatio ex delicto féle tannak, melynek uralma alatt a delictum következményei túlnyomó részben ennek főszerzőjét a nőt terhelik; míg ott hol a delictum eszméje elejtetett, az egyetemleges kötelezettségnek rendszere foglal helyet. Bár a zürichi törvénykönyv teljesen szakított a régi rendszerrel, első pillanatra úgy látszik mintha a most tárgyalt kérdésben eredeti álláspontjáról letért volna; 705. §-a ugyanis kötelezi az atyát, hogy a gyermeknek eltartása céljából annak 12-ik életévéig az anyának biz. összeget juttasson — zu verabreichen —, ennek mérvére azonban kijelenti, hogy az a szükséges élelmezési költségnek legalább felével felérjen: «dieser Betrag soll mindestens die Hälfte des erforderlichen Kostgeldes ausmachen»; ezen fogalmazásból kétségtelenül kitűnik, a mit különben a 693. §. határozottan kimond, hogy a gyermeknek tartásáért annak 12-ik életkoráig, *első sorban az atya felel* és csak másodsorban kiegészítőképen az atya. Azt hiszem azonban, hogy a törvényhozó «Kostgeld» alatt általában a tartási költségeket értette, a mennyiben a szoros értelemben vett gyermekkorban az élelmezés a tartásnak legnevezetesebb részét képezi, a mi pedig ezen kívül esik, az a dolog természeténél fogva az anyát terheli, mint ki a szülék között egyedül képes gyermekek-

nek felnevelésére; mindazonáltal a tartási költségeknek egyenlő megosztása ellentmond a következetes paternitas rendszerének. Ezen rendelkezések némileg egyensúlyba helyeztetnek a következő §. által, mely a gyermeknek 12-ik életkorán túl való eltartására és neveltetésére *kizárólag* az atyát kötelezi; elméletileg tekintve igen helyes megosztásnak tetszik a szülők teendői körül gyermekükkel szemben, midőn a tulajdonképeni felnevelést az anyára, az életre való kiképeztetést pedig az atyára bízza, de a gyakorlatban a mérleg az atya oldalára dől, mert tetszésétől függ rendszerint, hogy a gyermeket valóban kiképeztesse-e avagy helyezze el őt oly foglalkozási körbe, melyben kiképeztetése sem anyagi sem egyéb áldozatokba nem kerül. A 706. §-nak kirívó hiánya, hogy nem irja elő kötelező módon, hogy az atya gyermekét saját társadalmi állásának megfelelőleg tartozik tartani és neveltetni, mert csak ily értelemben volna alkalmas az előző szakasz által megteremtett aránytalanságot ellensúlyozni.

Az atyasági rendszernek következetes kifejezését a német birodalmi tervezetben találjuk, mely (1571. §.) egész határozottsággal oly értelemben rendelkezik, hogy «a házasságon kívül született gyermeknek atyja az anya és a többi rokonok *előtt* köteles a gyermeket eltartani» — «den Unterhalt zu gewähren» — tehát a tartási kötelezettség első sorban kizárólag és egészben az atyát terheli. A mily helyesnek tartom, hogy tartási kötelezettséggel első sorban az atya tartozzék, oly kevéssé helyeselhetem az utóbb idézett tervezetnek azon rendelkezését, mely az atyát arra kötelezi, hogy a nőnek szülési költségeit megtérítse, nem különben annak eltartásáról a szülést követő 6 héten át gondoskodjék. A mi az 1577. § ban kimondatik, az a kártérítési elvnek okszerű folyománya és igy visszatérés egy meghaladott álláspontra, a mely indokolható azon esetekben, midőn a teherbe ejtés a nőnek kész beleegyezése nélkül rábeszéles különösen elcsábítás eseteiben történt; de általában szabályként alkalmazni nem lehet. A tartási kötelezettség kérdésén belül kell megoldást nyernie azon további kérdésnek is, mennyire terjed ezen kötelezettség, *illő vagy pedig szükséges tartásról* lehet-e szó? Hazai gyakorlatunk ebben a tekintetben nem jutott megállapodásra; mert bár rendszerint szükséges tartás iránti kötelezettséget állapít meg, melynek következése, hogy ezen kötelezettség csak a

gyermek keresetképességének legalsóbb határáig terjesztetik, ezzel ellenkező határozat is hozatott (Dtár, R. F. XV. 38. szám) és maga azon körülmény, hogy a tartási quota az atya vagyoni viszonyaihoz képest szokott megállapíttatni arra utal, hgy a gyakorlat nem ragaszkodik a szükséges tartás elvéhez. Ezen elv különben teljesen megfelel a házasságon kívül született gyermek állapotának, melynél fogva az anyja családjába lép és így ennek társadalmi állása határozza meg a gyermekét is, míg a tartásra kötelezett atya csak általában és elvontan szükséges tartási kötelezettséggel terhelhető; ezen alapon tehát a házasságon kívül született gyermeknek tartási igénye oly formán határozható meg, hogy anyjától ennek vagyoni viszonyaihoz mérten, atyjától pedig absolut mérvű szükséges tartást követehet. A két ellenkező álláspontot ezen tekintetben a zürichi törvénykönyv és a német birodalmi tervezet foglalják el; annak 705. §-a «angemessener Beitrag»-ról szól, ennek 1573. §-a a gyermek részére «nothdürftige Unterhalt»-ot rendel, míg az osztrák törvény (166. §.) «a szülék vagyonához mért ápolás, nevelés és ellátás» iránti követelési jogot állapít meg, a szász törvénykönyv (1862. §.) pedig számszerűleg megállapítja a határt — évi 12 és 120 tallér között — melyen belül a birói behatás mozoghat. Egyébiránt a zürichi törvénynek kivételével valamennyi törvényhozás kifejezetten megengedi, hogy a szülők gyermekök tartása tekintetében egymás között megállapodhatnak a gyámhatóság jóváhagyásának fentartása mellett, ily megegyezést nem ellenez hazai joggyakorlatunk, valamint az nem ellenkezik a zürichi törvénykönyvnek rendszerével sem.

Ezen utóbb nevezett törvénynek kivételével csekély eltéréssel egybehangzók a jogforrások abban a tekintetben, hogy *az atyának tartási kötelezettsége a gyermek keresetképességéig terjed.* Ezen elvet követi hazai joggyakorlatunk is, mely a tartási kötelezettséget hol általában a gyermeknek keresetképességéig állapítja meg (Dtár, R. F. XXII. 54. szám), hol pedig meghatározza az évet, melyen túl a gyermeknek nincs többé tartási igénye és mely határ oly időpontban állapíttatik fel, melyben a keresetképesség szabály szerint be szokott állani. Rendszerint nemre való tekintettel fiúkkal szemben a 12-ik, leányokkal szemben a 14-ik életév vétetik alapul, de ettől eltérőleg is hozatott

határozat, melyben a tartási igény fiúknál is azoknak 14 éves koráig, leányoknál pedig a 12-ik életévig állapíttatott meg (Dtár, R. F. VII. 149. és Ú. F. VI. 157., 1889, oct. 24-én 2120. sz. a. hozott ítélet). Elvi szempontból kétségtelenül helyesebb a tartási kötelezettségnek a keresetképességig való megállapítása, mert ellenkező eljárás mellett ha az ítéletben meghatározott időben a keresetképesség be nem következett, a gyermek tartásának kötelezettsége kizárólag az anyára nehezedik. Ennek daczára a szász törvénykönyv épen úgy mint a német birodalmi tervezet is csupán a gyermeknek nemre való különbség nélkül 14 éves koráig állapítják meg az atyának tartás-kötelezettségét és ezen rendelkezésekre valószínűleg opportunitási tekintetek szolgáltak okul, melyeknél fogva az atyát folytonos perlekedésektől meg akarták óvni; ellenben a zürichi törvénykönyv — mint arra már előbb utaltam— bár a tartási kötelezettséget csak a gyermek 12-ik életévéig terjeszti, ezen időn túl a gyermekről való gondoskodást egészen az atyára hárítja, és ezáltal némileg helyreállítja az aránytalanságot, melynél fogva a jelzett korig a tartás kötelezettsége főképen és első sorban az anyára nehezedik, míg az atya csak a tartás költségeihez való hozzájárulásra köteleztetik. Az ausztriai ált. polgári törvénykönyv nem tartalmaz rendelkezést a tartási kötelezettség terjedelmére, de bírósági gyakorlat szerint az rendszerint a 14-ik életévig szokott megállapíttatni, a mennyiben az atya nem köteleztetik egyszersmidenkorra egy bizonyos összegnek a tartás czéljaira való megfizetésére.

Igen nevezetes gyakorlati jelentőséggel bir azon kérdés: hogy a *tartási kötelezettség átszáll-e a szülőknek vagy azok egyikének örököseire?* Az atyasági vagy ott, hol a természetes atyaságnak egyetlen következménye a tartásra való köteleztetés, a tartási per tárgyalásánál kifejtettem, hogy ezen per tisztán személyes, ennélfogva ezen természetének megfelelőleg megindítása a szüléknek és a gyermeknek személyéhez van kötve; ezen személyhez kötöttség azonban csakis a perelhetőségre és a beperesítésre vonatkozólag értelmezendő és megszűnik akkor, midőn a tartási kötelezettség jogerős alakban megállapíttatott, mi által az igény tárgyilagos joggá vált. Ennek következménye, hogy *a gyermeknek tartáshoz való joga átszáll a kötelezetteknek örököseire az örök-*

ségnek erejéig; a gyermeknek tartáshoz való joga a szülők ellenében állván fenn, ebből és a tartás iránti kötelezettség egyetemleges jellegéből okszerüleg következik, hogy ezen jog mindkét szülő örökösei ellenében egyaránt érvényesíthető. Ily alakban az elvet csakis az általános polgári törvénykönyvben találjuk kifejezve, melynek értelmében (171. §.) a tartási kötelezettség «mint más tartozás, a *szülék* örököseire átszáll»; hogy pedig ezen § nem tartalmazza a fennebb jelzett az örökség tartalmára vonatkozó korlátozást, az a törvénykönyv örökösödési rendszerében találja magyarázatát, mely rendszer értelmében az örökösök a reájuk szálló tartozásokért egészben és saját vagyonukkal is felelnek, a mennyiben nem élték a leltár jogkedvezményének fentartásával. A többi jogforrások eltérnek az elvtől és a tartási kötelezettséget *egyedül az atyának* örököseire származtatják át; így a szász polg. törvénykönyv (1873. §.), melynek azon megszorítása, hogy a teherbe ejtő törvényes gyermekeire a tartozás csak ezeknek törvényes örökségi osztályrészeik erejéig száll át a házasságon kivül előállott atyaság jogállásának a legvégsőbb határig való méltánylása, a mennyiben benne kifejezésre jut az elv, hogy a mennyiben a házasságon kivül született gyermeknek tartási joga még kielégitést nem nyert: atyja után törvényes örökösödési tehát a római jog szerint rendkivüli örökösödési jog hasonlatosságára alakított joggal bir. A német birodalmi tervezet (1575. §.) szintén csak az atyának örököseire származtatja át a tartási kötelezettséget, — a mi ezen tervezetnek már ismertetett azon rendszere mellett, mely szerint az atyát az anya és ennek örökösei előtt kötelezi a gyermeknek tartására fokozott jelentőséggel bir, mert oda vezet, hogy az anyának életben létele daczára nem ez, hanem az atyának örökösei tartoznak a gyermekkel gondolni, kihez őket semminemű kapocs sem fűzi. Ezen tételben ismét az obligatio exdelicto-féle elméletnek árnyai kisértenek, mert a természetes atyaságot úgy fogja fel, mint az atyának vétkessége által létesült állapotot, melynek jogkövetkezményei a delinquens jogutódaira is átszállanak; annál visszásabb pedig az elméletnek ilynemű alakítása, mert a kölcsönös egyetértés folytán létesült delictum főszerzőjének mindenkoron a férfit tekinti, holott ezen felfogás a való viszonynak nem felel meg. A mit a tervezet az 1575. §-ban az 1571. §-ban felállított elvnek előz-

ménye után oly kíméletlen ridegséggel felállít, az teljesen megfelel azon módozatnak, melyet a törvényes születés vélelmének tanáról írt értekezésemben az erőszakos úton létesített házasságon kivüli atyaság jogkövetkezményei körül javaslatba hoztam, de általában mint minden természetes atyaságnak kifolyománya feltétlenül elvetendő. Egészen más tekintet alá esik a zürichi törvénykönyvnek lényegében hasontartalmú álláspontja, mely annak 695. §-ában nyert kifejezést. Ezen § kellő méltatása czéljából előzetesen utalni kell a 693. §-ra, mely szerint a házasságon kivül született gyermek nevelése és tartása első sorban az anyának képezi kötelességét, fentartatván igénye a házasságon kivüli atyának a tartási költségekhez való hozzájárulása tekintetében; kitetszik ebből, hogy a tartási kötelezettség az anyának terhe, míg az atya csak subsidiarius kötelezettséggel tartozik, miből következik, hogy az atyának fizetésképtelensége esetére az összes terhek az anyára nehezednek, de viszont, ha az anya a gyermek tartására képtelen: arra egész terjedelme szerint az atya szorítható. A tartási kötelezettségnek megosztott természetéből következik, hogy a 694. §. szerint, — melynek értelmében, ha a szülék és pedig azoknak mindegyike képtelenek gyermeküket eltartani, mindegyik részért és ennek kötelezettségeiért saját szüléik kötelesek helyt állani hasonló kölcsönhatásban mint gyermekeik: — akár az atya akár az anya szülői esetleg a házasságon kivül született unokájuk egész tartásáról kötelesek gondoskodni, a menynyiben t. i. egyik vagy másik fél erre képtelen volna. A tartási kötelezettségnek a nagyszülőkre való áthárítása minden esetre szembeszökő oly örökösödési rendszer mellett, melyhez a zürichi tvénykönyv is csatlakozott és melynél a lemenők örökösödése a felmenőket kizárja; a különös rendelkezés magyarázatát azon körülményben találja, hogy ezen törvénykönyv szerint a tartási teher a községre száll a mennyiben a tartásra rendszerint kötelezettek nem léteznek vagy a létezők arra nem képesek; természetes tehát az igyekezet lehetőség szerint kiterjeszteni azoknak körét, kik a tartásra kötelezhetők. Ezeknek előrebocsátása után a 695. §. lényegileg más színben tűnik fel mint a német tervezetnek 1575. §-a. A tartásra kötelezett atyának ebbeli kötelezettsége átszáll örököseire ezek örökségének erejéig, ilyennek léteiében tehát megszűnik a nagyszüléknek kötelezettsége, a mely

gyermekeikkel szemben fennálló tartási kötelezettségüknek kifolyománya és ennélfogva csak abban az esetben és addig lép hatályba, míg az atya, illetve az anya a maguk erejéből képtelenek saját gyermeküket eltartani; ha tehát elhalálozásuk által hagyaték nyílt meg, a tartási kötelezettség első sorban ezt terheli, és csak a mennyiben nem kielégítő, kötelezhetők a nagyszülék annak kiegészítésére. Ezt kell a tárgyalt szakasz azon kifejezése alatt érteni «unbeschadet der nach § 694. bestehenden Verpflichtung seiner — t. i. az atyai — Eltern»; a nagyszüléknek subsidiarius és egymást kiegészítő tartási kötelezettsége tehát az örökösöké mellett is fentartatott, a mi méltányossági szempontokból különösen könnyen indokolható törvényes leszármazó örökösöknek létezése esetében, mert tagadhatlan, hogy ezeknek vérbeli kapcsolatban házasságon kivüli testvérökhöz nem állanak, mely kapocs ezen utóbbi és nagyszülei között egész teljességében fennáll. Ezen utóbbi szempontból feltétlenűl helyeselhető a szakasznak zárpontja, mely szerint az örökösökre a tartási kötelezettség a hagyaték erejéig, de csak annyiban száll át, a menynyiben ez által az örökhagyó törvény szerinti örököseinek — rechtmässige Erben — jogán méltánytalan sérelem nem ejtetik, ily esetben tehát a tartás iránti kötelezettség nem csak megszorítható, de egészen a nagyszülőkre áttolható, a kiken túl az a 694. §. értelme szerint nem terjedvén, végső sorban ezen teher, bár örökség és örökösök léteznek, a községre száll. Azonban nem szabad felejteni, hogy *az atyai örökösökre való átszállásnak egész elve csakis azon esetben lép érvénybe, ha a házasságon kivül született gyermeknek anyja nem fizetésképes, mert ellenkező esetben az egész tartási kötelezettség őt terheli, feltétlen kizárásával úgy a nagyszülőknek mint az atya örököseinek;* ezen mozzanat képezi azon nagy különböztetési vonalat, mely a német és a zürichi rendszer között fennáll, és melynél fogva amaz az atyára és ennek örököseire aránytalanúl nagyobb terheket róv.

Hazai jogunk a szülők tartási kötelezettségének átszállására nézve semminemű tételes rendelkezést sem tartalmaz; a hármaskönyv ez irányban t. i. a házasságon kivül született gyermekek tekintetében csak a vélt házasságnak szempontjából tartalmaz némi, a gyermeknek örökösödésére vonatkozó, szórványos rendelkezéseket. Mindazonáltal azok után, melyeket a tartási igénynek

általános jellemzésénél előadtam, hogy t. i. az eredeténél fogva tisztán személyes jellegű, de biróilag megállapíttatván általánosan érvényesíthető tárgyilagos joggá válik, e helyütt is azon nézetemnek kell kifejezést adni, hogy *az atyának biróilag megállapított tartási kötelezettsége annak örököseire is átszáll;* mert ha a kir. Curiának gyakorlata szerint «gyermektartási díj fizetésére kötelezhető nem csak az apa, hanem ha az apa önálló gazdaságot nem visz s a nagyapával vagyonközösségben van, a nagyapa is» (Dt., U. f. X. 205.), akkor a tartási kötelezettség az apának örököseire a hagyaték erejéig okvetlenül átszáll. Ezen tételt bármi néven nevezendő korlátozásoknak alávetni nem szükséges; mert ha egyszer elfogadtatik, hogy magánjogi iróink kifejezése szerint a tartási kötelezettség «más tartozás» módjára, tehát adósságként átszálló terhet képez, akkor az örökség közelsége avagy távolsága külömbséget nem képez, és a mint hazai jogunk szerint az öröklési képesség független a rokonság ízétől úgy az örökösödéssel kapcsolatos terheknek átszállását sem szabad a rokonságnak bizonyos ízéhez kötni, mert az elméletnek általános erejénél fogva azt megszorítólag értelmezni csak akkor lehet, ha tételes jogforrás ezen megszorítást kifejezetten tartalmazza, a mint annak példáját az európai törvényeknek többsége szolgáltatja. Másfelől pedig, minthogy örökösödési rendszerünk mellett az örökös mindenkoron és minden külön örökösi nyilatkozat nélkül csak az örökség erejéig felelős az örökhagyónak tartozásaiért, magától értetik, hogy az atyának örököseire is csak az örökségük erejéig száll át annak tartási kötelezettsége.

V.

Első pillanatra szembetünő jelenség, hogy az általános polgári törvénykönyvön kivül a többi európai jogforrások csak az atyának örököseire származtatják át a tartási kötelezettséget, mely alól úgy látszik az anya örököseit felmentik. Mindazonáltal ezen rendelkezések az illető törvénykönyveknek rendszere által teljesen igazoltatnak, az által t. i. hogy *a házasságon kivül született gyermekeket anyjuk után törvényes örökösödési joggal ruházzák fel,* melynek terjedelme azonos a törvényes gyermekekével. Azon tisztán személyi viszonynak, mely az atya és természetes gyermeke kö-

zött létesűl, egyenes következménye, hogy a kettő között semminemű a házasságra alapított vérségi kapocsból folyó jogok és kötelezettségek nem származtathatók; ugyancsak abból, hogy a házasságon kivül született gyermek anyjának saját t. i. születésénél fogva szerzett családi jogkörébe lép, hogy a rokoni kapocs tekintetében közte és anyjának házasságban született gyermekei között anyjukkal szemben külömbség nincs, következik az ő törvényes örökösödési jogának is jogszerűsége, mi a tételes törvényhozások által általános elismerést nyert. Az osztrák polg. törvénykönyv (754. §.) a házasságon kivüli gyermekeket anyjukkal szemben csak «a szabadon elörökíthető vagyonbani örökösödést illetőleg» részesíti a törvényes gyermekekkel egyenlő jogokban; következetes keresztülvitele ez a 165. §-nak, mely a természeti gyermekeknek nevet és semmi mást a családi állás köréből nem ád. A jus repræsentationis velök szemben alkalmazást nem nyerhet, ők anyjukat az öröklési jog szempontjából nem képviselhetik, mert tisztán személyes viszony az, mely köztük és anyjuk között fennáll, és mely az utóbbinak halálával megszakad; ezen személyhez kötöttségnek kifejezése a mit a 754. §-nak végpontja tartalmaz, hogy t. i. «az anya szüléi, nagyszüléi és egyéb rokonai hagyatékában a házasságkivüli gyermekeket törvényes örökösödés nem illeti». A házasságon kivül született gyermekek jogállásának ily lényeges megszorítása elméleti szempontból nem indokolható, és a későbbi törvényhozások által el is ejtetett, mert ha a gyermeket elismerjük az anyja törvényes örökösének, nincs alap miért zárjuk ki őt a képviseleti jogból? Hiszen a nagyszüléi hagyatékban is mint az anyja jogán örökölne és nem a nagyszüléihez való közvetlen viszonyban állásánál fogva, anyjának reménybeli öröklési joga pedig már a nagyszülék életében is fennáll és nincs ok miért zárjuk ki a gyermeket az örökségből egy oly esemény folytán, mely által állapota és jogállása semmiben sem változott meg, mely reá nézve tisztán véletlennek jellegével bir. A természeti gyermek anyja után, mint szükségörökös annak akarata ellenére is örököl, tehát absolut joga van anyja hagyatékával szemben, melyen nem változtathat azon körülmény sem, hogy a gyermek közvetlenűl, de mindig csak anyja jogán a nagyszülőknek hagyatékába lép, mert sehol az ausztriai polg. tvénykönyvben nem foglaltatik szakasz, mely a természeti gyermeknek

öröklési jogát csak az anyjának saját azaz szerzett vagyonára szorítaná, de sőt semmi kétség benne, hogy a mennyiben az anya túlélte szüléit: törvénytelen gyermeke nagyszüléinek vagyonában törvénynél fogva örököl.

A szász polgári törvénykönyvnek álláspontja már szabadelvűbb, mert a házasságon kivül született gyermekeknek anyjuk és anyai felmenőik valamint oldalrokonaik után a törvényesekkel egyenlő örökjogokat biztosít (2019. és 2566. §§.); hasonlóképen rendelkezik a zürichi polgári törvénykönyv (893. §.) is, mely a házasságon kivüli gyermekeknek *köteles részét* különösen kiemeli, az anyjuk és ennek rokonai utáni vagyonban. Ezen utóbbi rendelkezés igen lényeges mozzanatot képez és a házasságon kivül való származásnak legteljesebb figyelembe vétele, mert bár igaz, hogy a köteles rész a törvényszerinti örökösödésnek biztosítékát képezi, mindazonáltal annak nem szükségképeni folyománya, a mint hiszen a köteles rész intézménye rendszerint csak a szülők és a lemenők között nyer alkalmazást, holott ezeken kivül mások is birnak törvényes örökösödési joggal. A zürichi törvénykönyv által alkalmazásba vett pontos körülirás ezen törvénykönyv gondos szerkesztésének felel meg, a nélkül azonban, hogy a köteles rész biztosítása tekintetében egymagában állana, mert az eddig idézett törvények is magukban foglalják az elvet, midőn *a házasságon kivül született gyermekeknek bizonyos tekintetben a törvényesekkel egyforma, tehát a köteles rész által biztosított, törvényszerinti örökösödését megállapítják.*

A német birodalmi tervezet a törvénytelen gyermekek örökösödéséről külön nem rendelkezik; az 1965. §. az öröklésre első sorban általában a leszármazókat — Abkömmlinge — hívja meg a nélkül, hogy azok között a származás czíménél fogva külömböztetést tenne; ebből valamint az 1568. §-nak fogalmazásából, melynek értelme szerint a házasságon kivül született gyermekek és ezeknek *leszármazói* között a gyermekek anyja és ennek *rokonaival* szemben ugyanazon jogállás hason kötelezettségekkel áll fenn, mintha a gyermekek házasságban születtek volna, az következik, hogy az anya után származtatott örökösödési jog szempontjából a születésnek törvényessége nem határoz.

A külföldi törvényhozásnak megfigyelése azon ténynek megállapítására vezet, hogy egyfelől hol határozottan — ált. polg. és

zürichi törvénykönyv, — hol pedig implicite — szász trvkönyv, német tervezet — a házasságon kívül született gyermekek az atyjuk utáni öröklési jogból ab ovo ki vannak zárva, másfelől az anyjuk után örökösödés tekintetében hol általában és föltétlen terjedelemmel — szász és zürichi törvény, német tervezet, — hol pedig bizonyos körre megszorítva — osztrák codex — a törvényes gyermekek mellett és azokkal együtt egyforma jogokkal bírnak. Már akkor, midőn a házasságon kívül történt nemzés és születésnek általános jogkövetkezményeivel foglalkoztam, azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy elméleti szempontból a házasságon kívül született gyermekeket szüléikkel szemben a vagyoni állásra alapított ugyanazon jogok illetik meg hason kötelezettségeknek kiséretében, mint a törvényeseket *mindaddig, míg a szülék bármelyike törvényes, azaz házasságon belül nemzett, illetve született gyermekekkel jő jogi kapcsolatba,* a mely eset beállása a házassági viszonynak jogi szabályozása mellett múlhatatlanul a törvényes gyermekek jogállásának tulsúlyát idézi elő. A gyakorlati törvényhozás ezzel szemben egyfelől szűkkeblű, de másfelől és pedig fokozottabb mérvben túlságos szabadelvű irányt követ, midőn a természeti gyermeket atyja után minden öröklési jogból kizárja, még a fiscussal szemben is, anyja után pedig akkor is rendes és teljes törvényes öröklési jogban részelteti, midőn törvényes gyermekek a házasságból merített jogczímen igényelnek jogokat. Az első eljárás indokát abba helyezik, hogy a törvény szerinti örökösödésnek alapja a házassági kapocs által létesíttetik, az a vérségnek folyománya, mely családokat alapít és minthogy a természeti gyermek nem lép atyjának családjába, ez után törvény szerinti öröklést sem igényelhet. Elvben a gondolatmenet teljesen helyes, de gyakorlati czélszerűségét és így okalapját is elveszti, ha az atya törvényes lemenőket nem hagy maga után hátra és szerzeményi vagyona maradt; mert oly eljárás mellett, mely az atyaságnak birói kimondását nem következtetésekre és valószinűségre alapítja, a mi pedig minden törvénykezésnek feladata vagy legalább is czélja, a házasságon kívüli gyermek és atyja között ugyanazon *vérségi* kapocs áll fenn, mint a törvényes nemzés esetében, ily gyermek az atyának a természeti jog elvei szerint minden esetre legközelebbi vérbelie, ha a vérrokonság a törvényes alakiságoknak mellőzése mellett létesült is. Azért *a jövő*

törvényhozásnak feladata lesz gondolni vele, hogy a természeti gyermekeknek atyjuk után való rendkívüli törvényes öröklési joga megadassék annak szerzeményi vagyonaiban mindannyiszor, valahányszor törvényes leszármazók nem maradtak ; ezáltal a törvényes rokonoknak jogállásán sérelem nem ejtetik, mert a szerzeményi vagyonhoz semminemű szerzett jogaik nincsenek és a természeti gyermekeknek jogállása határozottabb alakot és biztosabb alapot ölt a nélkül, hogy megrendíttetnék az elv, mely a természeti rokonságban tisztán személyi jellegű kapcsot lát. Ezen örökösödési jog kizárólag személyhez kötött legyen és minden helyes örökösödési rendszernek megfelelőleg viszonyos oly értelemben, hogy a leszármazók nélkül elhunyt gyermek szerzeményi vagyonában természeti atyját hason rendkívüli öröklési jog illetné.

Az ellenkező szélsőségbe csaptak át az európai törvények, melyek a házasságon kívül született gyermekeknek a törvényesekkel mindenben egyenlő örökösödési jogot adnak anyjukkal szemben akkor is, midőn ezen kétféle származású gyermekek egymással versenyeznek. Mert *a házasságon kívül történt származásnak legmesszebb menő méltányolása sem kívánja meg, hogy ily gyermekek a törvényesekkel egyenlő tekintet alá essenek, különösen mikor olyanokkal együtt lépnek föl, mint jogállást igénylők.* Nincs európai törvény, a mely a kétféle származás között a külső állás tekintetében is nem tenne éles különböztetést, valamennyi különbséget tesz az anyának hajadoni és azon állása között, melyet férjhez menetele által szerez és a természeti gyermekeket akkor is az anyának saját, t. i. születése által szerzett családjába utasítja, mikor pl. törvényes gyermekek nélkül özvegységbe jutott, a midőn tehát az újonnan szerzett családi állapotának sem szerzője, sem következményei nem léteznek és így nincs, ki közvetlen érdekeltségénél fogva a természeti gyermeknek ezen családba való becsempészése ellen tiltakozhatna. A családi állás összes jogkövetkezményeivel együtt szabályozott házassági jog mellett csak házassági viszony által nyerhet lételt; az anyának éppen úgy, mint az atyának hivatott jogutódai csak törvényes gyermekeik lehetnek, arra a természeti gyermekek, bármennyire kedvezzen is nekik az uralkodó felfogás, soha hivatva nem lehetnek, legkevésbbé akkor, midőn törvényes gyermekek léteznek;

tekintve pedig, hogy a törvény szerinti örökösödés a házasság által alapított családi állásnak folytatása, a különböztetés törvényes és törvénytelen gyermekek között magában az örökösödési jog fogalmában rejlik, melynek kérlelhetlen keresztülvitele a törvénytelen gyermekeknek az örökösödési jogból való teljes kizárására vezetne. Azonban a szigorú alaki jog a maga merevségében soha sem állhat meg a gyakorlati életben; az alakszerinti házassági kapocs mellett a tényleges vérbeli rokonság is igényel tekintetbe vételt, mely vérközösség a házasságon kívül származott gyermekek jogállásának egyedüli jogczímét alkotja. Ezen jogczím párosulva az emberiességi érzület által sugallott méltányossági követelésekkel, vezették már a római jogászokat arra, hogy a gyermekeknek természeti atyjuk hagyatékában is rendkívüli törvényes örökösödési jogot biztosítottak, oly szabadelvűség, melyre mai korunk még nem érett meg; e helyett azonban a formátlan vérrokonságnak az anyával szemben kelleténél nagyobb befolyást biztosít, midőn azt az öröklési jog tekintetéből a házasságból keletkezett vérrokonsággal egyenlősítette. Addig, míg az anya házasságon kívül él, ezen felfogás teljesen megfelel a természeti jog elveinek, a mely eredeti idegenkedésének daczára is a törvényes örökösödésnek okszerűsége előtt meghajolni kénytelen; de megváltozik a helyzet, mihelyt alakszerű házassági viszony jő létre, a melynek következményeként született *törvényes gyermekeknek erősebb jogaik előtt háttérbe vonulnak a természeti gyermekeknek igényei.* A viszonyoknak éppen jelzett kétféle alakulatát okvetlenül tekintetbe kell venni a házasságon kívüli gyermekek örökösödési jogának megállapításánál; ha ezek egymagukban állanak és nem versenyeznek törvényes gyermekekkel, akkor teljesen igazolt a mai gyakorlat, mely rendes törvényes öröklési jogukat elismeri, mindazonáltal csakis *az anyának szerzeményi vagyonára* vonatkozólag, míg az öröklött tehát a családi jellegtől elválaszthatlan hagyatékra nézve mindenkoron csak rendkívüli örökösödési jog volna részükre biztosítandó, mely a törvényszerinti osztályrész bizonyos hányadában volna megállapítandó, úgy, a mint azt a franczia és követője, az olasz törvénykönyv az elismert természeti gyermekek tekintetében eszközölte. A *törvényes gyermekek mellett a természetieket csakis részleges törvényes örökösödési jog illetheti,* mely minden körülmények

között kisebb hányadban volna kifejezendő, mint a törvényes osztályrész; az osztálynak kulcsa kétféle alakban volna megállapítandó, mert az anya szerzeményi vagyonából nagyobb osztályrész illeti meg őket, mint az öröklött hagyatékból.

Hazai jogunk a természeti gyermekeknek örökösödésére vonatkozólag határozott rendelkezést nem tartalmaz; a hármaskönyv mindenütt, hol a lemenők örökléséről tárgyal, legitimi filiiről beszél, miből magánjogi iróink teljes joggal következtetik, hogy törvényeink értelmében a házasságon kívül született gyermekek szüléik után törvényes örökösödési joggal nem bírnak. Csupán Herczegh Mihály állítja szokásos határozottságával, hogy «anyjuk hagyatékában végrendelet nélkül is ép oly rendes örökösök, mint azok kik törvényes házasságból származtak»; ezen tétel azonban határozottan téves és épen annak ellenkezőjét tartalmazza a mi az általa hivatkozott forrásokból kitűnik. A Hk. I. 17. §. 1. szerint «hæredes solummodo *filii legitimi* . . . intelliguntur» és §. 2. «hæredis nomen ipsæ quoque filiæ gerere permittantur», a II. Rész 62. fejezet 4. §. értelmében «et hi omnes . . . *legitime tamen generati*» etc.; ezen források alapján az a contrario vont következtetés szerint a törvénytelen gyermekek törvényes öröklési joggal egyáltalában nem bírnak és azért Herczegh Mihály tanítása merőben de lege ferenda fogadható el, de tételes jogainknak szempontjából hamis és valótlan. Ellenben az erdélyi szászoknak statutarius joga szerint a törvénytelen gyermek anyja után a törvényessel egyetemben örökölt, viszont a végrendelet és leszármazóknak hátrahagyása nélkül elhunyt törvénytelen gyermek után anyja örököl törvény erejénél fogva; a statuta Saxonum Liber II. tit. II. 4. §. szerint «spurii succedunt matri etiam una cum legitimis, succedunt etiam aviæ vel avo materno» és ugyanott 5. §. «spuriis ab intestato defunctis, sin descendentes hæredes non relinquant, ascendentes, hi videlicet quibus ipse succedere potuisset, succedunt».

Hazai tételes jogunknak ezen tagadó álláspontjával szemben a legfőbb itélőszék a természeti gyermeknek törvény szerinti öröklési jogát *anyjának szerzeményi vagyonára vonatkozólag* megállapitotta (Dtár, X. 123.) és ezen eljárását az ideiglenes törvénykezési szabályok 14. §-ának *a)* pontjával igazolta. Az indokolás azonban nem állja meg a birálatot; mert midőn a hivat-

kozott forrás egyszerüen «leszármazó egyenes örökösökről» beszél a nélkül, hogy kiemelné mi szerint ezen örökösök csak a törvényes leszármazók lehetnek, akkor nyilvánvaló, hogy azon kiindulási alapjának következetességénél fogva, mely szerint a hazai törvények ismét életbe léptettetnek, csupán is törvényes leszármazó örökösökre gondolhatott, mert hazai jogforrásaink csakis ilyeneket ismernek. Ha pedig ezen álláspontról letérve, az ideiglenes törvénykezési szabályoknak fogalmazásából azt következtetjük, hogy azok hazai jogunk szűkkeblű felfogásával szakítva, a törvényes és törvénytelen gyermekek közötti különböztetést a hitvestársi örökösödésnek megszorításával elejtették, akkor nem szabad a 14. §. *a)* pontjánál megállapodni, mert a *b)* pont szerint *az öröklött javakra* nézve is a hitvestársi örökösödést a *leszármazóknak* etc. öröklése megelőzi és ebből következnék, hogy a házasságon kívül született gyermek nem csak a szerzeményi de az öröklött javakban is a törvényessel egyenlő örökösödési joggal bírna. De tovább megyek; a hitvestársi örökösödés kölcsönös és így férjet és feleséget egyáltalában megillet; a kir. Curiának kiindulási alapjából tehát a törvénytelen gyermek épen úgy atyja mint anyjának szerzeményében és öröklött vagyonában egyaránt törvényes örökösödési joggal bírna, — a mi egész örökösödési rendszerünket halomra döntené és egyenes ellenmondásban van a kir. Curiának egy másik, 1883-ban november 28-án kelt, azon határozatával, melynek szavai szerint «a törvénytelen gyermeknek csak anyja után van a fennálló birói gyakorlat szerint örökösödési joga, *de az apai vagyonból őt öröklési jog nem illeti*», (Magyar Igazságügy döntvénykiadása I. folyam. I. R. 49. lap.) Ha tehát a mai joggyakorlatban a törvénytelen gyermeknek anyja szerzeményi vagyonában végrendeleten kívül is biztosítunk örökösödési jogot, úgy ez birói gyakorlatnak a kifolyománya, mely gyakorlat az avult időknek felfogásával szakitva a haladott kor magaslatára emelkedett, de ezen gyakorlatot az országbirói értekezletre visszavezetni nem lehet, mert ha azt kiterjesztőleg magyarázzuk, akkor nem lehet megállani ott, hol gyakorlatunk tényleg megállapodott, hanem a magyarázatot azon végletig kell folytatni, a melyre előbb utaltam.

Hazai joggyakorlatunknak ismertetett kifejlődését lényegesen megkönnyítette örökösödési jogunknak azon rendszere, mely

folytonosan különböztet szerzeményi és öröklött javak között, a mi ismét a családiságnak az öröklési jogba átható kitünő szerepére utal. Az öröklött vagyonnak rendeltetése, hogy a családban maradjon, azért ahhoz jogot csak az igényelhet ki a családba belép, épen ez oknál fogva a házasságon kívül született gyermek mindaddig, míg családtag létezik, jog szerint ki van zárva az öröklött javakban való örökösödésből; és a mennyiben a jövő kor törvényhozása jelen rendszerünket fentartaná de lege ferenda a törvénytelen gyermek részére az öröklött javakban legjobb esetben rendkívüli törvény szerinti öröklési jog volna biztosítandó és pedig miután hazai gyakorlatunk szerint, a mely a paternitas elvének teljesen megfelel, a házasságon kívüli nemzésnek jogkövetkezményei atyasági tehát a természeti atyaságnak megállapítására czélzó per útján érvényesittetnek: ezen rendkívüli törvényes örökösödési jog az atyával szemben is megállapítandó, magától értetődvén, hogy a szerzeményi javak tekintetében őket anyjukkal szemben megillető rendes törvényes öröklési jog a természeti gyermekeket atyjukkal szemben ép oly czímen és terjedelemben megilleti.

Nem mellőzhetem hallgatással, hogy a házasságon kívül született gyermeknek törvényes örökösödési joga a hazai joggyakorlat szempontjából controvers kérdést képez. Addig t. i. míg az idéztem határozatokban általánosságban a természetes gyermekeknek anyjuk hagyatékára vonatkozó törvényes örökösödése megállapíttatott, a nélkül, hogy különböztetés tétetett volna ha valjon a természetes gyermek törvényessel concurrál avagy egymagában áll —, újabban ismételten felállíttatott azon tétel; hogy a házasságon kívül született törvénytelen gyermek csak akkor örökösödik végrendelet nélkül elhúnyt anyja vagyonában, midőn az anya nem hagyott hátra házasságból leszármazott törvényes gyermeket (M. Igazságügy döntvénytára I. 65. lap). Ezen kinyilatkoztatás által a természetes gyermekeknek öröklési jogaik lényegesen megszoríttattak, indokoltatott pedig a határozat az ideiglenes törvénykezési szabályoknak 9. §-ának szembesítésével a 10—12. §§-kal; míg ugyanis a 9. §. szerint végrendelet hiányában az örökhagyónak minden vagyona a tőle leszármazó *törvényes* gyermekekre száll, addig a 10. és következő szakaszok általában *leszármazókról* beszélnek. Szó szerinti értelmezés

mellett a felfogásnak jogosultsága kétségbevonhatlan, mindazonáltal a kir. Curiának most jelzett álláspontját nem fogadhatom el a következő okokból. Az országbirói értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési szabályoknak kiindulási pontja és alapja az osztrák polgári törvénykönyvnek életbeléptetése előtt erejében fennállott magyar anyagi jognak visszaállítása; a hol az átmeneti állapot folytán attól eltérő rendelkezéseknek szüksége mutatkozott avagy a haladott kor követelte azoknak felállítását, ott az országbirói értekezlet *kifejezetten* rendelkezett. Ezen szempontból kell a házasságon kívül származott gyermekeknek örökösödési jogát megbirálni. A mint azt már kifejtettem, hazai jogunk a Hármaskönyv alapján a természetes gyermekeknek törvényes örökösödését nem ismerte, arról egyáltalában nem rendelkezett és mindenütt hol leszármazókra vonatkozó öröklési jogot állapított meg, a törvényes születésnek feltételét nyiltan kikötötte. Ezen örökösödési rendszert az országbirói értekezlet fentartotta, a hol pedig a változott viszonyokhoz simuló változtatásokat szükségesnek tartott, ennek megfelelő rendelkezéseket állított fel, minek példáját kitünő mérvben épen az öröklési jognak lényegesen új alapokon való szabályozása szolgáltatja. A természetes gyermekeknek örökösödéséről, bár az osztrák polgári törvénykönyv által részletes szabályozást nyert, az értekezlet hallgat és oly nemű rendelkezést, melylyel régi jogunkról letérve az örökösödésnek egy új czímét rendszeresítette volna, az ideiglenes törvénykezési szabályokban hiába keresünk. Nem lehet és nem szabad feltételeznünk az értekezletről, hogy ily fontos kérdésnek szabályozását, a mely rendszerváltoztatást jelez, a sorok között kívánta volna eszközölni; ha a természetes gyermekek örökösödési jogának biztosításában történt megállapodás, akkor az a törvénykezési szabályokban nyiltan kifejeztetett volna. Ha ez nem történt meg, akkor *mérvadónak a tárgyalt kérdésben továbbra is régi honi jogunkat kell tekinteni, mely a le- és felmenőknek törvényes öröklési rendjét a törvényes származásnak tényére fektette.* Nem változtat ezen az ideiglenes szabályok fogalmazásának módja; hogy a 9. §. *törvényes* gyermekeket hív az örökségbe, nem azt jelenti, hogy bizonyos öröklési jogaik a törvénytelen gyermekeknek is vannak, hanem annak kifejezése: hogy csak *törvényes* gyermekek bírnak törvényes öröklési

joggal; a hol pedig általában *leszármazókról* tétetik említés a származás czímének kiemelése jobban mondva megjelölése nélkül, ott mérvadónak a korábbi szakaszban felállított tétel szolgál, mely a gyermekek között csupán a törvényeseket részelteti figyelemben, de mérvadó általában az anyagi jognak azon sarkalatos tétele, hogy a törvényes öröködési jog szempontjából csupán a törvényes gyermekek és általában leszármazók tekintetnek létezőknek, míg a törvénytelenül származottak minden figyelmen kívül hagyattak. Ezen okokból általában helytelenítem, ha a természetes gyermekeknek öröködési jogának megindokolására az ideiglenes törvénykezési szabályokra történik hivatkozás, ellenzem különösen a gyakorlatot, mely kizárólag szövegezési módból kiindulva, a természetes gyermekeknek anyjuk hagyatékában csupán törvényes gyermekeknek illetve a képviseleti jog folyományaként törvényes leszármazók nem létezése esetében enged törvényszerinti öröködést. De ellenmondásban van ezen gyakorlat a kir. Curiának párhuzamosan kifejlett azon gyakorlatával is, mely a törvénytelen gyermekeknek öröködési jogát *a fennálló birói gyakorlat szerint* általában elismeri (1883 nov. 28. 1926.) a nélkül, hogy a törvényes gyermekekkel szemben őket kizárná, sőt ugyanazon most idézett határozat szerint ugyancsak minden közelebbi megszorítás nélkül «a fennálló birói gyakorlat szerint a törvénytelen gyermek és természetes anyja között *a kölcsönös öröklés* elfogadott jogszabályt képez», — mi több, magának az országbirói értekezlet által megállapított törvénykezési szabályoknak 7. §-a *a törvényes osztályrészt* örökrésznek, oly örökségnek minősíti, mely a *leszármazókat* s esetleg a szülőket megilleti, — ha tehát az értekezlet a természetes gyermekeket — mert a kir. Curiának álláspontja szerint leszármazók alatt az ideiglenes törvénykezési szabályok minden, tehát házasságon kívüli leszármazókat is ért — törvényes osztályrészben is kívánta részesitni, lehetetlen feltételezni, hogy őket csak a törvényes gyermekek után kívánta örökségbe hívni. A magam részéről is azon nézetben vagyok, hogy jelenlegi gyakorlati jogunk szerint a törvénytelen származású gyermekeket anyjuk hagyatékában törvényes öröködési jog, törvényes osztályrész is illeti; de nem az ideiglenes törvénykezési szabályok értelmében, nem is csupán a törvényes gyermekek után, — ha-

nem a joggyakorlat alapján, mely nem zárkózott el a művelt világban tiszteletre jutott azon emberiességi felfogástól, mely a törvénytelen gyermeket anyjával szemben rendezett jogviszonyba helyezi, őt örökösödési jogának szempontjából is figyelemben és védelemben részesíti.

Ha azonban a külföldi törvényhozás előtt, mely szakítva az egyoldalú egyházi jogi felfogással a szabadelvűségnek magaslatára emelkedett, föltétlenül meghajolok, — és megalkotandó magánjogunk szempontjából kívánatosnak tartom, hogy a joggyakorlat tételes joggal helyettesíttessék, — úgy másfelől nem követhetem az áramlatot, mely az öröklési jog szempontjából minden különböztetést törvényes és törvénytelen gyermekek között anyjuk hagyatékára vonatkozólag halomra dönt. Addig míg a törvényes örökösödési jog mint a családi állásnak vagyonjogi folytatásaként jelentkezik, a természetes gyermekeket a törvényesek mellett egyenlő öröklési joggal felruházni, nézetem szerint annyit jelent, mint a házasságon kívüli együttélésnek egyforma respectálása a házassági viszonynyal, a mi nem csak erkölcsi hanem társadalmi tekintetekbe is ütközik. *Feltétlen és teljes örökösödési jog a természetes gyermekeket anyjukkal szemben is csupán akkor illetheti, midőn törvényes leszármazók nem maradtak, ilyenek mellett az ő törvényes osztályrészük a törvényes gyermekek örökrészének bizonyos hányadára volna szorítandó.* Hazai jogunknak szempontjából pedig, melynek örökösödési rendszere öröklött és szerzeményi javak között különböztet, ezen különböztetést a természetes gyermekeknek örökösödése szempontjából a lemenőkre vonatkozólag is kiterjesztendőnek véleményezem. Igaz, hogy tételes jogunk a vagyon eredetének tekintetéből különbséget a lemenőknek örökösödésénél nem tesz, de ezen eljárásának hátterét azon rendszer képezi, mely más mint törvényes leszármazókat az örökösödési jog szempontjából nem ismer, midőn ennélfogva az örökösödés a családi leszármazással összeforrott. A mint szakítunk a rendszerrel és a házasságból való leszármazás mellett a természetes származásnak formátlan tényét is örökösödési czímként felavatjuk, — lehetetlen kitérni a vagyon eredetének különböztetése elől a lemenők öröklésére vonatkozólag is. Az öröklött javaknak bennök rejlő rendeltetése, hogy a családnak vagyonjogi fennállását biztosítsák, ezen termé-

szetöknél fogva a családtól elválaszthatlanok és a családon kívül álló egyénekre nem szállhatnak át. A törvénytelen gyermek sem atyjának sem anyjának családjába nem lép, az ő családi állása kizárólag anyjával szemben állapíttatik meg, mint személyes jogviszony, melynek az anya családjára vonatkozólag kihatása nincs. Ennek megfelelőleg *a törvénytelen gyermek részére anyjának csupán szerzeményi javaiban volna rendes örökösödési jog biztosítandó, míg az öröklött javakban őt legjobb esetben rendkívüli öröklés illetheti.*

Azon örökösödési jogi javaslat, mely mint a magánjogi kodificátiónak egyik tervezete az igazságügyi kormány megbízásából szerkesztettetett és részben módosított szövegezéssel az 1887/1893-ki országgyűlésre beterjesztettetett, a házasságon kívül született gyermekeknek öröklési jogát részletesen és az europai jogtudomány színvonalához mért módon szabályozza. Megfelelőleg a rendszernek, a mely az öröklött és szerzeményi vagyon közötti megkülönböztetést elvetni bölcsnek vélte és ez által a különleges nemzeti felfogástól letért, ezen szempontból a természetes gyermekeknek örökjoga nem is nyerhetett a vagyon eredetére vonatkoztatott kétféle szabályozást. A tervezet úgy eredeti alakjában mint az igazságügyminiszteri értekezlet által átdolgozott kiadásában általában felállítja az elvet, hogy «a törvényes örökösödés tekintetében a törvényes születésnek hatályával bír a házasságon kívül való születés az anyához és az anyai rokonokhoz való rokonsági viszony tekintetében» (16. §.); meg kell azonban jegyezni, hogy az elv ily határozottságában megvalósítást csak az anyával szemben nyert, mert törvényes osztályrészt vagy a javaslat szerint köteles részt a törvénytelen gyermekeknek és leszármazóiknak az örökhagyó nő felmenői után már nem biztosít csupán az örökhagyó nő hagyatékával szemben (90. §.). Ettől eltekintve folytonos alkalmazást talál a javaslat rendjén azon tétel, mely szerint «az anya és anyai rokonok hagyatékában a házasságon kívül született gyermekeket és ezeknek leszármazóit s viszont . . . azon mérvben illeti a törvényes örökösödési jog, mintha a házasságon kívül született gyermek törvényes házasságból született volna».

A törvénytelen gyermeknek ezen anya után való törvényes örökösödési jogán kívül a javaslat külön fejezetben megállapítja

a házasságon kívül született gyermekeknek s ezek rokonainak *rendkívüli örökösödését atyjuk hagyatékában.* Ezen rendkívüli örökösödési jognak előfeltétele egyfelől, hogy a házasságon kívüli nemzés közokiratban vagy az írásbeli magánvégrendelet kellékeivel bíró magánokiratban foglalt *elismerés* által megállapíttatott legyen, másfelől, hogy az örökhagyó atya után örökösödésre hívatott *leszármazók, felmenők és házastárs ne maradtak legyenek* (40. és 41. §§.). Ezen előfeltételeknek fenforgása esetében a törvénytelen gyermekeknek öröklési hányadrésze az örökösödésre hivatott törvényes rokonoknak közelségéhez képest nyert a javaslatban megállapítást, a mely számítási munkálatnál a franczia jognak példája követtetett; öröklésre hívatott felmenők és házas társnak nem létében pedig az egész hagyaték törvényes örökösödési jog czímén a házasságon kívül nemzett gyermekre száll, a kinek jogaiba leszármazói lépnek (44. §.), minek értelmezéséhez az eredeti javaslat (49. §.) a leszármazókat következőképen sorolta: «törvényes, törvényesített és vélt házasságból származó leszármazók és ha az elhalt házasságon kívül született gyermek nő volt, ennek házasságon kívül született leszármazói is örökösödnek». A törvényes örökösödési rendszer viszonosságánál fogva a javaslat a házasságon kívüli atyának törvény szerinti örökösödését is megállapítja, feltéve, hogy az atyaság szabályszerűen önkényt elismertetett és az örökhagyónak örökösödésre hívatott leszármazói, anyja vagy házastársa nincsen (50. §.); távolabbi rokonok mellett az atyának öröklési joga a hagyatékra vonatkozó bizonyos hányadrészben megállapíttatott, míg örökösödésre hívatott rokonoknak nem létezése esetében az egész hagyaték az atyára száll.

Köteles rész a törvénytelen gyermeket és atyját a javaslat szerint egymással szemben nem illeti meg, valamint nem állapíttatott meg törvényes örökösödési jog a gyermek és atyja között akkor sem, midőn a házasságon kívül történt nemzés birói úton nyert megállapítást, mert a rendkívüli törvényes öröklési jog csak mint az önkénytes elismerésnek folyománya állíttatott föl.

A paternitas elvét követő törvények *hallgatással mellőzik azon kérdést, midőn a házasságon kívül történt nemzés a nőnek akarata ellenére erőszakkal vagy annak védtelen állapotában*

eszközöltetett; ezen törvények szerint tehát az ily módon nemzett gyermekek ugyanazon tekintet alá esnek mint más törvénytelen gyermekek. Ezen felfogást nem oszthatom, mert nem tartom jogszerűnek, hogy erőszak útján az anyával szemben érvényesíthető jogok keletkeztethessenek. A mint azt a törvényes születésnek vélelméről írt értekezésemben kifejtettem, ily gyermeknek jogállását csakis atyjával szemben biztosítanám, mert sem jogos de még kevésbbé méltányos, hogy a nő, ki erőszakos módon teherbe ejtetett, jogi viszonyba hozattassék ezen megbecstelenítésének következményével. Hiszen már azon köteleztetés, mely szerint az asszony terhét viselni kénytelen és a menynyiben attól szabadulna, büntetőjogi felelősségre vonatnék, oly ingatag jogosultsággal bír, melyet egyedül állampolitikai tekintetek támogatnak, mert egymagában azon tény, melylyel bárki leveti a terhet, melyet jogtalan és erkölcstelen erőszak folytán visel, büntetendő cselekményt nem képezhet, ha csak nem harmadik jogalanynak — ez esetben a méhmagzatnak — bármily czímen keletkeztetett, de tényleg létesült jogának tekintetéből. Ennél tovább azonban az anyának kötelessége nem terjedhet, azt kiterjeszteni és az anyát az erőszakos módon nemzett gyermekkel szemben jogi köteleztetésbe hozni merő önkény sőt természetellenes dolog. Ily esetben a szülőknek gyermekeikkel szemben tartozandó kötelességek egyedül az atya személyében volnának egyesítendők, az tartozna a gyermek tartásával, nevelésével, kinek örökösödési joga is kizárólag atyjával szemben volna megállapítandó, mely terhek mint obligationes ex delicto föltétlenül és egész terjedelmükben az atyának örököseire is át volnának származtatandók. Kétségtelen, hogy ez által a gyermeknek jogállása csorbát szenvedne, de ezen visszásnak tetsző körülmény, hogy t. i. valaki hibáján kívül jogsérelmet szenved, ezen eset különösségének természetszerű folyománya; nem is a gyermeket akarnám megfosztani jogaitól, de az anyát megóvni oly jogköteleztetésektől, melyek erőszakos módon és akarata ellenére nem származtathatók.

VI.

Mielőtt azon rendszereknek ismertetésére térnénk át, melyek a paternitas elvétől letérve, a maternitas álláspontját követik, a

házasságon kivül született gyermekeknek azon különös nemét kivánom bemutatni, mely a szász és a zürichi polgári törvénykönyvekben felállíttatott, a *menyasszonyi gyermekeket*, — Brautkinder — kiknek jogállása lényegesen eltér a többi törvénytelen gyermekekétől. Maga a nevezett két törvény azonban oly annyira külömböző állást foglal a felvetett kérdésben, hogy azokat különkülön kell ismertetnem és azután fogom az elméleti következtetéseket levonni. A szász polgári törvénykönyv (1578. §.) szerint menyasszonyi gyermekek mind azok, kik *érvényes eljegyzési viszonyban álló személyektől születtek, ha mindjárt a nemzés az eljegyzést megelőzte is*, de a születés annak tartama alatt következett be. Látni való, hogy ezen fogalom-meghatározás igen bő, mert oly egyénekre is terjed, kik akkor midőn a gyermeket nemzették, még nem állottak jegyesi viszonyban és azért tulajdonképen ily gyermek jegyesek gyermekének nem is nevezhető, mert ezen elnevezés eredeti rendeltetésénél fogva csakis azon gyermekekre illik, kiket anyjuk mint menyasszony nemzett. Éppen ez okból nézetem szerint a zürichi polgári törvénykönyvnek fogalommeghatározása helyesebb, mert (686. §.) e szerint menyasszonyi gyermekeknek csak azok tekinthetők, kik az *eljegyzésnek megkötése után* nemzettettek; míg az előbb nemzettek törvénytelen gyermekeknek tekintetnek. Ily szempontból a házasságon kivül született gyermekek külön nemének megkülönböztetése sok tekintetből jogosult, mert tagadhatlan, hogy a jegyesek közötti viszony lényegesen külömbözik attól, melyet a férfi és nő azon kivül a társadalomban egymással szemben elfoglalnak. Feltétlen jogalappal a menyasszonyi gyermekeknek előnyben részesítése csak ott bir, hol az eljegyzésnek bizonyos jogkövetkezmények a kisérői, mint pl. a görög-keleti egyház tanai szerint; a polgári törvénykönyvek felvették ugyan tárgykörükbe az eljegyzést, a nélkül azonban, hogy annak különös jogi hatályt tulajdonítanának, sőt némelyik mint az általános polg. tvénykönyv egyenesen kimondja, hogy az eljegyzés «jogszerű kötelezettséget maga után nem von» (45. §.), mások mint a szász törvénykönyv, valamint a német birodalmi tervezet, bár külön fejezetet szentelnek a tárgynak, de az eljegyzést mégis a rendes magánjogi és kártérítési elveknek szempontjából tárgyalják. Kivételt képez a zürichi polgári törvénykönyv, mely (581. §.) felállítja azon nagy horderejű elvet,

hogy az elegendő ok nélkül visszalépő fél jegyestársának kártérítésén kivül *elégtétellel* is tartozik a miért a viszonyt felbontotta, és ezen elégtétel — Genugthuung — terjedelmét birói belátástól teszi függővé; itt tehát a jegyesség mint különleges jogi viszony nyer szabályozást, a melytől önálló és eredeti jogczímmel biró kötelezettségek származnak, de sőt a 898. §. szerint törvényes leszármazók hátrahagyása nélkül elhúnyt jegyesének hagyatékában annak 1/10 része erejéig a másik fél törvényes öröködési joggal is bir! Ily álláspnton már a következetességnek követelménye, hogy az eljegyzés alatt nemzett gyermekek külön tekintetbe vétessenek; de indokolható ezen eljárás akkor is, ha valamelyik törvényhozás nem látja el jogi szentesítéssel az eljegyzést, mert annak mint külön és pedig kedvezményezett viszonynak társadalmi szentesítése tekintetében nincs külömbség a művelt nemzetek között. A gyakoriabb és fesztelenebb érintkezésnek lehetősége, de különösen a létesülendő házasságnak biztos kilátása oly körülmények, melyeket akkor, midőn emberi ballépéseknek társadalmi sőt államhatalmi megtorlásáról van szó, figyelmen kivül nem lehet hagyni. Igaz ugyan, hogy azon rendszer a visszaéléseknek is tág mezejét nyitja, de éppen azért elengedhetlen szükség, hogy a kellő határok megvonassanak, melyeken túl a kedvezmény ereje nem terjed; más felől pedig enyhíti a visszaélések lehetőségének hatását, hogy bár a közerkölcs tekinteteiből sajnálatra méltó, ha a jegyesek egybekelésök előtt veszik ki a házas élet örömeit: ebből, a mennyiben tényleg létrejő a házassági összeköttetés, senkire nézve semminemű hátrány nem keletkezik, mert a házasság előtt született gyermekek a házasság által törvényesíttetnek, azok pedig, kik csak a házasság tartama alatt születtek a törvényes születésnek vélelménél fogva törvényesek. Veszély csak abban rejlik, hogy lelkiösmeretlen egyének az eljegyzést eszközül használhatják fel vágyaiknak kielégítésére a nélkül, hogy valaha szándékukban állott volna a házasságra lépés; ezen veszélyt egészen kiirtani nem lehet, de eshetőségei jelentékeny mérvben csökkenthetők az által, hogy *az eljegyzésnek rosszhiszemű felbontóját a mennyiben jegyesét teherbe ejtette, nemcsak jelentőséges polgárjogi kötelezettségekkel terheljük, hanem azt büntetőjogi felelősségre is vonjuk.* A magánjogi következmények abban volnának megállapitandók, hogy az el-

jegyzés alatt nemzett gyermeket atyjával szemben teljesen hason jogállásba helyeznők, mint melyet a törvényes gyermek elfoglal, e mellett a rosszhiszemű jegyest a másik fél részére fizetendő érzékeny pénzbirságban kellene marasztalni. Az ámításokkal sikerült házasságon kivül történt teherbe ejtésnek büntetőjogi megtorlása több államnak büntetőjogi rendszerébe befogadtatott, így legújabban Canada állama létesített törvényt, melylyel a csábítást jelentékeny büntetéssel sújtja; a magam részéről ily eljárásnak feltétlen híve vagyok, mert nem látok kevesebb büntethetőséget azon cselekményben, melylyel hiszékeny leány főleg a házasságnak ünnepélyes alakban történt igérete folytán és annak leple alatt elcsábíttatott és női becsületében megöletett, mint a jogtalan anyagi haszonnak szerzése czéljából és ravasz fondrlatokkal történt tévedésbe ejtésnek tényében, mely által másnak vagyoni kár okoztatott. Ily biztosítékoknak alkalmazása mellett a menyasszonyi gyermekek fogalmának hazai jogunkban is elfogadását ajánlom, minden esetre azonban csak azon terjedelemmel, melyet a zürichi polgári törvénykönyv fogadott el. Mert a szász codexnek azon álláspontja, melylyel az eljegyzés *előtt* nemzett gyermekeket is menyasszonyiaknak tekinti, ha később eljegyzés létesül, csak akkor birna, ha nem is jogi, de méltányossági alappal, ha az eljegyzést, mely alatt a gyermekek születtek, házasságkötés követné és a törvénykönyv nem fogadná el az utólagos házasságkötés általi törvényesítést; miután azonban a törvényesítésnek ezen módja a tárgyalt törvénykönyv szerint is első helyen soroltatik, a menyasszonyi gyermekek fogalomkörének ilyetén kibővítése egyáltalában nem indokolható és kizárólag a gyermekeknek érdekeit szemmel kisérő emberiességnek kifolyománya, de egyúttal gazdag forrása a visszaéléseknek, mi a menyasszonyi gyermekeknek ezen törvénykönyv szerint is a törvényesekkel egyenjogusítása mellett ezen utóbbiak jogainak határozott sérelmére vezet. A mi a menyasszonyi gyermekeknek jogállását illeti, megegyezik a két törvénykönyv abban a tekintetben, hogy *őket mindenben a törvényes gyermekekkel egyenlő jogokban részeltetik*, tehát atyjoknak családi nevét és rendes polgári állását követik, utánna törvényes örökösödési joggal birnak, azonban nem atyai, hanem gyámi hatalom alatt állanak, mely tiszt az atyának kérelmére a zürichi törvénykönyv (689. §.) értelmében az árvahatóság által

reá is bízható. Azon némileg laza felfogás, melyet a szász törvénykönyv a menyasszonyi gyermekek fogalommeghatározása tekintetében tanúsít, némileg enyhíttetik annak az örökösödési jog kérdésében a zürichi törvénykönyvénél szigorúbb álláspontja által. Míg t. i. ez utóbbinak (892. §.) értelmében a menyasszonyi gyermekek után az örökösödésnek rendje feltétlenül ugyanaz, mint a törvényesek hagyatékában, t. i. a szülőknek egyenlő arányban való öröklése mindegyiköknek biztosított különös örökösödése mellett bizonyos tárgyakra vonatkozólag, addig a szász törvénykönyv (2018. §.) a menyasszonyi gyermekeket a törvényesekkel egyenlő örökösödési joggal ruházza fel ugyan, de annak 2039. §-a az atyát, kinek hibájából az eljegyzés felbontatott, a menyasszonyi gyermek hagyatéka után minden öröklési jogból kizárja.

VII.

Ezek után áttérek azon rendszernek ismertetésére, melyre a napoleoni polgári törvénykönyvben lefektetett maternitasi elvnek következeteskifejtése vezetett és melylyel azon törvénykönyvön kivül az olasz codice civile-ben is találkozunk. A maternitas elvének kiindulási pontja *azon jogi fictio, hogy házasságon kivül született gyermeknek nincs atyja,* hanem csak anyja, a miből következik, hogy a házasságon kivüli atyaságnak *bírói* megállapítása nem foganatosítható, az u. n. atyasági perek nem índíthatók meg. A code civile (340. §.) és a codice civile (189. §.) egy értelemben tartalmazzák az elvnek kimondását: *az atyasági kereset nincs megengedve*; külömbség van a két törvény között annyiban, hogy a franczia és a belga codex kivételt csak a nőrablás esetére engednek, az olasz pedig az erőszakos nemi közösülés eseteiben is. A kivételek erkölcsi tekintetekből nélkülözhetlenek, mert az anyaság kizárólagos elvének indokát annak föltevése képezi, hogy a házasságon kivül történt nemi együttélés a feleknek kölcsönös megegyezése alapján létesülvén, a nő számolt elhatározásának természetes következményeivel és azokat magára vállalta. A mint a rendes körülmények megváltoznak és a házasságon kivüli nemzés oly tényezőknek behatása folytán történt, a melyek a mutuus consensust kizárják, a következtetésnek alapjául szolgáló indok elesvén, az arra épített rendszer is elveszíti létjogosúltságát.

A franczia és a belga törvénykönyvek a nőrablás — enlèvement — esetében, a mennyiben ennek következtében született a gyermek, megengedi, hogy az érdekelt feleknek kérelmére a *nőrabló a gyermek atyjának nyilváníttassék:* «le ravisseur pourra être... déclaré père de l'enfant». Ezen rendelkezésnek kellő méltatása czéljából az «enlèvement» fogalmával kell megismerkedni, melyet a code pénal belge (368. §.) következőképen határoz meg: «1 évtől 5 évig terjedhető fogházzal és 50 franctól 500 francig terjedhető pénzbüntetéssel büntettetik az, *ki erőszakkal, csellel vagy fenyegetéssel kiskorúat elrabolt vagy elraboltatott*»; ezen § tehát kizárólag a személyes szabadságnak megsértését üldözi, tárgya a «rapt de violance» elvonatkoztatva minden egyéb tehát erkölcstelen czéloktól is, a mely utóbbinak fenforgása mellett a 370. §. irányadó. Ezen szakasz már a «rapt de séduction» ellen irányúl, midőn büntetést szab arra vonatkozólag, «a ki 16-ik évet betöltött, de még nem nagykorúsított *leányt annak beleegyezése mellett* elrabol», itt tehát már nem a személyes szabadságnak megsértése, de az *elcsábítás* büntettetik, mert a 16 éven felüli *leánynak* az elcsábítás czélzata nélkül történt elrablása a 369. §. szerint szintén csak mint «rapt de violance» büntettetik. Nyilvánvaló, hogy a polgári törvénykönyv, midőn az enlèvement folytán született gyermekekre nézve különös rendelkezést állított fel, ez által az elcsábításnak puszta tényét részeltette különös figyelemben, a *nélkül, hogy tekintettel lett volna arra, hogy a nemi közösülés a leánynak akarata ellenére történt,* sőt ez utóbbit a 370. §-nak fogalmazása egyenesen kizárja. Igy tekintve a dolgot, a franczia és a belga törvénykönyveknek álláspontja nem kielégítő, mert csak a fiatalkori tapasztalatlanságot védi lelketlen kéjenczek ellen, a mi bár tiszteletre méltó eljárás, de korántsem elegendő azon szempontból, midőn a mutuus consensus-nak fenforgása forog szóban; mert tagadhatlan ugyan, hogy a fiatal leánynak rendszerint tapasztalatlanságuk által menthető beleegyezése nem fogadható el olyannak, melynek alapján a férfit felmenthetnők csábításának következményei alól, — de még erősebb indokok szólanak a mellett, hogy *a férfi a házasságon kivül létesített atyaságának következményeit viselje akkor, midőn a nemzés a nőnek határozott és kifejezett akarata ellenére tehát erőszakos módon létesült.* Ez a maternitas elvének egyenes következménye; melynek

figyelmen kivül hagyása következetlenséget jelent. Azért feltétlenül helyesebb *az olasz polgári törvénykönyvnek* álláspontja, mely a nőrabláson kivül, melyben az elcsábítás szintén benne foglaltatik, *az erőszakos nemi közösülés* — stuprum violentum — *tekintetéből is helyt ád az atyasági keresetnek*, mert ebben rejlik a lényeg, míg a másik kivétel inkább a méltányosság tekinteteinek tett engedmény. Abból, hogy a maternitas rendszere nem ismer szabály szerint természetes atyaságot, még nem következik természetszerűleg az, hogy a rendszert követő törvénykönyvek a tartási pert is eltiltják; mert a mint annak helyén utaltam reá, az obligatio exdelicto elmélete mellett a tartási kötelezettség nem a természetes atyaságnak következménye, hanem az mint kártérítési jog illeti a gyermek anyját, nem is mindig annak nemzője ellenében, hanem azzal szemben is, a ki az anyjával nemileg közösült és a törvényes vélelem reá illik. Ennek példáját hiszen hazai joggyakorlatunk is szolgáltatja, mely midőn a többekkeli közösülés kifogásának szerfelett megszorítása daczára is a tartási kötelezettséget a természetes atyaságnak megállapításához köti, ez által kétszeres hibában szenved. Mindazonáltal úgy a franczia és a belga mint nem különben az olasz törvénykönyv is tartási pert sem ismer, a mit határozott előnyükre tudok be, mert az obligatio ex delicto elméletét általában elvetem. Meg kell egyébiránt e helyütt jegyezni, hogy a code civile uralma alatt kifejlett joggyakorlat is kiterjesztette az enlèvement terjedelmet a viol — erőszak — eseteire, és azokat az atyasági kereset czímeként elfogadta.

Midőn a most tárgyalt törvénykönyvek a természeti atyát nemzési tényének minden következményei alól mentesitik, és különösen a belga joggyakorlat mindössze birói úton érvényesíthetőnek tartja az igéretet, melylyel magát valaki a születésből eredő költségeknek viselésére, valamint a gyermeknek tartására kötelezte, következetesség mellett fokozott részletességgel és bőkezűséggel kellett volna a gyermeknek jogviszonyát anyjával szemben szabályozni; tényleg azonban ily gondosságot a jelzett törvényekben hiába keresünk. Hiszen a rendszernek tulajdonképen az a kiindulási alapja: hogy a természetes gyermeknek sem atyja sem anyja nincs, *az elsőt keresni a törvény tiltja, a másodikat megengedi;* tehát ezen rendszer mellett még azon elv sem áll

mater semper certa est, mert a gyermeknek anyja csak akkor ismertetik el annak az ő akarata ellenére, ha a gyermek külön *anyasági per* utján bebizonyítja, hogy ő az, kit anyja szült. E nélkül a házasságon kivüli gyermek minden családi kapcsolaton kivül áll, szüleinek egyikével szemben sem formálhat semminemű jogokat. Ugy a belga, mint az olasz törvénykönyv külön szakaszokban rendelkeznek az *anyasági keresetekről* (belga törvény 341. és köv. §-a, olasz codice 190. és köv. §§.); csak azon esetre, ha ezen kereset eredményre vezetett, adnak a természeti gyermeknek törvényes örökösödési jogot anyjával szemben, ellenkező esetben az semminemű joggal nem bir. A belga code (756. §.) és az olasz codice (743. §.) egy értelemben mondják ki, hogy *a természetes gyermekek sem atyjuk sem anyjuk után örökösödési joggal nem birnak*, és miután a belga törvény (338. §.) szerint a természetes gyermekeknek jogai az örökösödési jogban szabályozvák, mely tehát egész jogkörüket kimeríti, ezzel nyiltan ki van mondva, hogy ezen szerencsétlen teremtések teljesen jogtól fosztvák szüleiknek bármelyikével szemben is. A belga törvény (335) a vérfertőzésből és a házasságtörés folytán született gyermekeket még anyjuk keresésétől is eltiltja, míg az olasz ebbeli álláspontjának következetességénél fogva ily gyermekeknek tartáshozi igényét szülei hagyatékára is átszármaztatja a törvényes örökösöknek osztályrészeik erejéig (752. §,) és ebben a tekintetben a szász törvénykönyvnek a gyermek tartási igényének az atya örököseivel szemben is biztosítására vonatkozó rendelkezéseivel megegyezik (sz. p. tk. 1873. §.) Humanismus, a mint az eddigiekből kitetszik, a román nemzetek törvénykönyveiből kevéssé sugárzik ki, de kitetszik egyúttal az is, hogy ezen törvénykönyvekről azt sem mondhatni, hogy a maternitas elvét követik, mert tulajdonképeni alapelvök, hogy a házasságon kívül született gyermek senkinek fia, ki az anyjával szemben természeti jog szerint is fennálló jogait per útján kénytelen keresni. A code civile és a codice civile egyaránt rendszerökbe fogadták az *anyasági keresetet*; mind a két törvénykönyv azonban oly megszorító rendelkezéseket fogadott el ezen kereset érvényesithetésére, a melyek annak sikerét csaknem kizárólag az anyának akaratától teszik függővé. Az által t. i. hogy a code civile szerint (341. §.) annak bizonyítása, hogy a gyermek ugyanaz a melyet az anyjának állított nő

szült, — mert a természetes anyaságnak kimutatása ezen ténykörülménynek bebizonyításától tételeztetik föl — nem történhetik a bizonyítási elméletnek rendes szabályai szerint, hanem a rendszerinti t. i. tanúk általi bizonyítási mód csak akkor foghat helyet, *midőn irásbeli bizonyíték kezdeményeztetett* — lorsqu' il aura déjà un commencement de preuve par écrit — miután ily irásbeli bizonyíték, hogy az anyával szemben alkalmaztathassék, csakis annak akaratával nyerhet avagy nyerhetett létet: oly esetekben, midőn az anya el van határozva gyermekét megtagadni, a bizonyítás sikerre semminemű körülmények között sem vezethet. Tekintve pedig, hogy a gyermekek elismerésének rendszere mellett azon anya, ki gyermekéhez ragaszkodik, azt mindenesetre el fogja ismerni, ha másként nem, akkor az állami lajstromokba való bejelentés alkalmával az által, hogy nevét kötelességszerűen közli a hatósági közeggel; attól a nőtől pedig, a ki a szülésnek közvetlen behatása alatt sem érez anyai vonzalmat a csecsemő irányában, nem lehet elvárni, hogy irásbeli bizonyítékot szolgáltasson maga ellenében, ezekből kitűnik, hogy az anyasági kereseteknek ily alakban engedélyezése teljesen felesleges, mert sikert nem igér. Az olasz codex (190. §.) lényegileg megegyezik a code civile elvével, de attól eltérőleg irásbeli bizonyiték hiányában a születésre vonatkoztatott azonosság bizonyításának akkor is ád helyet, midőn a születésre vonatkozó biztos tények — fatti certi — által megállapítható vélelemnél fogva a tanúk általi bizonyítás megengedendőnek mutatkozik; tehát *a tanúk általi bizonyításnak az okszerű következtetések mellett tért enged.* Ily alakban a kereset lényegesen módosúl a gyermek előnyére, mert a bíróságnak belátásától függ a gyermeknek, mely keresetének jogszerűségét valószínűsítette, annak érvényesítését tanúk segélyével biztositani, így őt anyjának akarata ellenére is őt megillető jogállásához segíteni.

A kereset folytán bírói itélet által elismert természetes gyermeknek jogállása általában véve ugyanaz, mint a szülők által önkényt elismert gyermeké; ezt az olasz törvénykönyv (192. §.) kifejezetten kimondja, a code civile nem tartalmazza a rendelkezést, de hogy az elv rendszerének megfelel, kitűnik abból, hogy a természetes gyermekek elismerésének fejezetében tárgyalja az önkényes elismerés után a kereset által tör-

ténendő elismerést, és a 756. §-hoz kifejlett joggyakorlat határozottan abban állapodott meg, hogy az itélet által elismert gyermekeknek ugyanazon jogaik vannak szüleik hagyatékában, mint az önkényt elismert gyermekeknek. Azért ezen jogállást itt külön részletezni nem fogom és ebben a tekintetben az önkénytes elismerés folytán törvénytelen gyermekeknek tekintendő leszármazók jogainak tárgyalására utalok.

VIII.

Azon mostoha bánásmódnak súlyát, melyben a napoleoni törvényhozás és követőinek rendszere megalapítójának jelszavához híven: «l'état n'est pas intéressé à ce qu'il y ait des bâtards» a házasságon kivül született gyermekeket részesíti, némileg enyhíti azon körülmény, hogy a *gyermekek elismerésének intézményét* részletesen szabályozza. A vonatkozó törvénykönyvek az elismerésre nézve lényegileg ugyanazon elveket követik, de az intézmény részletes kifejtésében nevezetes külömbségeket találunk, a melyekre annak helyén utalni fogok. Elv az, hogy az elismerés általában kétféle módon történhetik: *vagy az által, hogy a születésekről vezetett állami lajstromba a szülőnek neve bejelentetik vagy közhitelű okirat által.* A code civile szerint éppen úgy, mint az olasz polgári törvénykönyv értelmében is minden szülésnek ténye 3 nap alatt a helybeli állami tisztviselőnek — l'officier del'état civil du lieu — bejelentendő, és pedig a code civile szerint a gyermeknek felmutatása által, mely szabály alól csak a gyermek veszélyeztetésének esetében tétetik kivétel oly értelemben, hogy a tisztviselő megy az újdon szülöttnek házába a déclaration felvételére. A bejelentésnek eszközlésére első sorban az atya és csak ilyennek hiányában a kezelő orvosok, szülőnők és más a szülésnél segédkezett személyek köteleztetnek; ha pedig az anya házán kivül betegeoett le, azon személyre hárul a bejelentési kötelezettség, kinél a születés megtörtént. A bejentés két tanú jelenlétében azonnal lajstromba vezettetik a születés tényére és a gyermek, valamint szüleinek állására vonatkozó minden adatoknak pontos feljegyzése mellett. Ezen bevezetésnek lényegét képezi az atya és az anya nevének megjelölése; ezen körülmény, valamint az, hogy a bejelentésre első sorban az atya köteles,

azon kérdést kelti: hogy a házasságon kivül történt születés is bejelentendő-e és megjelölendő-e abban a szülőknek neve is? Az első kérdés csakis igenlőleg döntheti el annál fogva, mert ezen törvényes rendelkezéseknek (55—62. §§.) fejezete általában a születésnek okmányositásáról — des actes de naissance — szól, minden különböztetés nélkül annak jellegére keletkezése szempontjából; a másik kérdést a törvény nem dönti el, de a joggyakorlat a *szülésnél segédkező szakértőknek* — l'accoucheur — kötelességévé teszi, hogy az anyának nevét akkor is bejelentsék, midőn természetes gyermeknek születése forog szóban. A nehézség ezen szempontból abban mutatkozik, hogy minden elővigyázat eredményre csak akkor vezethet, ha a nő neve ismeretes; ellen esetben, és ha a szégyenét leplezni igyekvő asszony nevét eltitkolja, avagy álnevet jelent be: ezen lajstromozás a születés tényének bizonyítására alkalmas eszközt nem képez. Éppen azért mondja ki a code civile (334. §.), hogy az elismerés közhitelű okirat által történhetik, *a mennyiben a természetes származás a születési lajstromok által nem igazoltatik*, és az olasz törvénykönyv szerint is (181. §.) az elismerés vagy a születési okmány által igazoltatik, vagy közhitelű a születést megelőzőleg, vagy azt követőleg felvett okmány által. Az önkénytes elismerésnek második formája a *közhitelű okmány* felvétele által annak elismerése, hogy a gyermek azon szülőnek természetes gyermeke, a melyik ezen tényt az okmányban hitelesítteti. L'acte authentique, illetve atto autentico alatt a tárgyalt törvénykönyvek valamely nyilatkozatnak hivatalos személyiség által annak hatáskörén belül a kellő ünnepélyességgel szerkesztett okiratba felvételét értik, és melyet feltétlen bizonyító erővel ruháznak fel oly értelemben, hogy az ellenbizonyítás — contre lettres — csakis a szerződő felek között bir hatálylyal, harmadik személyeknek jóhiszeműleg szerzett jogait nem érintheti. Az elismerésnek ezen alakja tehát ünnepélyes kinyilatkoztatása a közokiratok felvételére feljogosított állami tisztviselő előtt, hogy egy bizonyos gyermek házasságon kivül nemzett avagy született gyermeke annak, ki a nyilatkozatot teszi; mert úgy látszik ily megszorító értelmezést ád a 334. §-nak a joggyakorlat, mely nem tekinti elismerésnek a közokiratban foglalt más irányú kinyilatkoztatást, ha abban az elismerés közvetve benne is foglaltatik; így ismételten kimondották a belga bíróságok, hogy

azon közjegyző előtt tett nyilatkozat, melyben egy asszony valamely gyermek házasságához való beleegyezését adja, nem tekinthető elismerésnek, csupán irásbeli bizonyitékok kezdetének, mely anyasági keresetre ad alapot. Kitetszik ebből, hogy a törvénynek az elismerés ezen módozatára vonatkozó rendelkezése nem elég határozott, mert nem állapítja meg közelebbről, mikor tekintendő a közokirati kinyilatkoztatás elismerésnek, és ez által alkalmat szolgáltat oly szűkkeblű magyarázatra, mely a törvényhozónak talán czélját sem képezte. De általában is túlzott ezen törvénykönyveknek álláspontja, melylyel a közhitelű elismeréshez ragaszkodnak, holott a teljes bizonyító erejű magánokiratban foglalt elismerés teljesen kielégítő és messze vezet, ha a törvényhozó attól tart, hogy ez által az elismerés a szülőnek akarata ellenére tőle csellel vagy erőszakkal kicsikarható volna; ezzel szemben pedig közel fekszik az aggály, hogy a szülő, ki gyermekének elismerésére külömben hajlandó volt, attól éppen a nyilvános actus által visszariad. Az elismerés által a szülő a házasságon kivüli nemzést illetve születést általában magára vállalja; mindazonáltal *házasságtörésből és vérfertőző viszonyból származott gyermekeknek elismerése nincs megengedve* (335 illetve 180. §.) és a joggyakorlat szerint az elismerés semmis, és joghatálytalan, a mennyiben az sajátkezűleg szerkesztett, tehát nem közhitelű vegrendeletben történt, mert ily viszonyból keletkezett gyermekeknek elismerése általában tiltva van. Miután pedig úgy az atyasági, mint az anyasági kereset csak azon esetekben engedhetik meg, melyekben az elismerés is helyt foghatott volna (342 illetve 193. §.): ez által ily gyermekek teljesen jogfosztottak szüléikkel szemben akkor is, midőn ezek ismeretesek. Ezen elvet egész ridegségében azonban csak a code civile tartalmazza és *a belga gyakorlat határozottan kimondotta, hogy egy törvény szerint el nem ismert gyermek nem igényelhet tartást,* és így a 762. §-nak azon tétele, hogy «la loi ne leur — t. i. adultérins és incestueux — accorde que des aliments» úgy látszik csak a hagyaték ellen megállapított jogot képez, a mint hogy részökre ezen jog az örökösödési jog szabályozásánál biztosittatik. Ellenben *az olasz tvénykönyv minden törvénytelen gyermek részére a tartáshozi jogot biztosítja,* ha az atyaság vagy az anyaság polgári vagy büntető itéletből következtethető, ha megsemmisített házasságból ered avagy

a szülőnek irásbeli kifejezett kijelentéséből következtethető, — esetek, melyeknek két elseje a házasságtörés és a vérfertőzésből származott gyermekeknek egész körét felöleli.

Általános az elv, hogy az elismerés a szüléknek bármelyike által avagy közösen is történhetik; áll ez úgy a születési okmányba való bejelentésre mint a közokirat általi elismerésre nézve. A tvénytelen gyermek születésének bejelentésénél ugyan csak az anya nevét kell megjelölni, de ez egyáltalában nem zárja ki azt, hogy a gyermeknek atyja ilyen minőségét önkényt bejelenti, mi által a gyermeket elismerte; a külömbség az elismerésnek két alakzata között itt abban mutatkozik, hogy a születés bejelentésénél az atya nem jelentheti be csak a saját nevét, mert az anya nevének bejelentésére hiszen minden körülmények között fennáll a köteleztetés, és így ha az atya nevét bejegyezteti, az elismerés mindig együttes lesz. A közokirat általi elismerés történhetik vagy csak az anya által vagy az atya által is, a nélkül, hogy az utóbbi esetben az anyának megnevezése szükséges volna, sőt ha ez még megtörtént volna is, annak akarata ellenére vagy legalább is hozzájárúlása nélkül: ebből az anyára nézve semminemű jogok és kötelezettségek nem keletkeznek, mert az elismerésnek ezen módja mint par excellence önkénytes elismerés föltételezi azt, hogy az elismerő fél maga tegyen erre vonatkozó kinyilatkoztatást. A dolog természetéből következik, hogy az elismerésnek csak azon fél ellenében vannak joghatályai a melyik által az történt; az olasz törvénykönyv (182. §.) ezt kifejezetten kimondja, míg a code civile (336. §.) csupán annak kijelentését tartalmazza, hogy az atyának elismerése az anyának hozzájárúlása nélkül joghatálylyal csak az atya irányában bir, mert ha az atya elismerésében megnevezte az anyát, és ez ezen jellegét tagadja: ellenében a gyermek jogokat nem származtathat.

Külön figyelembe vételt igényel az elismerés hatályosságának szempontjából, midőn az házasságban élő szülő által történt; mert a házastársak között új jogviszony, a család, keletkezvén annak érdekeit meg kellett óvni az egyik házastársnak egyoldalú lekötelesztetése ellenében. Erre vonatkozólag a code civile azt rendeli (337. §.), hogy a mennyiben a házastársaknak egyike egy gyermeket, melyet a házasság előtt nemzett vagy szült és nem a másik házastárssal folytatott viszonyban — mert hiszen ez esetben rend-

szerint az utólagos házasság általi törvényesítés önkényt bekövetkezik — ezen elismerés sem a másik házastársnak sem a házasságból született gyermekeknek ártalmára nem lehet; mindazonáltal az elismerés teljes hatályába lép a házasságnak felbontása után, a mennyiben abból gyermekek nem maradtak. Ez a törvényes gyermekek örökösödési jogainak védelme a fattyú gyermekeknek a családba csempészése ellenében, és mint ilyen a franczia rendszer szempontjából teljesen következetes eljárás; a házasság, és így a család fennállásának daczára az egyik házastárs által elismert gyermek nem vezettetik be a családba, és nem nyer a családi vagyonból való örökösödési jogot, hanem tisztán személyi viszonyba helyeztetik az elismerő házastárssal szemben, csupán az után nyer öröklési jogot. Ezen tekintetben világosabb az olasz tvénynek rendelkezése (183. §.), mert kifejezetten tartalmazza az elvet, hogy az egyoldalúlag elismert gyermek nem vezethető be a családi házba, ha csak nem a másik házastársnak beleegyezésével vagy ha az elismerés ezen beleegyezés mellett történt.

Számos controversiára szolgáltatott alkalmat a code civile azon rendelkezése (339. §.), mely szerint *minden elismerés megtámadható mind azok által a kik abban érdekkel birnak*; mert egyfelől a megtámadásnak módja nincs közelebbről megjelölve mint a «contester» kifejezése által, és ezzel nyílt kérdés alkottatott meg arra vonatkozólag, valjon a törvényes születés állapotának megtámadására vonatkozó megszorítás (323.), melynek értelmében a tanúk általi bizonyítás csak bizonyos előfeltételek mellett foghat helyet, itt is alkalmazandó-e? — másfelől a megtámadásra jogosítottaknak minden megjelölése nélkül kérdés merülhet fel: valjon megtámadhatja-e az elismerést maga az elismerő fél és kivált az elismert gyermek? A belga joggyakorlat oda fejlett, hogy az elismerő félnek jogot ád az elismerésnek megtámadására de csak akkor, ha az elismerés valótlan tényeknek általa vagy mások által történt bejelentése folytán állapított meg, mert nem szabad feledni, hogy az elismerés alatt általában a házasságon kivül létesült állapotnak megállapítása értendő, mely mint fennebb előadtam, a szülőnek akarata ellenére is történhetik. Minthogy pedig a törvény a megtámadási jogot minden érdekelt félnek adja meg, nincs ok ezen jogból magát a gyermeket kizárni;

hogy ennek gyakran érdekében álland az elismerést hatályából vetni, elégge tünik ki örökösödési jogának szabályozási módjából. A 908. §. szerint t. i. a természetes gyermek sem élők közötti ajándékozás sem végrendelet által nem részesíthető több vagyoni előnyben, mint mennyit részére az örökösödési jog (757. és köv. §§.) biztosít; ebből folyólag ha valamelyik szülő természetes gyermekének parányi öröklési részét meghaladó vagyont ajándékozott vagy hagyományozott: ezen rendelkezés ipso facto érvénytelen, és a gyermek, ha a nagyobb vagyoni részeltetést maga számára biztositni kivánja, nem tehet egyebet, mint hogy az elismerés joghatályosságát megtámadja, mi ha sikerre vezet; mint 3-ik idegen személylyel szemben, a mennyiben külömben megállanának, sem az ajándékozás sem a végrendelkezés ellenében a 908. §. nem érvényesíthető. Az olasz törvény vonatkozó rendelkezésében (188. §.) a gyermeknek megtámadási joga külön ki van emelve a többi érdekeltek előtt, és ez által minden kételyek ki varnak zárva.

IX.

A mi a házasságon kivüli származás megállapításának joghatályait illeti, ebben a tekintetben lényeges külömbség mutatkozik a code civile és az olasz polgári törvény között; mert míg az 338. §-ában felállítja az elvet, hogy a természetes gyermekeknek jogai az öröklési jogban vannak szabályozva, mi által nyíltan kifejezést nyer az elv, hogy ezen jogok kizárólag az örökösödési jog keretén belül mozognak, addig az olasz codex a házasságon kivüli származásnak egyéb nevezetes magánjogi következményeit is állapítja meg. (184—187. §§.) Meg kell azonban jegyezni, hogy a code civile most idézett §-a ellentmondásban van ezen törvénykönyvnek egyéb rendelkezéseivel, jelesen a 158. és a 383. §§-ban lefektetett azon elvvel, mely szerint a házi fegyelem gyakorlása nem külömben a gyermekek házasságra lépéshez, valamint a házasság érvénytelenítéséhez megkivántató szülei beleegyezés szempontjából az elismert gyermekek elismerő szülőjüknek gyámi hatalma alatt állanak; és bár ezen jogviszony a gyermekek részéről csakis leköteleztetést jelent, a melynek megfelelő jogkör a szülőt illeti, és így tulajdonképen itt nem a gyermekek jogáról van szó de a szülékéről, mindazonáltal a házasságon

kivül történt származásból keletkezett jogi viszonynak alkotó részét ez is képezi, és hiányos a 338. §-nak fogalmazása, mert arra vezeti a következtetést, hogy a természetes gyermekek és szülők közötti jogi kapcsolat az öröklési jog által kimeríttetik.

A most jelzett rendelkezésektől eltekintve, a code civile egyáltalában nem rendelkezik abban a tekintetben, hogy a természetes gyermeknek mi a családi állása? A törvénykönyvnek álláspontjából, melyet azon gyermekekkel szemben elfoglal, kiknek házasságon kivüli származása meg nem állapíttatott, következik: hogy *ily gyermek családi állással egyáltalában nem bir, annak sem anyja sem atyja nincs, ennélfogva névtelen és a családiságból eredő minden jogoktól meg van fosztva.* Nem tartalmaz a törvénykönyv határozott tételt arra nézve sem, — hogy mily családi állásban részesül azon gyermek, kinek egyik avagy mindkét szülője elismertetett; és ha a 371. §-hoz kifejlett birói gyakorlat szerint az atyai hatalom a szüléitől elismert gyermekekre is kiterjesztetik, úgy ezen kiterjesztő magyarázat egyfelől ellenmondásban van a 383. §-sal, mely az atyai hatalmat tárgyazó rendelkezéseknek csak bizonyos részét rendeli az elismert gyermekekre vonatkozólag alkalmaztatni, másfelől pedig a magyarázat alkalmazásának tere is csupán a mindkét szülő által elismert gyermekekre szorítkozik, és megoldatlan marad a kérdés: hogy az egyik szülője által elismert gyermek annak családjába lép-e vagy sem? A törvénykönyv szellemét követve, a kérdést csak nemleges alakban lehet megoldani, és így szabályként kell elismerni, hogy az egyoldalúlag elismert gyermek szülője irányában tartozik ugyan «honneur et respect»-tel, mely a házi fegyelem gyakorlatában és a házassági jog tekinteteiből érezteti hatását, de szülőjének tulajdonképeni atyai hatalma alatt nem áll. De nem állanak az egyoldalúlag elismert gyermekek szülőjüknek gyámi hatalma alatt sem, a törvénykönyvnek rideg értelmezése mellett, mert a 389—396. §§-ban szabályozott törvényes gyámság csak a házasságból született gyermekekre vonatkozólag állíttatott fel, — «durant le mariage» és «après la dissolution du mariage». Ez utóbbi intézmény körül kifejlett joggyakorlat is ingadozik; míg régebbi határozatok szerint «les père et mère naturels n'ont pas la tutelle légale» addig újabban kimondották, hogy «la mère naturelle est la tutrice légale de ses enfants mineurs»; természetes,

hogy ez utóbbi tétel is csak az elismert gyermekre vonatkozhatik, mert csak ez esetben állapíttatott meg a gyermek anyja. Azt hiszem azonban, hogy nincs észszerű indok arra nézve, miért tétessék külömbség abban a tekintetben, hogy az elismerés kinek részéről történt; és ugyanazon érvek, melyek az anyának gyámi minőségét igazolják, az atyának gyámsága mellett is harczolnak, ha ez gyermekét elismerte. Nem intézkedik a code civile arra vovatkozólag sem: kinek nevét viselje az elismert gyermek? Ezen kérdésre nézve nézetem szerint a törvénykönyvnek az adoptio tekintetében követett rendszere követel tekintetbe vételt és követést, és a mint teljesen következetes, és helyes, midőn az adoptált gyermeket feljogosítja a törvény (347. §.), hogy az adoptáló szülőnek nevét viselje, úgy nincs ok miért ne alkalmazzuk a szabályt az elismert gyermekekre vonatkozólag, abban az esetben pedig, midőn mindkét szülő ellenében állapíttatott meg a házasságon kivüli származás, a gyermek mindkét szülőjének nevét viselhesse. Mindezen a kiterjesztő magyarázat útján megállapított elveket az olasz polgári tvénykönyv kifejezetten tartalmazza. (184. és 185. §§.) Az elismert gyermeket az elismerő szülőnek törvényes gyámi hatósága alá rendeli, mely hatóság a teljes elismerés esetében az atyát illeti; a gyermek elismert szülőjének családi nevét viseli, ha pedig mindkét szülő irányában állapíttatott meg a tőlük való származás, a gyermeket csak az atyja neve illeti meg.

A házasságban keletkezett szülői állásnak nevezetes következménye a gyermekek eltartásának és neveltetésének kötelezettsége. A code civile, híven kiméletlenségéhez, és kegyetlen bánásmódjához, a természeti gyermekek irányában ezeknek neveltetéséről és eltartásáról hallgat. Azon törvényi rendelkezések, melyek a szülőknek neveltetési és eltartási kötelezettségeit tárgyazzák (203—211. §§.) a házasságból származó kötelmeknek fejezetében foglaltatnak, tehát ezen kötelem nélkülözhetlen előfeltétele egy érvényes házassági köteléknek fennállása, mi a 203. §-ban határozottan kijelentetett. Ebből nem külömben a többször hivatkozott 338. §. helyes értelmezéséből, a mely szakasz kétséget kizárólag megfosztja a természeti gyermekeket a törvényeseket megillető jogoktól — l'enfant naturel reconnu ne pourra réclamer les droits d'enfant légitime — és azoknak összes jogait az örökösödési jog keretébe utasítja: nyilván kitünik, hogy *a code civile*

szerint a házasságon kivül született gyermekeknek sem neveléshez sem eltartáshoz joguk nincs. A birói gyakorlat támaszkodva a törvényszakaszra, mely a házasságtörésből és vérfertőző viszonyból származott gyermekeknek, mivel hogy házasságon kivül történt származásuk biróilag meg nem állapitható, szüléik vagyonában alimentationalis jogokat biztosit, megállapitotta ugyan az elismert gyermekeknek tartáshozi jogát az elismerő szülővel szemben, sőt a brüsseli főtörvényszék eltérőleg további határozataitól a természetes gyermek törvényes leszármazóit házasságon kivüli nagyszüléivel szemben is tartási igényhez segitette, — mindazonáltal a szülő *neveltetési* kötelezettségének megállapítására minden támaszpont hiányában a joggyakorlat sem vállalkozott.

Ezen tekintetben ismét az olasz codex sokkal szabadelvűebb és határozottabb, bár lényeges hiányoktól koránt sem ment. Ezen törvénykönyv a szülőt, kinek ellenében a házasságon kivüli származás megállapíttatott, kötelezi (186. §.) a gyermeknek eltartására, nevelésére, kiképzésre és valamely mesterség vagy művészetre való oktatásra nem különben a szükség esetében való tartására, ez utóbbira azonban csak akkor, ha erre képes házastársa vagy leszármazói nincsenek. A magam részéről helyeslem, hogy a szükséges tartás nyújtásában a házastárs, és a lemenők megelőzik a felmenőket, mert az eltartandóhoz közelebbi kapocsban állanak mint a szülők és nem osztom a szemrehányást, mely némely oldalról a tárgyalt törvénykönyvet éri azon okból, hogy tehetős házastárs és lemenők létezése esetében a szülő a tartási tehertől menekül. Ellenben hibájául rovom fel ezen törvénynek, hogy a szülőt korábban elhunyt természetes gyermeke törvényes leszármazóinak eltartására, nevelésére stb. csak akkor kötelezi, ha ezen leszármazóknak *anyja* vagy *anyai* felmenőik arra nem képesek; nem mintha a nagyszülőknek a szülőt megelőző kötelezettséggel kivánnám terhelni, — a minek hiszen semmi okszerű indoka nem volna, — de mert egyoldalúnak és igazságtalannak tartom, hogy csak az anyát, és az anyai felmenőket vonja kötelembe, és az alól az atyai felmenőket mentesíti. Hogy a természetes gyermek szülőjének eltartására köteleztetik, ha ennek sem törvényes fel- és lemenő rokonai sem házastársa arra nem képesek (187. §.) egyaránt természetes és igazságos rendelkezés, mely ellen kifogást tenni nem lehet.

X.

A házasságon kivüli származás megállapításának legfontosabb következménye az atyasági elv tagadásán alapúlt jogrendszereknek a szülő és gyermeke közötti *kölcsönös örökösödési jog*. Az eddig előadottak után ezen öröklési jog terjedelméhez vérmes várakozásokat kötni nem szabad, mindazonáltal ezen természeti viszony által létesült kapocsnak ezen tekintetben figyelmesebb méltatásával találkozunk sem mint azt az eddig nyert behatás folytán elvárhatnók. A code civile és az olasz codex a házasságon kivül született gyermekeknek örökjoga tekintetében már nevezetes eltéréseket mutatnak, úgy hogy könnyebb áttekintés czéljából a két rendszert külön fogom ismertetni.

Egyetért a két törvény abban, hogy a természetes gyermekeknek örökösödési jogot csak akkor biztosítanak, midőn azok önkényt elismertettek avagy a házasságon kivüli származás bírói ítélet által megállapíttatott. Az olasz tvény (743. §.) kifejezetten tartalmazza a tételt, hogy az elismerés és a kereset folytán történt megállapítás között valamint egyéb tekintetből úgy az öröklési jog szempontjából is külömbséget nem tesz; a code civile (756. §.) általában csak elismert gyermekekről szól ugyan, de a bírói gyakorlat a hivatkozott szakaszt a törvénykönyv szellemében és a fenti értelemben magyarázza és alkalmazza. Megegyezik a kétféle törvényhozás abban is, hogy az ily módon megállapított örökösödési jog kisebb terjedelmű mint a törvényes gyermekeké, nem külömben arra nézve, hogy a gyermek és szűlő közötti örökösödési jog kölcsönös.

Midőn a code civil (756. §.) az elismert gyermekeknek törvényes örökösösödési jogát megállapította, az elismert szülővel szemben egyszersmind kimondotta, hogy *ezen gyermekeknek nagyszüléikkel szemben öröklési joguk nincs ;* ezen elv teljesen megfelel az elismerés által létesített kizárólag személyes jellegű viszonynak és megállana akkor is, ha a törvény kifejezetten nem tartalmazná. Ez utóbbi gyakorlati jelentőségét nyer az olasz törvénykönyvnek szempontjából, a mely általában szülőkről — genitori — szól, a nélkül, hogy rendelkezést tartalmazna a nagyszülők utáni öröklésről, de ez nézetem szerint nem szolgálhat indító okként az ellenkező következtetésre.

Az elismert gyermeknek törvényes osztályrészét a code civile külömbözőképen állapítja meg a szerint, a mint az elismert szülő közelebbi avagy távolabbi öröklésre hivatott rokonokat hagyott maga után hátra. (757—759. §§.) Ha törvényes leszármazók maradtak, a természetes gyermek $^1/_3$ részét nyeri azon osztályrésznek, melyet törvényes származása esetében kapott volna; ha csak felmenők vagy testvérek maradtak, $^1/_2$-ét, ha pedig ily rokonok sem élték túl: $^3/_4$ részét kapja a törvényes születése esetében reá jutandott volna örökségnek; abban az esetben végül, midőn öröklésre képes rokonoknak hátrahagyása nélkül halt el az elismert szülő: annak egész hagyatéka az elismert gyermekre száll. Ezen rendelkezések behatóbb magyarázatot igényelnek. Mindennek előtte súlyt kell fektetni azon körülményre, hogy azon esetekben, midőn a természetes gyermek törvényes rokonokkal versenyezve örököl, osztályrésze nem a törvényes gyermekek törvény szerinti osztályrészéhez viszonyítva állapíttatik meg, tehát törvényes gyermekek mellett ő nem ezek jutalékának $^1/_3$-át igényelheti, de $^1/_3$ részét annak a jutaléknak, melyet ő — a természetes gyermek — ha tvényes származású volna, a concret esetben kapott volna. Hogy a külömbség a kétféle megállapítás között lényeges, azt egyszerű számítási példával fogom kimutatni; egy szülő 3 tvényes gyermeknek hátrahagyása mellett elhalt, hagyatékából 1 elismert gyermek is kér bírói úton osztályrészt, ez esetben a természetes gyermek mivel törvényes származása esetében $^1/_4$ részt igényelhetne, ennek $^1/_3$-át, tehát $^1/_{12}$ részt kap, nem pedig $^1/_9$ részt, mert a törvény értelmében ő nem a többi törvényes gyermekek jutalékának, hanem azon osztályrésznek nyeri $^1/_3$ részét, melyet kapott volna, ha ő is törvényes gyermeke lenne az örökhagyónak.

A törvényes osztályrész ilyetén való kiszámításának nem csak törvényes leszármazók mellett, de általában mindenkoron van helye, midőn a természetes gyermek nem egyetemes jogutód, mindenkoron a saját jutaléka vétetik alapúl törvényes leszármazásának föltételése mellett; ha tehát az örökhagyó szülő szerződés vagy végrendelkezés útján a 913. §. keretén belül, — mely szakasz az örökhagyó kezét vagyona feletti korlátlan rendelkezési jogában lényegesen megköti — javainak feléről mások érdekében rendelkezett és utánna 1 törvényes és 1 természetes gyermek

maradt, az utóbbi a hagyatéknak csak 1/16 részére tarthat igényt, ha pedig az örökhagyó 1 testvért is hagyott hátra, annak csak 1/8-át követelheti, mert ha törvényes leszármazója lenne a természetes gyermek, akkor a szabadon maradt vagyon 1/2-ét, tehát a hagyatéknak 1/4-ét igényelhetné. A tárgyalt (757. §.) rendelkezésnek azon kitétele, melylyel nem általában oldalrokonokról, de testvérekről — frères ou sœurs — tesz említést, lényeges és kiterjesztő magyarázat útján nem értelmezhető; mert csak felmenők vagy testvérek mellett szoríttatik a természetes gyermek örökjoga törvényes származásának esetében reá esendett örökrészének 1/2-ére, testvéreknek nem létezése esetében ezen osztályrész 3/4 részre emeltetik a többi oldalrokonokkal szemben. A code civile által rendszerébe foglalt képviseleti jog, melyet ezen törvénykönyv a lemenők és az oldalrokonok tekintetében korlátlanúl elfogadott (740. és köv. §§.), az utóbbiaknak a természetes gyermekekkel való concursusa esetében tehát megszorítást szenved, a mit a képviseleti jog értelmezéséhez kifejlett bírói gyakorlat ismételve szentesített. Meg kell e helyütt emlékeznem a belga joggyakorlat egy másik megállapodásáról, mely a természetes gyermekek örökösödési jogának lényeges biztosítékát képezi. Ismételten és pedig ellenkező irányú határozatoknak hozatala nélkül mondotta ki t. i. a bíróság, hogy a természetes gyermek u. n. *droit à une reserve*-el bir szüléje utáni öröklésében; ezen fentartásra való jognak megértése céljából utalnom kell a polgári törvénykönyvnek a rendelkezésre álló vagyon elidegenítésére vonatkozó korlátozó rendelkezéseire. A tvénykönyv szerint (913. és köv. §§.) leszármazók és öröklésre hivatott felmenők létezése esetében a vagyonnak csak egy bizonyos része idegeníthető el visszteher nélkül, akár élők közötti szerződés akár végrendelet útján és pedig ha 3 vagy ennél több törvényes gyermek maradt 1/4, ha 2 gyermek maradt 1/3, ha egy gyermek, vagy 1 illetve több felmenő maradt 1/2, végül ha csak egy ágról való — atyai vagy anyai felmenők — maradtak, a vagyonnak 3/4 része ajándékozható el; a mennyiben az örökhagyó ezen határokat nem tartotta meg: a fel- és lemenő rokonok — de csak is ezek (921. §.) — az ajándékozás terjedelmének a kiszabott határig való leszállítását kérhetik, arra azonban sem a megajándékozottak, sem a hagyományosok, *sem a hitelezők* joggal nem birnak. A 913. §. ugyan csak törvényes

gyermekről beszél, a bírói gyakorlat azonban folytonos következetességgel az elismert gyermekeket is részesíti a droit à une reserve kedvezményében, a miből következik, hogy a természetes gyermek a hagyaték kiegészítésének keresetével épp úgy léphet föl, mint a törvényes.

Első pillanatra feltünő jelenség, hogy fel- és lemenő valamint oldalági törvényes örökösöknek hiányában az egész hagyaték a természetes gyermekre száll, kizárásával a túlélő házastársnak; ennek magyarázata abban rejlik, hogy a házastársaknak egymás vagyonában rendes öröklési joguk nincs, csak rendkivüli, mely a természetes gyermekeknek örökösödése után sorakozik és sorrendben csakis az államot előzi meg az uratlan hagyatékba való belépésében, és ebben a tekintetben — a házastársaknak egymás után öröklési jogára vonatkozólag — a code civile a 118-ik novellában befektetett római örökösödési jogot híven követte. — A természetes gyermek törvényes osztályrészének kiszámításánál a hagyatékba betudandó mind az, mit a gyermek szülőjétől akár élők közötti ajándékozás útján akár végrendelet értelmében kapott (760. §.), és habár a törvény megengedi (843. §.), hogy az örökhagyó kifejezett akaratával az örököst ezen betudási kötelezettségétől felmenthesse, ezen kedvezmény a természetes gyermekekre alkalmazást nem nyerhet, mert a törvény ezekre vonatkozólag határozottan azt rendeli (908. §.), hogy sem élők közötti ajándékozás sem végrendelet által nagyobb vagyoni előnyben nem részesíthetők, mint a melyet részökre az örökösödés szabályai biztosítanak. És bár gondját viselte a törvényhozó annak, hogy a házasságon kivüli szülő gyermekét ne részeltesse szíve sugallata szerinti figyelemben az ellenkező irányban t. i. a szülőnek önkénye ellenében ezen szerencsétlen teremtéseket vajmi lanyha védelemben részesíti. A törvény t. i. a szülőnek tetszésére bízza, hogy ebbeli akaratának kifejezett nyilvánúlása által természetes gyermekét az öröklés rendje szerint őt megillető vagyoni előnytől részben megfoszthassa és ebben a tekintetben a gyermeknek joga csak annyiban van biztosítva, hogy a mennyiben szülője kifejezett rendelkezése folytán a törvény szerint őt illetendett öröklési jutalékának még felére sem hívatnék meg, a neki rendelt jutaléknak örökösödési jogának feléig való kiegészítését per útján is követelheti. (761. §.)

Hogy a természetes gyermeknek jogaiba annak leszármazói lépnek, ha előttük meghalt, az a képviseleti jognak a lemenők tekintetében végtelen határig való kiterjesztésének (740. §,) természetes folyománya, éppen úgy természetes az is, hogy a beszámítási kötelességre nézve a természetes gyermeknek jogutódai vele mindenben egyforma tekintet alá esnek. (759. és 760. §§.)

Már előbb utaltam reá, hogy a házasságtörés és vérfertőző viszony folytán keletkezett gyermekek szülőik után törvény szerinti örökösödési joggal nem birnak, valamint arra is, hogy itt, a törvényes öröklési rend tárgyalásánál a törvény részökre tartáshozi jogot biztosít. (762. és 763. §§.) Annak helyén kifejtettem, hogy a törvény egyáltalában nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozólag, hogy fennáll-é a tartási kötelezettség az elismert gyermek és szülője között általában, fennáll-é az különösen enfants adultérins ou incestueux-re vonatkozólag? A gyakorlat az első kérdésnek igenlő eldöntésében állapodott meg, azon gyermekekre nézve, kik a törvény értelmében el nem ismerhetők a 762. és következő §§. ellenkező tartalmú választ adnak. Súlyt fektetve arra, hogy ezen gyermekek jogairól csak az örökösödési rend tárgyalásánál tétetik említés, sőt a következtetéseknek lánczolatába belevonva a feltevést, mintha a törvény az elismert gyermekeknek tartáshozi jogot biztosított volna, a contrario vont következtetés szerint azon gyermekek, kik törvény szerint el nem ismerhetők, az elismerés joghatályossága alatt sem állhatnak, — az utóbb idézett szakaszok nyilván arra utalnak, hogy *ezen gyermekeknek eltartáshozi igényük illetve joguk csak szülőjüknek hagyatékával szemben áll fenn.* Az eltartás mérvét ugyanis a 208. §-ban körülírt szükség keretén belül az *örökösöknek* számától és minőségétől teszi függővé a törvény és kifejezetten elvonja a gyermektől a kereseti jogot a *hagyaték* ellenében akkor, midőn szüléinek egyike őt valamely mesterségre taníttatta avagy részére még életében tartást biztosított, — ez utóbbira tehát a szülő törvénynél fogva nincs kötelezve. Éppen ezen balhelyzetet kivánta tehát a törvény némileg helyreütni az által, hogy a gyermeket, kinek eltartásáról szülője életében nem gondolt, mert arra kötelezve nem volt, tartás czimén az örökségbe szóllitja.

A természetes gyermekek öröklési jogának megfelelőleg a törvénykönyv a szülőknek örökösödését elismert gyermekeik ha-

gyatékában is szabályozza oly értelemben, hogy lemenők hiányában a hagyaték az elismert szülőre, vagy ha az elismerés mindkét szülő részéről történt, egyenlő arányban mind kettőre száll. A látszólagos kölcsönösség azonban a *bírói gyakorlat* által a szülőknek hátrányára megszoríttatott, mert *u. n. droit à une reserve-t a szülőktől megtagad;* ebben azonban igazságtalanság nem rejlik, mert ezen joga a szülőknek törvényes leszármazóikkal szemben biztosítva van, míg az elismert gyermek hason jellegű szülőjét kivéve mással nem bir, a ki után szükség-örökösödési jogot támaszthatna.

Azon általános elv alól, melyet a code civile az öröklési jog tekintetében (732. §.) felállít, melynek értelmében a vagyonnak természete és eredete között az örökösödés szempontjából különbség nem tétetik, kivételt képez azon rendelkezés (766. §.) melyben a törvényes testvéreknek öröklése szabályoztatik természetes testvérüknek hagyatékában. A törvénykönyv t. i. azon esetben, ha az elismert szülők a természetes gyermek előtt elhalnak és így ez utóbbi utánuk örökölt, a szülők törvényes gyermekeinek — de csakis ezeknek — azon jogot adja, hogy a természetes gyermek hagyatékából azon javakat, melyeket ez szülei után örökölt avagy azoktól egyébként kapott, visszavehessék a mennyiben még természetben a hagyatékban foglaltatnak, ellen esetben azoknak értékét követelhetik a hagyatékból és csupán a többi vagyonban örökölnek törvénynél fogva az örökhagyónak házasságon kivül származott oldalrokonai.

Az olasz polgári törvénykönyv a természetes gyermekek örökösödési osztályrészének megállapításában általában ezen gyermekeknek inkább kedvez mint a franczia rendszer; mert törvényes leszármazók mellett részökre annak 1/2 részét rendeli örökségképen, mire igényük volna, ha törvényes házasságból származnának. Egy nevezetes eltérést mutat az olasz tvénykönyv szemben a code civile-el, midőn a törvényes leszármazóknak akaratától teszi függővé, hogy a természetes gyermekek vagy azoknak törvényes leszármazói, — melyek mindenben elhalt szülőjüknek jogállásába lépnek — az örökhagyó hagyatékában in natura részeltessenek avagy pénzbeli illetve igaz becsű szerinti ingatlan javakkal kielégíttetnek (744. §.); ezen rendelkezés által a házasságon kivül született gyermekeket a családi javakból ki akarták

zárni a nélkül, hogy ez által a gyermekek jogain sérelem ejtethetnék, és azért a jelzett megszorításban semminemű jogkorlátoztatás sem rejlik. Felmenők vagy házastárs mellett a természetes gyermek a hagyatéknak $^{2}/_{3}$-át igényelheti; azon esetben pedig, midőn felmenők és az örökhagyónak túlélő házastársa együttesen lépnek örökségbe, a hagyatéknak $^{1}/_{3}$ része a felmenőket, $^{1}/_{4}$ része a túlélő házastársat, a fenmaradó hagyaték pedig tehát $^{5}/_{12}$ rész a természetes gyermekeket illeti. A szülőtől annak életében kapott vagyoni részeltetést a természetes gyermek örökségi jutalékába betudni tartozik és ezen kötelezettség alól, melynek a lemenő örökösök általában alá vannak vetve (1001. §.) a kifejezett felmentés, mely a törvényes gyermekekkel szemben helyt foghat (1002. §.), a természetes gyermekekre vonatkozólag semminemű hatálylyal nem bir. Törvényes le, — és felmenő rokonoknak valamint túlélő házastársnak hiányában a természetes gyermekekre száll az egész hagyaték. A külömbség a franczia jog rendszerétől itt abban mutatkozik, hogy *a természetes gyermekeket a túlélő házastárs megelőzi*, söt azzal együtt is örököl; ezen külömbség oka abban rejlik, hogy az olasz törvénykönyv a túlélő házastársnak törvényes öröklési jogát megállapítja részben özvegyi haszonélvezet, részben — törvényes leszármazók hiányában — a hagyaték bizonyos hányadára vonatkozó tulajdoni jog alakjában. Kérdés támadhat az irányban, hogy a természetes gyermeknek örökösödési joga szükségképeni-e, azaz bir-é a törvényes osztályrésznek jellegével a franczia droit à une reserve hasonlatosságára? Az olasz törvénykönyv a törvényes örökösöket szintén megvédi az örökhagyónak túlságos liberalitása ellenében, de ezt nem teszi a code civile hasonlatosságára egy rendelkezésben, hanem szétszórtan különböző helyeken, a mi az elvnek levezetését igen nehezíti. Ugyanis a végrendelkezési szabadság korlátozásánál, midőn kimondja, hogy az örökhagyó javainak csak $^{1}/_{2}$ részéről végrendelkezhetik, a másik fele rész a *gyermekeknek* törvényes osztályrészét képezi, egészen általánosságban kijelenti, hogy gyermekek alatt csak a törvényes, törvényesített és fogadott gyermekek, valamint azoknak leszármazói értetnek (806. §.). Csak későbben, midőn fel- és lemenők hiányában az örökhagyónak megadja a teljes végrendelkezési szabadságot összes javaira vonatkozólag, fentartja a házastársnak és a természetes gyerme-

keknek öröklési jogosúltságát. Ennek értelmezésére szolgál a 818. §., mely a házastárs és a természetes gyermekeknek járó osztályrésznek, — *la porzione dovuta* — megcsonkítását végrendeleti intézkedés által nem engedi meg, és ha ez mégis megtörtént, annak kiegészítését elrendeli. (821. §.) Ez által tehát a természetes gyermekeknek törvényes osztályrésze biztosíttatott és mellőztetett a code civile-nek azon szűkkeblű rendelkezése, melynek értelmében az örökhagyónak kifejezett akarata folytán a természetes gyermek törvényes osztályrészének felére szorítható.

Az ajándékozás tehát élők közötti jogügylet által eszközölt liberalitas megszorítására vonatkozólag is tartalmaz az olasz törvénykönyv megfelelő rendelkezéseket, melyeknek hatása a természetes gyermeknek biztosított törvényes osztályrészre is kiterjed. Általánosságban a törvény ugyan azt a tételt tartalmazza, hogy az ajándékozás csak az ajándékozónak már meglevő vagyonára vonatkozhatik (1064.) és nem reménybeli javakra is, miből a szabálynak ily elvont alakban felállítása mellett jogosúlt volna a föltevés, hogy az ajándékozás az egész rendelkezésre álló vagyont felölelhetné, — sőt ezen föltevést megerősíti az ajándékozás visszavonására vonatkozólag tett azon kijelentés, mely szerint a visszavonás csak hálátlanság és gyermeknek születése esetében foglalhat helyet (1078. §.) és azon következtetésnek támogatására szolgál az ajándékozás tárgyának leszállítása körül foglalt azon általános tétel, hogy a mennyiben az ajándékozás az ajándékozó halála idejében rendelkezésére álló vagyonát meghaladná, az leszállítható azon czím és fejezetben foglalt rendelkezések értelmében, melyekben a határ kizárólag a meglevő vagyonra szoríttatik a jövendőbelinek kizárásával (1091. §.), azonban az utóbb idézett szakasznak végpontja az első pontnak nyilván czáfolataként már azt rendeli, hogy *a végrendelkezés leszállítására vonatkozó rendelkezések az ajándékozásnak leszállításánál is irányadók.* Hogy pedig a tárgyalt törvénykönyv tényleg törvényes osztályrészt kiván biztosítani a természetes gyermekeknek is, azt mutatja a következő (1092. és 1093.) szakaszoknak fogalmazása, melylyel az ajándékozás leszállítására nézve általában azoknak ad jogot, kiknek előnyére a törvény *törvényes* vagy más *osztályrészt tart fenn az örökségben* — la legge riserva la legittima od altra quota di successione — és ezen jogból a franczia rendszer hasonlatosságára

a megajándékozottat, a hagyományosokat és az elhúnytnak hitelezőit kifejezetten kizárja.

A szülőknek csak egyike által foganatosított egyoldalú elismerés természetének megfelel, ha az olasz törvénykönyv az elismert gyermeknek szülője házastársával szemben és viszont vagyonjogi kötelesztetést általában tehát az örökösödési jogra vonatkozólag sem állapít meg; ily értelmű kifejezett kijelentésnek a törvénykönyv szövegébe való felvétele (749. §.) azért is teljesen felesleges volt.

Az örökösödési jog kölcsönös természetenél fogva a szülőnek természetes gyermekének hagyatékára vonatkozó öröklési igénye megállapíttatott, valahányszor az leszármazók vagy házastársnak hátrahagyása nélkül húnyt el; és valamint a természetes gyermeknek törvényes öröklése mind két szülője után biztosíttatott, ha a házasságon kivüli származásmind kettő irányában nyert megállapítást, úgy viszont a szülőknek egyenlő arányban való örökösödése közös gyermekük hagyatékában törvényes megállapítást nyert. (750. §.) Sőt a természetes gyermeknek határozott kedvezésével is találkozunk az olasz törvénykönyvben ott, hol a szülőnek örökösödése a túlélő házastárssal egyetemben szabályoztatik a természetes gyermeknek hagyatékában. (751. §.) Addig t. i. míg a szülő hagyatékában a természetes gyermek, ki túlélő házastárssal versenyez, $^{2}/_{3}$ részbenörököl és csak $^{1}/_{3}$-ban a házastárs, a szülő, ki természetes gyermeke hagyatékába ennek házastársával együtt hivatik meg: a hagyatéknak csak $^{1}/_{2}$ részét igényelheti, a másik fele a házastársnak képezi törvényes osztályrészét.

Következetesen azon állásponthoz, melyet az olasz polgári törvénykönyv azon gyermekekkel szemben elfoglal, kikre vonatkozólag a házasságon kivüli származásnak megállapítása meg nem engedtetik, azoknak öröklési igényeik is szabályoztattak abban az értelemben, hogy *eltartáshoz való igényük a hagyatéknak terhére is biztosíttatik;* az eltartásnak mérve pedig a code civile hasonlatosságára a szülő vagyonához és a törvényes örökösöknek számához és minőségéhez t. i. örökösödési joguknak tartalmához képest rendeltetik megállapíttatni.

XI.

Az atyasági elvnek merev tagadása haladott művelődésű nemzet jogi alkotmányába bele nem illik; avult időknek roskadozó maradékaként rív ki abból, és a rendszernek alapjában való újra építését hangosan követeli. A franczia jog területén nyilvánúló gyakori magánjogi törvényalkotási kisérletek tanúsítják, hogy az átalakításnak szükségérzete a közfelfogást áthatotta, és a közvélemény türelmetlenül sürgeti a gyakorlati szükség követelményeinek megfelelő polgári törvénykönyvet. Belgiumban legújabban az igazságügyi kormány megbízásából egy magánjogi tervezeti javaslat készült, mely hivatva van törvény erejére emeltetni (Avant projet de révision du code civil, rédigé par F. Laurent) és mely elvben fentartva a code civile-nak az atyasági kereset tilalmára vonatkozó elvi álláspontját, az ebből előálló visszásságokat lényegesen enyhíti, és a házasságon kivül született gyermekek jogállásának oly kedvező megállapítását tartalmazza, főleg azon szempontokból, melyeket a code civile teljesen mellőzött, hogy a leghaladottabb polgári törvénykönyvek mellett kitünő helyet foglal el. Tekintve, hogy magánjogi törvényalkotásunk kezdeményezésénél állunk és főleg a családi jog codificatiójának első kisérletezése vanküszöbön, nem tartom érdektelennek a következőkben a *belga javaslat* rendszerét a házasságon kivül született gyermekeknek jogállása tekintetében röviden ismertetni.

Mint már érintettem, a javaslat a code civile elvi álláspontját *az atyasági kereset tilalma* tekintetében megtartotta; míg azonban az utóbbi egyedül a nőrablásnak határozatlan terjedelmű eseteiben enged a szabály alól kivételt, addig a javaslat az érdekelt feleknek kérelmére atyasági kereset indításának a következő esetekben ad helyet: 1. nőrablás vagy *erőszak* esetében, 2. *házassági igéret* és *elcsábítás* eseteiben, de csak akkor, midőn ezen tényokre vonatkozólag irásbeli bizonyítéknak kezdete fenforog vagy *okszerű következtetésekből* vont vélelem folytán a tanúk általi bizonyításnak a bíróság helyet ád. (319, §.) A nőrablást általánosságban már a code civile is elfogadja atyasági kereset indításának czímeként, a mellett azonban az erőszakot figyelmen kivül hagyja, holott a feltétlen jogosúltsággal bíró czím éppen az utóbbi; mert

míg a nőrablás az együttélést csak vélelmezi, addig azt az erőszakos érintkezés kétségen kivül bizonyítja. A házassági igéret, és az elcsábítás ténye oly körülmény, mely ha beigazolást nyer, az atyaság vélelmét teljesen igazolja. Hiszen az egész rendszer, mely az atyasági kereseteknek elvben való eltiltásában nyilvánúl, azon indokon alapúl, hogy az atyaság, a mennyiben nem házasság által nyer igazolást, mindig bizonytalan, mert egyenesen egyáltalában soha még a házassági viszonyban sem bizonyítható. Ha tehát rendelkezésre állanak oly ténybeli körülmények, a melyekből következtetve ezen általános bizonytalanság megszünik és általuk egy jogi vélelem megalkotható: a tilalomnak létalapja elvész és jogaiba lép a szabály, mely atyát keres, hol gyermek van. Hogy azonban a házassági igéret valamint az elcsábítás czímén atyasági kereset megindításának hely adathassék, ezen jogczímek fenforgásának bizonyítása egy oly természetszerü követelmény, mely nélkül a kivétel az általános szabály alól nem volna igazolható. A tanúk általi bizonyítás mindig kétséges értékű érvényénél fogva, mert a hamis tanúzás eshetőségei egyáltalában ellenőrizhetlenek, az ellen, hogy a javaslat ezen bizonyítási eszközt egymagában nem fogadja el csak a mennyiben okszerű következtetések által is támogattatik, az absolut jog és igazság szempontjából kifogást emelni nem lehet. A vitatott tényköriilményeknek bizonyítására rendszerinti bizonyítási eszközként a javaslat az irásbeli bizonyítéknak kezdetét kivánja meg, mely alatt (300. §.) családi okmányok, házi iratok, az atyától vagy az anyától származó levelek, köz- vagy az érdekelt feleknek valamelyikétől származó magánokiratok értetnek; egy bizonyítási mód, mely szabály szerint eredményességgel kecsegtet oly viszonynak fennállása mellett, melynek tartósságánál és sajátszerű természeténél fogva az irásbeli érintkezés csaknem kikerülhetlen. A bizonyítás tekintetéből ki kell emelni azt, hogy a házassági igéret avagy elcsábítás tényköriilményének beigazolása által csupán az atyaság megállapítására vonatkozó kereshetőségi jog nyer létet, magának az atyaságnak perrendszerinti bebizonyítása ettől külön áll és erre vonatkozólag a perrendnek közönséges szabályai nyernek alkalmazást, mert a javaslat a bizonyítás eszközeit nem szorítja meg.

Az atyasági keresetnek kivételképen megengedése mellett a

javaslat egész terjedelmében fentartotta az anyaság megállapítására vonatkozó keresetnek rendszerét, melyet a code civile uralma alatt is kifejlett gyakorlatnak értékesítésével tökéletesített (321. és 322. §§.); határozottabb a javaslat annyiban, hogy az anyaság megállapítására irányuló kereshetőségi jogot általában az érdekelt feleknek — parties intéressées — adja, és *annak alkalmazását a gyermek ellenében nem engedi meg*, a mi különösen az örökösödési jog tekinteteiből igen fontos következésekkel jár, mint arra a code civile vonatkozó rendelkezéseinek ismertetésénél utaltam. Nem kevésbé jelentékeny a javaslatnak azon újítása, hogy a *keresetijogot az érdekelt felek szempontjából* — kik alatt (302. §.) a gyermek és leszármazói értetnek — *elévíthetlennek jelenti* ki, mint általában a családi állás megállapítására irányuló keresetet. Ezen elv oly fontos és következményteljes, hogy szükségesnek tartom avval bővebben foglalkodni. Midőn az atyasági per természetét általánosságban tárgyaltam, utaltam arra, hogy a zürichi polgári törvénykönyvnek kivételével ezen kereset az általános elévülési szabályok alá esik azon európai törvények szerint, melyek a keresetet rendszerükbe fogadták; hasonló szempont alá esnek a code civile és az olasz polgári törvénykönyv is, mert az elsőnek azon rendelkezése, hogy a gyermek szempontjából a családi állás iránti kereshetőségi jog elévithetlen (328. §.) csak a törvényes származású gyermekekre nézve nyerhet alkalmazást, mert családi állásuk csak azoknak van, az olasz polgári tvénykönyv pedig, midőn ugyanazon elvet felállítja (177. §.) kifejezetten a törvényes származásnak családi állását hangsúlyozza. Ily értelemben, midőn a törvényes származásnak a gyermek általi vitatása forog szóban, a kereset elévíthetlensége kifogás alá nem eshetik; de nézetem szerint nem helyeselhető, hogy a házasságon kivül való származásnak vitatása nem köttetik bizonyos záros határidőhöz, a melyen túl a kereset többé meg nem indítható. A mint a törvényes születés vélelmének megdöntésére irányuló kereshetőségi jogot minden haladott törvényhozás lehető rövid időhöz köti elévülésnek veszélye mellett, épp oly méltányos, hogy *a házasságon kivüli származásnak megállapítására irányuló kereset is a rendesnél rövidebb elévülési időhöz köttessék.* De ha már megtartják ebben a tekintetben a rendes elévülést annyira menni, mint azt a belga javaslat czélozza, semmi esetre

sem szabad; mert míg a code civile és az olasz törvénykönyv a keresetnek elévíthetlenségét csupán a *törvényes* gyermekekre vonatkozólag állapítja meg, addig a javaslat a családi állás iránti kereshetőséget általában a gyermekekre és azok lemenőire nézve örök időkre fentartja; mi több, ezen kereseti jog átszáll az örökösökre is — kik nem leszármazók — a mennyiben vagyoni érdekük kivánja és az örökhagyó 26. életéve előtt meghalt a nélkül, hogy a keresetet megindította volna vagy ha akár idősebb korában is halt el, de már a keresetet megindította volt. (303. és 304. §§.) Tagadhatlan, a kereset elévíthetlenségének erős erkölcsi indoka van, hogy cselekményének következményeért mindenki feltétlenül feleljen; de ezzel szemben áll a jogrendnek azon követelménye, hogy ne vonjunk felelősségre senkit oly időben, midőn az ellenbizonyítás eszközeit esetleg elvesztette és ne terjeszszük ki valamely jognak érvényesítését oly személyekre, kik közvetlenül abban nem érdekelvék, mert az első sorban legszemélyesebb jog. Mi okból terjesztjük ki a házasságon kivül való származás megállapítására irányuló kereshetőségi jognak érvényesítését továbbra mint a gyermek önálló perbe szállhatásának első évein túl? Mily indok van arra nézve, hogy ha egy gyermek 20 éves koráig nem kereste atyját, anyját, erre felhatalmazzuk örököseit, kiknek szempontjából nem lehet «droit moral»-ról szóllani, melyre a javaslat szerkesztője hivatkozik a kereset átszállásának megindokolására, de akár leszármazó rokonait?

A javaslatnak egy újítása, melynek tárgyalása bár lényegileg az önkénytes elismerés fejezetébe való, mert az anyának szabad kijelentésének egyik módozata, mégis az anyasági perrel kapcsolatban nyert kifejezést, mert esetleg a házasságon kivüli származásnak az anyával szemben való érvényesítésének egyik czíme: midőn az *anyának köztisztviselő előtt tett azon kijelentése, hogy teherben van, a házasságon kivül való születésnek megállapítására alkalmasnak jelentetik ki.* (324. §.) A terhességnek bejelentése — *déclaration de grossesse* — a javaslat indokai szerint bármely állami hivatalnok előtt — officier public — történhetik, tekintet nélkül arra, hogy az ily nemü nyilatkozatoknak felvételére hivatalánál fogva fel van e jogosítva vagy sem? A külömbség a két eset között abban nyilvánúl, hogy első esetben a bejelentés mint

önkénytes elismerés teljes bizonyítékot fog szolgáltatni a természetes anyaságra vonatkozólag, a másikban mint irásbeli bizonyítéknak kezdete fog szerepelni, mely tanúk általi bizonyítás által kiegészíthető. Az anyaság megállapítására irányuló keresetben szabály, hogy *a gyermek bebizonyítsa azonosságát azon gyermekkel, kit az anya azon lebetegedésekor szült,* melyre vonatkozólag a házasságon kivüli származás megállapíttatni kéretik. Ezen elvet már a code civile is tartalmazza, midőn megkivánja, hogy az anyaságot vitató gyermek kimutassa miszerint ő az, kivel anyja lebetegedett, a javaslat csak a bizonyítás tekintetében tér el és pedig a gyermeknek előnyére, mert míg a törvénykönyv csupán és kizárólag az irásbeli bizonyíték kezdetét engedi tanúk általi bizonyítással kiegészíttetni, addig a javaslat az okszerü következtetéseket is olyanoknak fogadja el, melyek mellé a biróság tanúk általi bizonyítást engedhet. És ezen módositás igen jelentékeny értékkel bir, mert az irásbeli bizonyítéknak mindig az anyától kell erednie, ki, ha eltagadni kivánja gyermekét, óvakodni fog maga ellenében bizonyítékot szolgáltatni, — eltekintve attól, hogy — mint a javaslatnak indokai kiemelik — éppen azon néposztálynak nagy része irástudatlan, melyen belül a házasságon kivüli születések leggyakoriabbak; — másfelől pedig, ha a törvényes származásnak bizonyításánál az okszerü következtetéseket tanúk általi kiegészíthető bizonyítási módnak elfogadjuk, a mint azt a code civile tényleg elfogadta (323. §.), akkor nem lehet megindokolni a bizonyítás korlátozását a természetes gyermekeknek hátrányára.

A javaslatnak egy további jelentőséges újítása, hogy *a házasságon kivüli származásnak önálló bizonyítékait rendszeresíti,* melyek a természetes gyermeknek jogállását s minden külön elismerés vagy épen kereset nélkül biztosítják. Következetes keresztülvitele ez a családi állapot bizonyítása körül már a code civile által is (319. és köv. §§.) elfogadott bizonyítási rendszernek, melynek a természetes gyermekekkel szemben való megcsonkítása csak azon ellenséges indulat által indokolható, melyet velök szemben a nevezett törvénykönyv elfoglal. A javaslat bevallott czéljaként tüzte ki egyforma szempont alá foglalni a kétféle állapot megállapítására irányuló bizonyítási rendszert és ennek megfelelőleg a természetes gyermekek származásáról rendelkező részben «a ter-

mészetes származásnak bizonyítása» czime alatt a törvényes származás bizonyításának megfelelő külön fejezetet szentelt (308. és 309. §§. «des preuves de la filiation naturelle»). A természetes származásnak ezen absolut bizonyítékai 1. a születési lajstrom, a mennyiben az anya megjelöltetett, 2. a tényleges állapot. A születési lajstromba való bevezetésről már szólottam; a code civilenak erre vonatkozó rendelkezéseit a javaslat helyes kibővítéssel elfogadta, e helyütt csak azt jegyzem meg, hogy a javaslat (74. §.) határozottan rendelkezik azon esetről, midőn az anya nevét házasságon kivüli szülés esetében eltitkolta, a midőn a lajstromot kezelő állami hivatalnok ád a gyermeknek vezeték- és mellék-nevet, a gyermek atyjának neve pedig csak ennek kifejezett beleegyezésével vezethető a lajstromba. Uj czím tulajdonképen csak a *tényleges állapotra* való hivatkozás, mert a születési lajstromba való bejelentés, mint az önkénytes elismerésnek egyik módja, már a code civile által is (334. §.) elfogadtatott; a külömbség ezen bizonyítási mód és a tényleges állapot között a terjedelemben nyilvánúl, mert amaz rendszerint csak az anyaság megállapítására vezet, mert természetes gyermekre vonatkozólag a bejelentési kötelezettség csak az anyára nézve áll fenn, — bár ha az atya határozott kivánságára az ő neve is bejelentetett, semmi kétség benne, hogy ez által a természetes atyaság absolut érvényű megállapítást nyert; ellenben a tényleges állapotnak bizonyítása egyforma alkalmazást nyer a szülőknek mindegyikével szemben. A tényleges állapotot már a code civile is ismeri, mint a törvényes származás bizonyításának egyik jogczímét; a kétféle származás bizonyítása közötti egyenlősítésnek megfelelőleg azt a javaslat a természetes születésre nézve is kiterjesztette. A tényleges állapot oly ténykörülmények által állapíttatik meg, melyek biztos bizonyítékot szolgáltatnak arra vonatkozólag, hogy a gyermek azon szülőtől vagy szülőktől származik, kitől vagy kiktől való származását vitatja; minők legyenek ezen tények, azt a törvényes származás bizonyításánál (296. §.) a tényleges állapotra való következtetésre jogosító körülményeknek példaszerű felsorolása által határozta meg a javaslat. Ilyenek: ha a gyermek annak nevét viseli, kitől való származását vitatja, ha ez utóbbi úgy bánt vele mint gyermekével és eltartásáról, neveléséről, önállósításáról gondoskodott, ha folytonosan gyermeknek tekintetik a család-

ban és a társaságban. Nem szenved kétséget, hogy ezen ténybeli körülmények a házasságon kivüli származásnak bizonyítására is alkalmasak, bár a bíróság midőn tényleges állapotnak elfogadása forog szóban ezen ténykörülményekhez nincsen kötve, hanem belátása szerint másokat is fogadhat el olyanoknak, melyek által a házasságon kivül való származás megállapítható. Nagy kérdés: van-e szükség e tényleges állapotra alapított fictiónak felállítására, mely módozat a származásnak mintegy elbirtoklásával azonos; azon tekintetek, melyek a törvényes származás állapotjogának ilynemű elbirtoklását igazolják, a házasságon kivül származás szempontjából létjogosultságukat elvesztik és legjobb esetben méltányossági rúgókra vezethetők vissza de semmiképen jogiakra. A javaslat indokolása arra hivatkozik, hogy a jog- és irástudatlan néposztály az elismerés intézményéről nem bir tudomással; de lehetetlen, hogy ne ismerné a születési lajstromozás intézetét, a mely előtt ha meghajól és felhasználja az alkalmat, hogy magát mint a gyermek atyja önkényt bejelenthesse: a külön elismerésre nem szorúl.

Minthogy a javaslat az atyasági keresetnek tilalmát elvben fentartotta, a *gyermekek elismerésének* intézményét sem nélkülözheti, azt azonban a code civile hiányaitól menten fogadta be rendszerébe (310—318. §§.) Nagy haladást jelez, hogy az elismerésnek alakjai közé a *magánpecsét alatt kiadott okiratot vagy irást* is fogadta el, mi által az elismerés lényegesen megkönnyíttetett, különösen, midőn a javaslat azon kijelentést is tartalmazza, hogy az elismerésnek nem kell határozottan kijelentő szavakban történnie, de *hallgatag beismerés* által is, a mennyiben ez irásbeli bizonyíték által megállapítható. A hallgatag elismerésnek kérdése minden törvény álláspontjából vitás — és mivel állandó terhes kötelezettségnek elvállalásáról van szó: szabály szerint tagadólag fog eldöntetni; a paternitas rendszerét követő törvénykönyvek szempontjából a dolog természeténél fogva csak az atyaság elismeréséről lehet vitatkozni, mert hiszen az anya mindig bizonyos. A hallgatag elismerés kérdésével az osztrák jogi magyarázók élénken foglalkoznak, és azon nézet felé hajólnak, hogy ily elismerés eskü által kiegészíthető bizonyítási módnak volna elfogadandó. A magam részéről a felfogást határozottan ellenzem, mert a bizonyítási elmélet alapelveivel nem tartom megegyeztethetőnek,

hogy meggondolatlanul talán kérkedésből elejtett nyilatkozatok alapján állapotjogok megalapíttathassanak. A javaslat a hallgatag beismerésnek mint bizonyítási eszköznek jogosúltságát azzal indokolja, hogy miután az elismerés megszünt ünnepélyes actus lenni, nincs ok, miért kellene a határozat és kifejezett elismeréshez ragaszkodni? A gondolatmenet nem jogászi, mert az alaknak kérdése semmiben sem függ össze a tartalommal és abból, hogy a magánokiratban kifejezett elismerést is elfogadjuk, még éppenséggel nem következik, hogy a hallgatag elismerésnek is helyet engedjünk.

Fontos a javaslatnak azon rendelkezése is, hogy az elismerés a gyermeknek fogantatása idejétől kezdve valamint annak halála után is történhetik, és hogy a mennyiben kétségbe lett vonva a gyermeknek vagy elismerőjének személyazonossága, ez a *közönséges* jog szabályai szerint bizonyítható; mi által megoldatni szándékoltatik azon a code civile szerint vitás kérdés, mintha az azonosság kétségbe vonásának esetében atyasági illetve anyasági per indításának szüksége állana elő. És mert az első általában tiltva van, a másodikhoz irásbeli bizonyítéknak kezdete elengedhetlen kellék: az elismerés szabály szerint hatályát veszté; a javaslat a kétségbe vont azonosságnak köztörvény szerinti tehát tanúk alkalmazása általi bebizonyítását indítványozva, az ecsetelt méltánytalanságnak véget vet.

Szemben a code civile-vel, mely a házasságon kivül született gyermeknek jogállását az örökösödési jog keretébe szorítja, a javaslat ezen kérdést külön fejezetben tárgyalja. (326—338. §§.) Általános elvként követi a szabályt, hogy *a gyermek, kinek házasságon kivül való származása megállapíttatott, szülőjével szemben a törvényes gyermekekkel hason, sőt egyenlő jogokkal bir.* A természetes gyermeket *szülőjének családjába helyezi,* azt annak nevével ruházza föl és *ha a származás mind két szülővel szemben nyert megállapítást, a gyermek mind a kettőnek nevét viselheti.* A természetes gyermek *szülőjének auctoritása alá kerül,* és gyám által csupán azon gyermek képviseltetik, kinek származása egyik szülőjével szemben sem nyert megállapítást (396. §.); a törvényes gyermekekre vonatkozó *tartási és neveltetesi kötelezettség* a természetes gyermekekre is nyer alkalmazást mindenben hason

terjedelemben, — megannyi rendelkezések, melyek a természetes gyermekek iránti kedvezés tekintetében bármely a paternitas elvét követő törvénykönyvet messze fölülmulnak. Kiterjesztette a javaslat figyelmét a természetes gyermekeknek azon osztályára is, melyet a code civile valóságos barbársággal mellőz, de a melynek tekintetében az európai törvénykönyvek már nem tesznek külömbséget: az incestuosus és adulterinus gyermekekre. *Ezen tekintetben a javaslat is minden külömböztetést elejt,* a keletkezés természetéből folynak azon rendelkezések, melyeknek értelmében semmiségnek terhe alatt meg van tiltva születési lajstromokba minden oly kijelentést bevezetni, melyből a vérfertőző avagy házasságtörő viszonyra következtetést lehetne vonni; ugyanez áll az elismerési okmányra is — mert minden elismerés már a code civile értelmében is a születési lajstromba bevezetendő; — végül pedig, a mennyiben a házasságon kivüli származás mindkét szülő ellenében nyert megállapítást, a gyermek azon szülőjének viseli nevét, kinek részéről eredete nem tünik ki. Ezen utóbbi pont határozatlan, mert csak az egyoldalú házasságtörésből eredett gyermekre nyerhet alkalmazást, vérfertőző és kölcsönös házasságtörő viszonynál egyik szülő sem lévén alkalmas a gyermeknek eredetét elfedni. Értelmezik a határozatlanságot a javaslatnak indokai, melyeknek értelmében az utóbb említett esetben a születési lajstromok vezetésével megbízott tisztviselő ád a gyermeknek nevet, a mely ha kifogásoltatnék: a bíróság határoz.

A javaslat radicalis irányának, melyet a természetes gyermekek jogállásának biztosításában követ, megfelel annak álláspontja ezen gyermekeknek *örökösödési joga* tekintetében. Elve: hogy *a gyermekek és azon szülő valamint ennek felmenői között, kivel szemben a házasságon kivüli származás megállapíttatott, ugyanazon kölcsönös öröklési jog áll fenn mely a törvényes házassági viszonyból folyik.* Ismételten kifejtettem, hogy azon iránynak, mely minden különböztetési határt a származásnak törvényessége és alakszerütlensége között leront, határozott ellenese vagyok; mert a házasságnak mint államilag és társadalmilag egyaránt szentesített és védett jogi viszonynak szükségtelen lealacsonyítására vezet. A házasságból származott gyermekeknek föltétlenül és minden körülmények között fölényt kell biztositani a fattyú gyer-

mekekkel szemben, lett légyen a természetes származás akár önkényt elismerve, akár biróilag megállapítva. Ellenkező eljárásnak demoralisátióra kell vezetnie, — önkényesen bomlasztja a családi kapcsolatot és a családi viszonynak szentélyét lerontja. És ha mondják, hogy a gyermeknek eltartáshoz és neveltetéshez való joga természetjogán sarkallik, a tételt habozás nélkül aláirom; nem ellenzem sőt követelem, hogy ezen jogok minden gyermeknek és föltétlenül biztosíttassanak; tovább megyek: törvényes öröklési joguk mellett is pártot állok úgy atyjukkal mint anyjukkal szemben, szükség-örökösi minőségüknek elismerését sürgetem, — de annyira menni képes nem vagyok: hogy minden külömbséget törvényes és természetes gyermek között elejthetnék. Az eljárás helyeselhető, ha törvényes gyermekek nem léteznek, mert ezen esetben ők a legközelebbi vérrokonok; de mihelyest törvényes leszármazóknak joga megnyilik: a természeti jog követelményei háttérbe vonulni kénytelenek a tételes jogi szentesítéssel vértezett jogok előtt. A code civilenek egyoldalú alaki felfogását az ezredéves gyakorlat által védett forma iránti közöny készül felváltani és elfelejtik az aurea mediocritas arany szabályát. És ha a külsőségeknek elvetése gyakran türelmetlen idealizmus által menthető, úgy a kifogásolt eljárás másfelől az egyoldalú alaki felfogásnak delejpontjához vezet. Mily visszataszító ellentétet tüntet fel a javaslatnak 791. §-a a megelőzővel szembesítve, mely a külömbséget a törvényes és természetes származás között végképen eltünteti. *A menyiben* t. i. *a vérfertőző és házasságtörő viszonyból származott gyermekeknek eredete az elismerési okmányból kitünik, azoknak semminemű öröklési joguk nincs,* kizárólag eltartást igényelhetnek szüléiknek hagyatékából. Tehát a szülőknek bűne gyermekeikben bosszúlja meg magát, mintha a szülők között fennálló rokonsági viszony vagy azoknak helyzete változtathatna a gyermekeknek jogosnak vélt igényein. Ez nem csak embertelenség, de következetlenség is, a mi a jogász szempontjából talán még annál is nagyobb vétek, — mert tisztán véletlen eseménytől vagy a szülőknek akaratától teszi függővé, hogy valamely gyermek bir-é örökösödési joggal vagy sem. Ha a származásnak bélyege az elismerő okmányból nem tünik ki, a gyermek törvényes leszármazókkal egyetemben és azokkal egyenlő osztályban örököl, ellenkező esetben semmit; holott a származás ugyanaz marad

mind a két esetben. Ha a vérnek bűneit büntetni, a származásnak képzelt szégyenét leplezni ohajtják: ám foszszák meg a gyermeket szülője nevétől, mely árulója lehet, de őt a vérrokonságnak leghatásosabb következményéből, az öröklési jogból kivetkőztetni, oly eljárás, mely a szerencsésen lezajlott középkori egyházias felfogásra emlékeztet.

TARTALOM.

A „MAGYAR JOGÁSZEGYLET" KIADÁSÁBAN megjelentek és PFEIFFER FERDINÁND könyvkereskedésében (IV. Szervita-tér) kaphatók:

Értekezések.

1. **Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*
2. **A franczia ügyvédség.** Irta *Dr. Nagy Dezső.*
3. **Az életbiztositás lényege és jogi természete.** Irta *Dr. Neumann A.*
4. **A 12 éven alóli életkor és a büntetőjogi beszámitás.** Irta *Reksics G.*
5. **A vasuti jog jelenlegi érvényében.** Irta *Dr. Hérich Károly.*
6. **A magyar örökösödési jog tervezetének vezéreszméje.** Irta *Dr. Teleszky István.*
7. **A közszerzeményi jog.** Irta *Dr. Jancsó György.*
8. **Az ági öröklés fentartása.** Irta *Dr. Herczegh Mihály.*
9. **A magyar polgári törvénykönyv tervezete és a modern jogtudomány.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*
10. **Az örökjog alapelvei a magyar polgári törvénykönyv tervezetében.** Az 1882. nov. 11—deczember 4. ülésekben folytatott vita.
11. **A büntető biróságok szervezete és hatósági köre,** tekintettel a magyar bünvádi eljárás tervezetére. Irta *Dr. Jellinek Arthur.*
12. **A büntető biróságok szervezete és hatósági köre,** tekintettel a magyar bünvádi eljárás tervezetére. Az 1883. márcz. 19—junius 1-ig folytatott vita.
13. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Nagy Dezső.*
14. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Emmer Kornel.*
15. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Plósz Sándor.*
16. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1883. évi november 17-től deczember 1-ig folytatott vita.
17. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1883. deczember 1-től 1884 január 28-ig folytatott vita.
18. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1884. márczius 12-től április 7-ig folytatott vita.
19. **Uj irányok a magánjogban.** Irta *Dr. Schwarz Gusztáv.*
20. **Huszonkét levél az 1842-től 1854-ig terjedő időszakból.** Felolvasta *Dr. Tarnai János.*
21. **Naturalismus a büntetőjogban.** Irta *Dr. Heil Fausztin.*
22. **Telekkönyvi reformok.** Irta *Káplány Géza.*
23. **Magánjogi codificatiónk és régi jogunk.** I. Irta *Dr. Dell'Adami R.*
24. **Nézetek a telekkönyvi reformról.** Irta *Dr. Csillag Gyula.*
25. **Telekkönyvi reformok.** Irta *Dr. Imling Konrád.*
26. **Telekkönyvi reformok.** Az 1885. május 12-ikén tartott vita.
27. **Magánjogi codificatiónk és régi jogunk.** II. Irta *Dr. Dell'Adami R.*
28. **Lachaud védbeszédei.** Irta *Dr. Végh Arthur.*
29. **A törvényhatósági tisztviselők, segéd- és kezelő-személyzet elleni fegyelmi eljárásról.** Irta *Dr. Jellinek Arthur.*
30. **A delictum collectivum és a szokásszerü és üzletszerü bűncselekmények tana.** Irta *Dr. Balogh Jenő.*
31. **Az örökség birtokbavételének főelve a magánjogi törvénytervezetben.** Irta *Galamb István.*
32. **A polgári biróság szervezése.** Irta *Dr. Herczegh Mihály.*
33. **Magánjogi codificatiónk és régi jogunk.** III. Irta *Dr. Dell'Adami R.*
34. **A polgári biróságok szervezéséről.** Irta *Tóth Gáspár.*
35. **A référé-rendszer s magyar alkalmazása.** Irta *Dr. Emmer Korn.*

36. **A birói szervezet.** Irta *Dr. Podhorányi Gyula.*
37. **A nemzetközi magánjog haladása.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*
38. **Az angol büntető eljárás.** Irta *Dr. Csorba Ferencz.*
39. **Börtönügyi viszonyaink reformjához.** Irta *Dr. Balogh Jenő.*
40. **Fegyházaink betegülési, halálozási és légürtartalmi viszonyai, összehasonlitva a külföldi viszonyokkal.** Irta *Atzél Béla.*
41. **A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszere.** Irta *Dr. Kelemen Mór.*

5. kötet.

42. **Alapitványaink és a legfelső felügyeleti jog.** Irta *Csorba Ferencz.*
43. **A birák és birósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat.** Irta *Dr. Székely Miksa.*
44. **A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei.** Irta *Dr. Székely Ferencz.*
45. **A fizetésképtelen adós jogcselekvényeinek megtámadása a csődön kivül.** Irta *Dr. Fodor Ármin.*
46. **A jogi szakoktatás reformja.** Irta *Dr. Vécsey Tamás.*
47. **Törvényhozási reformok a biztositás-ügy terén.** Irta *Dr. Beck Hugó.*
48. **A magyar büntetőtörvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei.** Az 1889 márcz. 30-án tartott vita.
49. **A jogi szakoktatás reformja.** Az 1889. november 23-tól decz. 7-ig folytatott vita.
50. **A jogi szakoktatás reformja.** Az 1889. deczember 14-től deczember 28-ig folytatott vita.

6. kötet.

51. **Az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogságról.** Irta *Dr. Baumgarten Izidor.*
52. **Az örökös felelőssége a hagyatéki terhekért.** Irta *Dr. Kern Tivadar.*
53. **A szabadságbüntetés reformja.** Irta *Dr. Illés Károly.*
54. **A feltételes elitélés.** Irta *Dr. Reichard Zsigmond.*
55. **A fegyintézeti élelmezés próbája súlymérések alapján.** Irta *Dr. Rákosi Béla.*
56. **A feltételes elitélésről.** Irta *Dr. Baumgarten Izidor.*
57. **A porosz közigazgatási reformról.** Irta *Dr. Kmety Károly.*
58. **A feltételes itéletekről.** *(Dr. Baumgarten Izidor, Dr. Márkus Dezső, Bodor László, Dr. Illés Károly).*
59. **A feltételes elitélés.** Irta *Dr. Gruber Lajos.*
60. **A feltételes elitélés kérdésének néhány vitás pontjáról.** Irta *Dr. Reichard Zsigmond.*
61. **Büntetési és börtönrendszerünk reformja.** *(Dr. Fayer László, Kelemen Mór, Dr. Balogh Jenő, Székács Ferencz, Dr. Illés Károly, Dr. Székely Ferencz.)*

7. kötet.

62. **A közigazgatási biróságok hatáskörének szabályozásáról.** Irta *Dr. Kmety Károly.*
63. **A gyermekvédelem Oroszországban.** Irta *Krajcsik Soma.*
64. **A bányamivelési jog önállósága szemben a földtulajdonnal.** Irta *Lányi Bertalan.*
65. **A dologház és lakói.** Irta *Nagyiványi Dr. Fekete Gyula.*
66. **A házasságon kivül született gyermekek jogi állása.** Irta *Dr. Doleschall Alfréd.*

Külföldi törvények magyar forditásban.

1. **Német, osztrák és franczia uzsora törvények.** Forditották *Dr. Barna Ignácz* és *Dr. Nagy Dezső.*
2. **Olasz ügyvédi rendtartás.** Az 1874. junius 8-iki törvény az ügyvédség és az ügyészség gyakorlásáról. Függelék: a kiegészitő kir. rendelet. A képviselőházi bizottság indokolása. Fordit. *Dr. Dell'Adami Rezső.*
3. **A schweizi szövetség törvénye a kötelmi jogról.** 1—161. czikkek. Forditotta *Dr. Barna Ignácz.*

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

